

HELME KIHELKOND JA VABADUSE RISTI VENNAD

Jaak Pihlak, Viljandi Muuseumi direktor

Käesolev kirjutis on kümnes sarjast, mis on pühendatud Viljandi-
maaga seotud Vabaduse Risti kavaleridele. Artiklite aluseks on kihel-
kondlik jaotus. Seni on ilmunud ülevaated Kõpu, Tarvastu, Paistu,
Karksi, Kolga-Jaani, Suure-Jaani, Halliste, Pilstvere ja Põltsamaa kihel-
konnaga seotud ristivendadest (VMA 1998–2006). Järgnevas artiklis
käsitletakse mehi, kellel oli kokkupuuteid Helme kihelkonnaga.

Vabaduse Rist (VR) ehk rahvapärastelt Vabadusrist on Eesti riiklik
teenetemärk, mida annetas Eesti valitsus Vabadussõjas osutatud sõja-
liste teenete, lahingutes üles näidatud isikliku vapruste ja mitmesuguste
tsiviilteenete (*resp* kodanliste teenete) eest. Samuti anti see kõrge orden
Verduni linnale ning Prantsuse, Inglise ja Itaalia Tundmatule Sõdurile.
Lisaks on Vabaduse Rist tsiviilteenete eest määratud 1924. aasta 1. det-
sembri mässi mahasurumisel silma paistnud kümnele mehele.

Välismaalastele annetati Vabaduse Riste nii Vabadussõja ajal osu-
tatud teenete kui Eesti sõjajärgsele rahvusvahelisele tunnustamisele
kaasaaitamise eest.

Aastatel 1919–1925 jagati üldse kokku 3224 Vabaduse Risti (ET
2000: 429). Ordeni tegelikke saajaid oli aga natuke vähem, 3132, sest
mitmele mehele on antud kaks või isegi kolm Vabaduse Risti. Eesti
kodanikeks loeti neist 2076 isikut, kellele annetati 2151 teenetemärki.
Ülejäänud 1056 olid arvatud välismaalasteks ja nemad pälvisid 1073
Vabaduse Risti (EVRKR 2004: 7). Tänapäevaks on otsene seos selle teene-
temärgi kandjatega katkenud, sest 6. oktoobril 2000 suri Karl Jaanus,
viimane Vabaduse Risti kavaler. Ta maeti sõjaväeliste austusavalduste
saatel Pilstvere kalmistule.

Nimetatud ordeni pälvinud Eesti kodanikest ligi 300 pärines ajaloo-
liselt Viljandimaalt, mille koosseisu veel Vabadussõja ajal kuulus tervi-
kuna Helme kihelkond. Kui siia hulka arvata endise Pärnumaa Halliste
ja Karksi kihelkond, mis praegu on Viljandimaa osad, siis kasvab arv
oluliselt. Lisanduvad veel need, kes hiljem sidusid oma elu selle kan-
diga, olid siin teenistuses või puhkavad Viljandimaa mullas (EVRKR
2004: 9).

Et järgnevas loos on tegemist isikutega, kel oli sõjaväeline aukraad,
ei saa läbi ilma väikese selgituseta. Vabadussõjas kasutati üldiselt tsaa-
ririigiagset aastmestikku. Suuremad muudatused leidsid aset alles

rahuajal. Nii nimetati näiteks 1922. aasta novembris senised polkovnikud ümber kolonelideks ja alampolkovnikutest said kolonelleitnandid, juurde loodi majori auaste. Ühtlasi nimetati polgud rügementideks ja roodud kompaniideks. Jaanuarist 1924 kaotati ära alamkapteni auaste ja võeti selle asemel kasutusele kapteni aukraad. Ühtlasi ülendati kõik aktiivteenistuses olevad lipnikud nooreleitnantideks (RT 1922, nr 139: 675; RT 1924, nr 37/38: 298). Oluline muudatus reakoosseisu aastmestikus tehti veel 1939. aastal, kui allohvitserkonna puhul võeti kasutusele mõisted seersant ja veebel (EETK 1940: 74). Viimane iseseisvusaegne olulisem muudatus aukraadide asjus leidis aset vahetult enne Nõukogude okupatsiooni. Sõjavägede Ülemjuhataja otsusega aprillist 1940 ülendati ühe astme võrra kõik aktiivteenistuses, reservis või erus olevad allohvitserid ja sõdurid – Vabaduse Risti kavalerid (ERA, f. 673, n. 2, s. 764, l. 6).

Helme piirkond kuulus enne maa ristiusustamist 13. sajandi algul Sakala muinasmaakonda. Saksakeelne nimekuju on Helmet, ajalooürikutes esineb ka Helmede, Helmode, Helmed jt.

Helme kirikukihelkonda on kirjalikes allikates esimest korda mainitud 1329. aastal, kui leedulased tegid siia rüüsteretke. Esimene preester on ürikutes märkimist leidnud 1383. aastal. Keskajal oli Helmes kaks kirikut: Maarjale pühitsetud kihelkonnakirik ja Issanda Ihu kabel. Neist viimane hävis sõdades 17. sajandi algul. Helme kihelkonnakirik põletati samuti mitu korda maha, kuid ehitati taas üles. Teise maailmasõja ajal 1944. aasta sügisel sai kirik jällegi rängalt viga ning on senini varemetes.

Ristiusustamisest, 1224. aastast kuulus Helme ala algul Mõõgavendade, hiljem Saksa ordule. 13.–14. sajandil allus Helme Karksi foogtile, pärast ordulinnuse valmimist aga otse ordumeistrile. Helme linnuse rajamist alustati 13. sajandi keskel, hävis aga 1658. aastal, kui rootslased selle õhku lasid. Enamik Helme kandist läänistati ordumeistrile 15. ja 16. sajandil. Linnuse juures asus kuni 17. sajandini ka alev. Liivi sõja tulemusena läks ala 1582. aastast Poola võimu alla ning oli Pärnu presidentkonna (alates 1598. aastast vojevoodkond) Helme staarostkond. Pärast Rootsi-Poola sõdasid kuulus Helme 1621. aastast Rootsile ning arvati Pärnu maakonna koosseisu. Põhjasõja ajal 1702 peeti Helme alal Hummuli lahing, milles Rootsi väed said lüüa. Alates 1721. aastast kuulus Helme kihelkond Pärnu maakonna osana Vene tsaaririigi koosseisu.

Aastal 1796 moodustatud Pärnu-Viljandi kaksikmaakonna Viljandi-maa osa iseseisvus 19. sajandil. Helme kihelkond viidi järk-järgult juba alates 19. sajandi esimesest poolest üle ja liideti lõplikult 1888. aastaks Viljandimaaga (Valgamaa 1932: 189, EE 2003 XII: 147–149; Salm 2000: 12–17).

Patküla mõisa maadele Tõrva kõrtsi naabrusesse kerkisid 1870. aastatel esimesed elumajad. Aastatega kujunes sellesse piirkonda Tõrva asula, mis laienes ka Helme mõisa maadele. Alev moodustati 31. märtsil 1921 ning linna staatus omistati Tõrvale 2. juulist 1926. Iseseisvusaastail kujunes Tõrvast Helme kihelkonna tähtsaim keskus. Linnas tegutsesid gümnaasium, õigeusu kirik, pank, arvukalt ärisid, mitu seltsi ja organisatsiooni ning ilmusid vahelduva eduga ajalehed „Tõrva Teataja“, „Helme-Tõrva Post“, „Helme-Tõrva Elu“ ja „Helme-Tõrva Sõnumed“. Teise maailmasõja ajal 1944. aastal sai Tõrva linn rängalt kannatada, pool selle elamuist hävis (EE 1996 IX: 580–581; Piir 1997: 187–190; Uuet 2002: 35, 52).

Peale Helme kihelkonnakiriku asub Ala asula juures Taagepera abikirik, mille lasi 1674. aastal ehitada kohalik mõisnik. Ka Kärstna ja Riidaja valla rahvale rajati 19. sajandi lõpul Murikatsi karjamõisasse väike kirik. Pärast 1905. aastat seal jumalateenistusi enam ei peetud ning Teise maailmasõja ajal hoone hävis.

Aastatel 1845–1948 siirdus Helme kihelkonnas ca 17% talupoegadest õigeusku, kuid iseseisev kogudus asutati alles 1880. aastal. Tõrva asulas valmis 1905. aastal kivist õigeusu kirik, mis sai Teise maailmasõja ajal kannatada ning nüüd on kontserdisaal. Ka vennastekoguduste liikumine puudutas Helmet, kuid jäi siiski suhteliselt tagasihoidlikuks. Nende 1847. aastal valminud palvemajas tegutseb alates 1944. aasta sügisest Helme luteri kogudus. Rõhuv enamik Helme kihelkonna rahvast olid siiski luterlased (Valgamaa 1932: 306, 334; Helme kalmistu 2000: 13–18).

Helme on üks viiest Mulgi kihelkonnast. Siinne piirkond kuulus esimeste hulka, kus algas 19. sajandi keskel talude pärieksostmine. Samuti osalesid Helme ärksamad tegelased rahvuslikus liikumises.

Nüüd lühidalt ka kihelkonna haldusjaotusest 19. ja 20. sajandil. Aastal 1866 võeti vastu vallaseadus ja valdadest said omavalitsuslikud haldusüksused. 19. sajandi keskel asus Helme kihelkonna alal 14 omavalitsust: Helme, Hummuli, Jõgeveste, Koorküla, Kärstna, Leebiku, Lõve, Patküla, Riidaja, Taagepera, Ala-Aitsra, Roobe ja Holdre vald ning Helme kirikuvald. Viimati nimetatut sai 1894. aastal osaks Helme

vallast, Ala-Aitsra liideti 1899. aastal Hummuli ja Roobe Jõgeveste vallaga ning Holdre pandi 1900. aastal kokku Patküla vallaga. Pärast Eesti iseseisvumist sai Holdre 1. maist 1921 taas iseseisvaks vallaks.

Helme kihelkonna alale ulatusid ka Lätimaa Valka maakonna Ērgeme (eesti k Härgmäe) kihelkonna Omuļi (eesti k Omuli, saksa k Homeln) valla kaks lahustükki. Need liideti 1921. aastal samuti Holdre vallaga.

Märkimisväärne on seegi, et Helme kihelkonna alal oli enne Eesti iseseisvumist 46 mõisat ja karjamõisat (Uuet 2002: 26, 35; ERA, f. 3142, n. 1, s. 357, l. 19–22p; EAA andmebaas: Eesti ala mõisate register).

Vabadussõja ajal veebruaris 1919 alustati uue, Eesti territooriumil asuva Valgamaa moodustamist, sest endine oli olnud ja jäi peaaegu täies ulatuses Lätile. Vabariigi Valitsuse otsusega 6. septembrist 1920 loodi Valga maakond, mille koosseisu läks rõhuv osa senise Viljandimaa Helme kihelkonnast. Vaid Kärstna ja Riidaja vald kuulusid edasi Viljandi maakonda.

Pärast omavalitsuste reformi aprillis 1939 jäid Helme kihelkonnast vähemate piiriõgvenduste järel Valgamaale Helme, Hummuli, Põdrala ja Vaoküla vald ning Tõrva linn. Seni Viljandimaa koosseisus olnud Riidaja vald ja osa Tarvastu kihelkonna Suislepa valla lõunaosast liideti Valgamaa Põdrala vallaga. Vaid Kärstna vald jäi edasi Viljandimaa koosseisu ning liideti Tuhalaane vallaga (Valgamaa 1932: 206–209; Uuet 2002: 32–33, 68–70).

Nõukogude okupatsiooni ajal purustati senine haldusjaotus täielikult. Septembris 1945 moodustati Helme valla territooriumil Helme, Jõgeveste ja Koorküla külanõukogu, Hummuli vallas Hummuli ja Puide külanõukogu, Põdrala vallas Leebiku ja Riidaja külanõukogu ning Vaoküla vallas Holdre ja Taagepera külanõukogu. Helme kihelkonna Viljandimaale jäävas Tuhalaane vallas loodi Kärstna külanõukogu. Esialgu jäid siiski alles ka vallad (Uuet 2002: 113–114, 116).

Septembris 1950 likvideeriti maakonnad ja vallad ning asutati arvukalt rajooni ja külanõukogusid. Vastsündinud Tõrva rajooni koosseisu läks Helme kihelkonna aladest juba üheksa loetletud külanõukogu ja Tõrva linn ning Viljandimaa Kärstna külanõukogu. Aastatel 1952 ja 1953 oli Tõrva rajoon Pärnu oblasti osa.

Järgmine reorganiseerimine oli 1954. aasta juunis, kui vähendati külanõukogude arvu. Nii jäid Tõrva rajoonis Helme kihelkonna alale alles Helme, Hummuli, Koorküla, Kärstna, Riidaja ja Taagepera külanõukogu ning Tõrva linn (Uuet 2002: 140–141, 153, 173).

Jaanuaris 1959 likvideeriti Tõrva rajoon ning selle Helme, Hummuli, Koorküla, Riidaja ja Taagepera külanõukogu. Tõrva linn liideti Valga rajooniga, Kärstna külanõukogu aga Viljandi rajooniga. Septembris 1960 ühendati Koorküla ning märtsis 1971 Taagepera külanõukogu Valga rajooni Helme külanõukoguga. Viljandi rajooni Kärstna külanõukogu liideti Tarvastu külanõukoguga. Veebruaris 1991 nimetati Riidaja külanõukogu Põdrala külanõukoguks (Uuet 2002: 177–179, 182, 200, 202, 236).

Eesti taasiseseisvumise käigus taastati ka maakonnad ja vallad, kuid kahjuks küll endiste rajoonide ja külanõukogude piirides. Helme kihelkond jäi suures osas Valgamaa osaks, Kärstna kant Viljandimaa Tarvastu valla koosseisu. Ajaloolise Helme kihelkonna alale ulatub praegu viis omavalitsust: Tõrva linn, Helme, Hummuli ja Põdrala vald ning osa Tarvastu vallast. Neist Helme ja Põdrala vald said taas omavalitsuse staatuse 11. juulil 1991, Hummuli vald 21. novembril ning Tarvastu külanõukogust sai vald 19. detsembril 1991. Tõrva linna omavalitsus kinnitati 30. jaanuaril 1992.

Eesti Vabadussõda puudutas otseselt ka Helme kihelkonda. Nii hõivas Punaarmee sõja algul lühiajaliselt kogu selle ala. Kärstna mõisa väljadel peeti jaanuari algul 1919 murdelahingud, kus vaenlase pealetung peatati ning vasturünnakule asuti. Rasked lahingud Helme, Tõrva, Taagepera, Hummuli ja mõnegi teise siinse mõisa pärast käisid kogu jaanuarikuu. Veebruariks 1919 löödi Punaarmee Helme kihelkonnast välja. Lahinguis langenuid oli arvukalt, lisandusid punaterrori ohvrid.

Helmelased ei unustanud oma sangareid. Esimese tähisena avati 24. juunil 1921 Helme kalmistul Vabadussõja ajal Roobe lahingus langenud sõdurite mälestusrist. 11 tundmatuks jäänud mehe hauatähis säilis, kuigi Nõukogude okupatsiooni ajal murti rist maha. See püstitati uuesti ja avati 24. juunil 1988. Kihelkonna keskse monumendina avati Tõrvas 14. oktoobril 1928 Helme-Tõrva mälestussammas. See pühendati 65 kihelkonna elanikule, kes olid Vabadussõjas elu kaotanud, neist vähemalt 25 olid punaterrori ohvrid. Kommunistid purustasid samba septembris 1940. See avati taas 23. juunil 1990. Kärstna lahingute ning selles langenud 18 sõjamehe mälestuseks avati monument 26. augustil 1928. Kommunistid hävitasid samba juunis 1941, kuid see taastati 23. juunil 1989. Kaheksa Vabadussõjas langenud Taagepera valla mehe mälestusele pühendatud monument avati 2. septembril 1934. Selle purustasid kommunistid oktoobris 1940. Taasavamine oli 12. mail 1990.

Paigaldati ka väiksemaid mälestustähiseid. Kärstna vallamajas avati 3. jaanuaril 1932 tahvel valla Vabadussõjas langenud kodanikele. Mälestustahvli saatus pärast 1944. aastat on teadmata. Holdre vald avas 10. juunil 1935 Holdre lossis tahvli üheksale valla elanikule, kes olid Vabadussõjas hukkunud. Tahvel visati pärast Teist maailmasõda Õhne jõkke ja kusagil seal on see tänaseni. Patküla vallast Vabadussõjas langenutele ja punase terrori ohvritele pühendatud mälestustahvli avatalitus peeti 24. veebruaril 1939. Nõukogude ajal oli tahvel peidus maja pööningul ning taasavati 16. oktoobril 1988 sama hoone, nüüdse Helme vallamaja seinal.

Projektideks jäidki 3. jalaväepolgu lahingute mälestussammas Helme lossivaremete naabruses ning Hummuli Kalmeti mäele planeeritud monument 1919. aasta punaterrori ohvritele (VSMM I 2002: 18, 122, 118, 219; Piir 1997: 35–46).

Helme kihelkonnaga on teadaolevaid seoseid 57 Vabaduse Risti kavaleril.

Helme kirikus on ristitud 37 ordenikandjat: Ernst Anderson, Johan Arjak, Jaan Hanssoo, Salme Ilmet, Aleksander Jaakson, Ludvig-Karl Jakobsen, Juhan Jõgevast, Juhan Järver, Leonhard-Karl Kaasik, Georg Kallaste, Peeter Kirt, Eduard Kolk, Eduard-Alfred Kubbo, Heinrich-August Kubu, August Kull, Jaan Kõue, Jaan Leppik, August Lill, Paul-Adolf Lill, Ferdinand Linnus, Johann Madisson, Johann Mitt, Voldemar Naestem, August Näraska, Jaan Oja, Märta Oksaar, August-Karl Orav, Edgar-Valentin Philips, Friedrich-Karl Pinka, Jaan Praosk, Jaan Soots, Ado Talussaar, Hans Tartov, Ants Treu, Johann Tuvi, Oskar Vaabel ja Voldemar Vahtre.

Tarvastu kiriku kirjadesse on kantud Eduard Lampsoni ning Läti Ērgeme (Härgmäe) kihelkonna kirikumeetrikasse Jaan Junkuri sünd.

Tõrva-Helme õigeusu koguduses on püha sakramendi osaliseks saanud Henn Välme ja Suislepa õigeusu kirikus Jaan Unt. Tegelikult on kõik need 41 kavaleri sündinud Helme kihelkonna valdades.

Nimetatud olgu ka ülejäänud kavaleride sünnikogudused. Nii on Viljandimaal Kõpu kirikus ristitud Karl Saks, Põltsamaal Martin Terras ja Tarvastus lisaks juba mainitud Eduard Lampsonile ka Hans Tauts. Pärnumaal Saarde kirikuraamatusse märgiti Nikolai Viitak ja Karksi apostliku õigeusu kirikukirjadesse Aleksei Trumm. Tartumaal on sündinud viis kavaleri: Sangaste koguduses Ermes-Friedrich Berg, Hugo Kulbok, Friedrich Kurg ja Leonhard-Hermann Pallon ning Rõngu kiri-

ku omas Herbert-Karl Pinka. Valga Jaani kirikus on ristitud Võrumaa Karula kihelkonnas sündinud Alfred-Theodor Talvik, Saaremaa Anseküla koguduses Jüri Salu ja Läänemaa Kullamaa kihelkonnas Jaan Kruus. Tallinnas on ristitud kaks kavaleri: Emil-Aleksander-Leonhard Kursk Toomkoguduses ja Edgar-Eduard Maremaa Jaani kirikus.

Seni on teadmata Nikolai Fischeri sünnikoht, mis suure tõenäosusega asus hoopis praegusel Lätimaal Kokneses. Tema hilisemast eluteest möödus osa Kärstna kandis.

Vaadeldgem Vabaduse Risti kavaleride sünde ka Helme kihelkonna valdade kaupa. Kokku leidub 40 isikut, kelle sünnikoht on mõni selle kihelkonna omavalitsus. Lisandub veel üks kavaler, kes küll tuli ilmale Helme alal, kuid omavalitsus paiknes oma keskusega teises kihelkonnas ja vaid selle lahustükk asus siin. Nii on Helme vallas sündinud kaheksa kavaleri, Taagepera on sünnikoht kuuele mehele, Kärstna vald viiele ristivennale ning Leebiku neljale ordenikandjale, kellest üks oli naine. Ala-Aitsra vallas (liideti hiljem Hummuliga), on sündinud kolm Vabaduse Risti venda. Samas Hummuli vallas tuli ilmale vaid üks sangar, nii nagu ka Holdres. Kahe kavaleriga on esindatud Jõgeveste, Roobe (hiljem ühendatud Jõgevestega), Koorküla, Lõve, Patküla ja Riidaja vald. Ühtegi ordeni pälvinut ei sündinud Helme kirikuvallas.

Rõhuv osa Vabaduse Risti vendadest olid sünnilt luterlased. Vaid kolm meest ristiti apostliku õigeusu kirikus. Neist ühe pere siirdus juba 1905. aastal samuti luteri usku.

Vabadussõja puhkedes oli kõige eakam M. Terras, kes sõja alguseks oli saanud 43-aastaseks. Noorim oli E.-V. Philips, kes läks sõjaväljale vaid 15-aastasena.

Kavaleride haridustee oli eripalgeline. Suurem osa oli õppinud vaid vallakoolis, mitu ka kihelkonna- või linnakoolis. Leidus neidki, kes olid lõpetanud õpetajate seminari.

Kõrgema tsiviilhariduse omandas kaheksa kavaleri. Enne Esimest maailmasõda õppis Tartu ülikoolis ning lõpetas selle arstina J. Hanssoo. Iseseisvusaastail läbisid Tartu ülikooli A. Jaakson, L.-K. Kaasik, E.-A. Kubbo, F. Linnus (omandas doktorikraadi), A. Talussaar ja J. Unt. Darmstadt tehnikaulikooli Saksamaal lõpetas pärast Vabadussõda N. Viitak. Tartu ülikoolis õppisid, kuid ei lõpetanud J. Järver ja L.-H. Pallon. Riia polütehnilises instituudis alustasid õpinguid E.-A.-L. Kursk, A. Talussaar ja N. Viitak. Viimati nimetatud jõudis õppida ka Peterburi ülikoolis.

Mitu meest kuulus akadeemilistesse organisatsioonidesse. Eesti Üliõpilaste Seltsi liikmed olid J. Hanssoo, L.-K. Kaasik ja F. Linnus. Korporatsiooni Sakala astusid L.-K. Jakobsen, E.-A. Kubbo, P.-A. Lill ning J. Soots. Riia Eesti Üliõpilaste Seltsi, hilisema ÜS-i Liivika liikmeskonnas oli A. Talussaar. Korporatsiooni Rotalia kuulus A. Jaakson ning Vironias olid N. Viitak ja algul ka J. Unt, kes hiljem siirdus Fraternitas Tartuensisesse.

Ohvitserile vastava staatuseni jõudis 33 kavaleri, lisaks üks arst. Juba enne Esimest maailmasõda omistati aukraad kuuele mehele. Neist J. Junkur, E.-A. Kubbo, P.-A. Lill, J. Soots ja M. Terras lõpetasid Vilno (Vilnius) sõjakooli. Väärrib märkimist, et P.-A. Lill ja J. Soots omandasid juba tsaariajal kõrgema sõjalise hariduse, lõpetades Nikolai sõjaväeakadeemia. Tagavaraväe lipnikuks ülendati tsaariajal L.-H. Pallon.

Esimese maailmasõja ajal lõpetasid Gatšina lipnikekooli J. Jõevest, H. Kulbok, J. Oja ja H.-K. Pinka. Moskva lipnikekoolides omandasid sõjalised teadmised L.-K. Kaasik, E.-A.-L. Kursk, J. Madisson, A. Talussaar ja N. Viitak, Peterhofis J. Järver ja F. Linnus, 4. Petrogradi lipnikekoolis A. Jaakson ja J. Unt, Pauli sõjakoolis F.-K. Pinka, 1. Tiflisi (Tbilisi) lipnikekoolis H. Vålme, 3. Irkutski lipnikekoolis J. Kõue ning 22. korpuse ohvitseride kursustel J. Kruus. Kaasani sõjakooli oli astunud rahuaastatel, kuid lõpetas sõja ajal L.-K. Jakobsen. Vladimiri sõjakoolis õppis, kuid ei saanud lõpetada F. Kurg. On teadmata, millise sõjakooli läbis N. Fischer ja kus õppis E.-F. Berg. Sõjalist haridust polnud arst J. Hanssool, samuti ei olnud seda ohvitseri asetäitjail.

Vabadussõja ajal või vahetult pärast seda lõpetasid Vabariigi Sõjakooli G. Kallaste ja F. Kurg. Alalisväe ohvitseride kursused tegid läbi A. Jaakson, J. Jõevest, H.-A. Kubu, H. Kulbok, F. Kurg, J. Madisson, F.-K. Pinka ja H. Vålme. Kõrgema Sõjakooli hariduse omandasid A. Jaakson, J. Järver, J. Kruus, E.-A.-L. Kursk ja F.-K. Pinka ning õppis, kuid ei lõpetanud H. Kulbok. Neist J. Jaakson lõpetas lisaks veel Prantsuse kõrgema sõjakooli. Ka L.-K. Jakobsen omandas sõjalise kõrghariduse, lõpetades Poola kõrgema sõjakooli.

Kindralleitnandiks tõusis Eesti iseseisvuse lõpul P.-A. Lill. Kindralmajori aukraadi said A. Jaakson, J. Kruus ning J. Soots. Kolonelleideks ülendati L.-K. Jakobsen, J. Junkur, J. Järver, E.-A. Kubbo, E.-A.-L. Kursk, F.-K. Pinka ja M. Terras. Kolonelleitnantideks tõusid J. Jõevest, H. Kulbok ja J. Unt, majoriteks F. Kurg, J. Madisson ja H. Vålme

ning kapteniteks H.-A. Kubu, L.-H. Pallon, A. Talussaar ja N. Viitak. Leitnandi aukraadini jõudsid N. Fischer, L.-K. Kaasik, J. Kõue, F. Linnus ja H.-K. Pinka. Nooremleitnant oli G. Kallaste. Lipniku auastmes olid E.-F. Berg ja J. Oja. Ohvitseri asetäitjaiks jäid E.-E. Maremaa, K. Saks, H. Tauts ja O. Vaabel. Arst J. Hanssool ei olnud sõjaväelist aukraadi.

Tuntumatest Helmega seotud Vabaduse Risti vendadest väärivad esmajoones nimetamist Sõjavägede Ülemjuhataja staabiülem, sõjaminister ning Tallinna linnapea ja ülemlinnapea J. Soots, samuti sõjaminister P.-A. Lill ning haridusminister A. Jaakson, Eesti Rahva Muuseumi juhataja F. Linnus, Eesti sõjaväelised esindajad Euroopa riikides L.-K. Jakobsen, J. Junkur jmt. Kindlasti ka S. Ilmet, üks kahest Eesti naisest, kellele on antud Vabaduse Rist.

Millistes väeosades Vabaduse Rist välja teeniti?

Rõhuv osa pälvis teenetemärgi jalaväelasena. Kõige enam, kaheksa kavaleri, teenis 3. polgus (N. Fischer, S. Ilmet, J. Jõgevest, G. Kallaste, J. Kruus, H.-A. Kubu, J. Madisson, H. Tartov). Arvukuselt järgmine oli *Scouts* pataljon, kus teenis kuus meest (E. Anderson, V. Naestem, E.-V. Philips, F.-K. Pinka, H.-K. Pinka, H. Tauts). Neli ordeni pälvinut teenis Sakala partisanide pataljonis (J. Kõue, M. Oksaar, A.-T. Talvik, J. Tuvi), 1. polgus (A. Kull, J. Leppik, A. Lill, J. Mitt) ja 6. polgus (A. Jaakson, E. Kolk, K. Saks, O. Vaabel). Kolm meest sai vääristuse 8. polgus (E. Lampson, A. Treu, V. Vahtre). Kahele mehele anti teenetemärk 2. polgus (J. Järver, L.-K. Kaasik) ja 9. polgus (J. Praosk, A. Trumm). Üks Helme päritoluga ristivend oli Kuperjanovi partisanide pataljonis (J. Unt), 4. polgus (F. Linnus), 5. polgus (A. Talussaar), 7. polgus (P. Kirt) ja Soome Põhja Poegade rügemendis (E.-F. Berg).

Suurtükiväelasena sai Vabaduse Risti 3. suurtükiväepolgu ülem M. Terras. Ratsapolgus teenis kaks meest (F. Kurg, A.-K. Orav). Soomusrongidel oli kuus kavaleri, neist Laiarööpalisel Soomusrongil nr 3 (lühend: Lr. Sr. nr. 3) oli neli meest: H. Kulbok, E.-E. Maremaa, A. Närska, J. Oja. Lr. Sr.-il nr 2 teenis L.-H. Pallon ja Lr. Sr.-il nr 5 J. Salu. Soomusrongide diviisi tagavarapataljoni ülemana pälvis Vabaduse Risti E.-A.-L. Kursk. Inseneripataljonis teenis ordeni välja J. Arjak. Sõjaväe keskasutuses, staapides, valitsustes ning õppeasutustes oli viis autasustatud: J. Soots, P.-A. Lill, E.-A. Kubbo, H. Välme ja N. Viitak. Neist E.-A. Kubbo teenis enne veel 3. polgus ja H. Välme 4. polgus.

Kahele ohvitserile, L.-K. Jakobsenile ja J. Junkurile, omistati orden sõjaväe esindajatena. Vabadussõja algul olid nad mõlemad 6. polgu ridades.

Sõjaväearstina sai ordeni J. Hanssoo, kes oli algul 4. polgu, hiljem I diviisi tagavarapataljoni arst.

Üllataval moel ei olnud Helme kandist päri kavaleride hulgas ühtegi mereväelast.

Jagatud teenetemärkidest enamiku moodustasid isikliku vaprase madalama astme, s.o Vabaduse Risti II liigi 3. järgu ordenid, kokku 45.

Sõjaliste teenete Vabaduse Risti I liigi 1. järk omistati J. Sootsile. Sama liigi 2. järgu pälvimid E.-A. Kubbo, P.-A. Lill ja J. Unt. Sõjaliste teenete 3. järk anti 13 kavalerile.

Postuumselt sai ordeni neli sangarit: N. Fischer, J. Oja, E.-V. Philips ja H.-K. Pinka.

Kahe Vabaduse Ristiga autasustatud olid J. Jõgevest, E.-A. Kubbo, E.-K. Pinka, H.-K. Pinka ja J. Unt.

Meie lõunanaabritelt pälvimid nende iseseisvuse kaitsmisel osutatud teenete eest Läti Karutapja ordeni (LKO) 2. järgu P.-A. Lill ja J. Soots. Neist J. Soots sai veel koos A. Jaaksoni, J. Jõgevesti, J. Järveri, J. Kruusi, E.-A. Kubbo, E.-A.-L. Kurski, L.-H. Palloni ja J. Undiga ka 3. järgu ordeni.

Esimese maailmasõja ajal annetati E.-A. Kubbole tsaaririigi prestiižikaima sõjalise tunnustusena Georgi mõök.

Tasuta maa normaaltalu suuruses sai vähemalt 29 kavaleri (E. Andreson, A. Jaakson, J. Jõgevest, L.-K. Kaasik, J. Kruus, E.-A. Kubbo, H.-A. Kubu, H. Kulbok, F. Kurg, E.-A.-L. Kursk, J. Kõue, E. Lampson, P.-A. Lill, J. Madisson, E.-E. Meremaa, A.-K. Orav, L.-H. Pallon, F.-K. Pinka, J. Soots, H. Tauts, M. Terras, J. Unt, O. Vaabel, H. Välme). Vabaduse Risti kavaleridena said tasuta maa ka J. Praosk, J. Salu, A. Trumm ja A.-T. Talvik. Normaaltalu suuruses maa anti samuti E.-F. Bergile. Tavalises korras maa saajaid leidis veelgi, kuid nemad pidid selle välja ostma. Mitu kavaleri asus kohta pidama, ehitades hooned, muretsedes loomad ja harides põllud. Täna on aga enamik taludest täielikult hävinud või heal juhul vaid osaliselt alles.

Prii kooliga kuni kõrgkooli lõpuni autasustati viit kavaleri (L.-K. Kaasik, E. Lampson, F. Linnus, E.-E. Meremaa, A. Talussaar). Suurem osa kavaleri kuulus Vabaduse Risti Vendade Ühendusse (VRVÜ). Paljud neist olid Valga osakonna liikmed, kuid kuuluti ka Viljandi, Tallinna, Tartu, Narva, Pärnu, Rakvere ja Lääne-Saare osakonda.

Nüüd põgusalt ka Vabaduse Risti kavaleride surmast. Vabadussõjas sai surma neli meest, neist N. Fischer ja J. Oja langesid lahingus ning E.-V. Philips ja H.-K. Pinka surid vastavalt haigusse ja haavadesse.

Iseseisvusaastail suri eri põhjustel kaks kavaleri: E. Anderson ja J. Mitt. Esimese Nõukogude okupatsiooni ajal lahkusid jäädavalt P. Kirt ja J. Kõue, viimane neist liiklusõnnetuse tagajärjel. Lahingus langes 1941. aastal J. Järver. Saksa ajal läks manala teele J. Praosk. Läände siirdunutena suri 10 ristivenda: E.-F. Berg Soomes, L.-K. Kaasik ja E. Lampson USA-s, H.-A. Kubu Rootsis, H. Tauts Inglismaal, J. Unt Kanadas, O. Vaabel Austraalias ning J. Hanssoo ja L.-K. Jakobsen ning tõenäoselt ka E.-A.-L. Kursk Saksamaal. Neist J. Hanssoo hukkus koos perega lääneliitlaste õhurünnakus. Nõukogude repressioonide tõttu hukkus, lasti maha või langes metsavennana 20 meest: A. Jaakson, J. Junkur, J. Jõgevast, G. Kallaste, E. Kolk, J. Kruus, E.-A. Kubbo, H. Kulbok, A. Kull, F. Kurg, A. Lill, P.-A. Lill, F. Linnus, E.-E. Maremaa, L.-H. Pallon, F.-K. Pinka, J. Soots, A. Talussaar, N. Viitak ja H. Välme. Loomulikul viisil või haiguste ja õnnetusjuhtumite tõttu suri Nõukogude okupatsiooni aastatel Eestis 16 kavaleri.

Viimase Helme pärit ristivennana lahkus märtsis 1986, vaid mõni päev enne oma 91 sünnipäeva Austraalias O. Vaabel.

Seni puuduvad andmed, millal täpselt Saksamaal läks manala teele E.-A.-L. Kursk. Täiesti on teadmata, kus ja kunas suri A. Närska.

Surmakohad jagunevad enamasti Eesti eri paikade ja Venemaa vahel, lisanduvad paguluses surnud. Olgu mainitud vaid, et Vabadussõjas langes Viljandimaal N. Fischer ja Petserimaal J. Oja ning Tartus suri H.-K. Pinka ja Valgas E.-V. Philips. Nõukogude võim mõrvas 1941. aastal Tallinnas E.-A. Kubbo ja L.-H. Palloni ning Soomes Hankos A. Lille. Metsavennana langes Sangastes 1945. a F. Kurg.

Viimne puhkepaik on teada suurema osa kavaleride puhul. Helme surnuaeda on neist maetud 11: E. Anderson, J. Arjak, S. Ilmet, P. Kirt, J. Leppik, V. Naestem, M. Oksaar, H.-K. Pinka, J. Salu, A.-T. Talvik ja V. Vahtre. Taagepera kalmistul puhkab kolm sangarit: J. Oja, H. Tartov ja A. Trumm. Viljandimaa Kõpu surnuaias on K. Saks, Tuhalaanes J. Tuvi ja Viljandi Vanal kalmistul N. Fischer. Põltsamaale on maetud M. Terras. Valgas leidis viimse aseme J. Madisson ning Läti Valka Luke kalmistul E.-V. Philips. Sangastes puhkab J. Praosk, Alatskivil A.-K. Orav ja Kadrinas J. Kõue. Tallinna Kaitseväge kalmistule sängitati J. Mitt ja Pärnamäele A. Treu. Venemaal Staraja Russa lähistel kusagil mürsulehtris on J. Järveri haud. Välismaale läinutest on teada, et Soome Hietanemi kalmistule on maetud E.-F. Berg, Saksa Kölni Westfriedhofi kalmistule L.-K. Jakobsen, Rootsi Kungälvi metsakalmistule H.-A. Kubu, Inglismaale Leicesteri Gilroesi surnuaeda H. Tauts, Kanada Vancouveri Forest Lawni kalmis-

tule J. Unt, Austraalia Sydney Northern Suburbsi surnuaeda O. Vaabel ning USA-sse New Yorgi Kensico rahulasse L.-K. Kaasik ja E. Lampson.

Seni puudub teave, kuhu on maetud J. Hanssoo, E.-A.-L. Kursk ja A. Närska ning Nõukogude repressioonide ohvreid.

Järgnevate biograafiate koostamisel on kasutatud Helme, Kõpu, Põltsamaa, Tarvastu, Sangaste, Rõngu, Anseküla, Saarde, Valga Jaani, Kullamaa, Tallinna Jaani ja Toomkoguduse ning Helme-Tõrva, Suislepa ja Karksi apostliku õigeusu kiriku arhivaale, riigiarhiivi fondides asuvaid ohvitseride teenistuskirju, reakoosseisu teenistuslehti, represseerimistoimikuid ja isikukartoteeki, ajalooarhiivi varamutes olevaid Tartu ülikooli matrikleid ja üliõpilasorganisatsioonide fonde. Samuti Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu, Eesti Kirjandusmuuseumi ja Viljandi Muuseumi fondis leiduvaid materjale. Arvukalt on kasutatud Eestis ja välismaal ilmunud biograafilisi väljaandeid, kogumikke ja perioodilisi trükiseid, ajaloohuvilistelt, suguvõsauurijailt ning Vabaduse Risti kavaleride sugulastelt pärit teavet. Isikufotod pärinevad Eesti Filmiarhiivi, Rahvusarhiivi, Eesti Sõjamuuseumi ja Viljandi Muuseumi fondist ning kollektsionääride ja paljude Vabaduse Risti kavaleride sugulaste pildikogudest. Südamlik tänu kõigile abilistele!

Elulood

ERNST JOHANI p ANDERSON, reamees (1919).

VR II/3, nr 1544/19.10.1920 „Scouts polgu reamehele Ernst ANDERSON'ele hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 23 aprillil 1919 a. Rossolowo küla all“.

Sündis 13. (vkj 1.) juunil 1898 Viljandi-maa Helme kihelkonna Lõve vallas talupoja peres. Vallaline. Õppis Lõve vallakoolis ja Helme kihelkonnakoolis. Ametilt lukksepp. Esimese maailmasõja ajal 1917–1918 oli Eesti tagavarapataljoni reamees.

Vabadussõjas teenis 12. aprillist 1919 vabatahtlikuna *Scouts* väeosa tagavarapataljonis, määrati samal kuul B *company*'sse.

Alates augustist 1919 staabikomando nooremkirjutaja. Jaanuarist 1920 *Scouts* polgu noorem- ning juulist vanemkirjutaja. Septembrist 1920

ERNST ANDERSON
VR II/3

samas üleajateenija. Väeosa likvideerimise järel viidi 1921. aasta jaanuaris 6. jalaväepolgu Kalevi Maleva *Scouts* roodu. Demobiliseeriti märtsis 1921.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Autasumaa suurusega 20,27 hektarit eraldati Valgamaa Lõve valla Lõve mõisast. Koht sai nimeks Kaasiku talu. Mõisaajast olid seal moonakamaja ning mõned kõrvalhooned. Asus talu rajama.

Ernst Anderson suri 10. veebruaril 1924 Lõve vallas. Maetud Helme kalmistule.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 232/1898; EELK Helme koguduse surmakanne nr 26/1924; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 108; ERA, f. 675, n. 5, s. 110; Aino Känd'i andmed (apr 1995), Heikki Känd'i andmed (veebr 2008).

JOHAN PEEDU p. ARJAK, kapral (1919).

VR II/3, nr 1367/15.09.1920 „Inseneri pataljoni remontrongi Nr 3 kapralile Johan ARJAK`le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud raudtee ja sildade parandamisel – 25 jaanuaril 1919 a. Pritsu jaama juures, 27 jaanuaril 1919 a. Keeni jõe peal, 29 jaanuaril 1919 a. Sangastes ja 14–15 weebruari 1919 a. Isborski all“.

Sündis 7. jaanuaril 1896 (vkj 26. detsembril 1895) Viljandimaa Helme kihelkonna Jõgeveste valla Soolikse talus töölise peres. Abiellus 3. aprillil 1928 Helme kirikus Ida-Marie Siilakuga (1893–1980). Lapsed: Hilda-Alide (1929), Jaan (1932) ja Aksel (1934). Õppis kohalikus vallakoolis ja Helme kihelkonnakoolis. Töötas 1913–1916 sepana Hummuli mõisas. Esimeses maailmasõjas teenis 1916–1918 raudteepataljonis. Asus Saksa okupatsiooni ajal 1918 Lõve mõisa, kus töötas lukksepana. Vabadussõjas oli 9. detsembrist 1918 Inseneri pataljonis, kus teenis raudteeroodus. Koos väeosaga võttis osa mitme silla ja raudteelõigu parandamisest. Ülendati oktoobris 1919 kapraliks. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk. Sai maist 1920 Valgamaa Lõve mõisa Voorbahi karjamõisast 18,35-hektarise krundi. Ehitas Kullamäe taluks ristitud kohale hooned.

JOHAN ARJAK
VR II/3

Koht kinnistati tema nimele veebruaris 1930. Edaspidi tegeles talupidamisega. Osales ühiskondlikus elus. Oli Lõve vallavolikogu liige 1931–1934, Kaitseliidu Valga Maleva Helme malevkonna Lõve üksikrühma kassapidaja 1924–1940, Lõve Turbäühisuse esimees 1926–1940, Lõve IV Masinatarvitajate Ühisuse juhatuse liige 1927–1933, Põllutöökoja Helme konvendi liige 1936–1940, Lõve Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu peamees ja VRVÜ Valga osakonna liige. Sai veebruaris 1936 Kaitseliidu Valgeristi 3. klassi. Saksa ajal pidas Kullamäe talu ning oli Põdrala vallavanema abi ja Omakaitse liige. Osales Nõukogude parasütistide püüdmisel ja sildade valvamisel. Teise Nõukogude okupatsiooni ajal pidas talu, kuni kevadel 1949 sunniti kolhoosi. Oli Lõvel Vanemuise, liitmise järel Ljahhovi-nimelise kolhoosi sepp, enne pensioni mõnda aega kolhoosis põllutöeline.

Johan Arjak suri 23. jaanuaril 1973 Valga rajooni Tõrva linna haiglas. Maetud Helme kalmistule.

Väärrib märkimist, et vennanaise vend Juhan Tuvi oli Vabaduse Risti kavaler.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 13/1896; Riidaja kn surmaakt nr 2/1973; ERA, f. 675, n. 4, s. 4; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 96; ERA, f. 63, n. 17, s. 1779; EVK 1935: 90; LETB 1938: 10; poeg Aksel Arjaku andmed (mai 1998).

ERMES-FRIEDRICH (ka ERMES FREDRIK) FRIEDRICH-GEORG-MAGNUSE p BERG, krahv, lipnik (1919?).

VR II/3, nr 1714/26.03.1920 „Junkur Ermes BERG’ile, hinnates wahwust, mis ülesnäitanud Eesti Wabadussõjas“.

Sündis 10. juulil (vkj 28. juunil) 1880 Tartumaal Sangaste kihelkonnas Sangaste mõisaomaniku peres. Esimest korda abielus 1903. aastal Sangastes Adele-Ernestine von Etlingeriga (1882–1945). Lapsed: Alexis-Friedrich (1904–1948), René-Roman-Alexander (1906–1987) ja Victor-Georg (1912). Abielu lahutati 1913. aastal. Teise abielu sõlmis 1919 Soomes Aina-Tyyne Parkkoneniga (1880–1951). Lapsed: Aino-Maria-Wilhelmine (1920–1979) ja Markus-Friedrich-Ermes (1922–1998). Õppis esmalt Sangastes kodukooliõpetajate käe all, siis Tartus saksa gümnaasiumis ja

ERMES-FRIEDRICH BERG
VR II/3

Peterburis Aleksandri lütseumis 1895–1900. Suure autohuvilisena võttis osa Monte Carlo autorallidest. Siirdus 1913 Saksamaale, alates 1917 Soomes, kus astus Soome kodakondsusse. Vabadussõjas oli alates 17. jaanuarist 1919 Põhja Poegade rügemendis suurtükiväedivisjoni ülema major Aarne Snellmani alluvuses. Osales lahingutes alates 31. jaanuarist 1919 Sangaste ja Valga all ning Alüksne operatsioonis Lätimaale aga ka Vastseliina vabastamisel. Kuigi Põhja Poegade rügement likvideeriti aprillis, jäi ta teenistusse, kuni saadeti koos major Snellmaniga puhkusele ja siirdus 14. mail 1919 tagasi Soome.

Vabaduse Ristile lisandus Vabadussõja Mälestusmärk.

Vahetult enne Esimest maailmasõda mais 1914 oli rukkikrahvist isa ostnud talle Hummuli mõisa koos Aitsra ja Alamõisaga. Märtsis 1927 otsustas Vabariigi Valitsus maksta talle kui Soome kodanikule Vabadussõja ajal võõrandatud mõisate eest 25 000 krooni ja anda normaaltalu. Veebruaris 1928 lisandus veel 3000 krooni. Ühtlasi anti kümneks aastaks rendile 171-hektarine Hummuli mõisasüda, kuid 1931. aastal otsustati leping lõpetada ja mõisa peahoone läks koos vajaliku maa-alaga algkoolile ning kolm krunti eesõigustega sõjaväelastele. Ülejäänust varustati Soe aleviku elanikke ning teisi maata kodanikke tarvilise maaga.

Juunis 1929 määrati põllutöömistri otsusega Ermes-Friedrich Bergile normaaltaluks Alamõisa süda suurusega 50,86 hektarit. Selle ta müüs juba sama aasta septembris ära.

Sügisel 1927 üritas rajada Hummulisse kudumistööstust, kuid sellest ei saanud asja. Elas edaspidi Soomes.

Ermes-Friedrich Berg suri 3. veebruaril 1949 Helsingis. Maetud Hietaniemi kalmistule.

EELK Sangaste koguduse sünnikanne nr 4/1880; EELK Sangaste koguduse abielukanne nr 9/1903; EAA, f. 1874, n. 1, s. 2167 ja 2171; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 118p; ERA, f. 63, n. 17. s. 76; ERA, f. 63, n. 21, s. 1257; ERA, f. 63, n. 22, s. 763; ERA, f. 63, n. 23, s. 1303; ERA, f. 31, n. 3, s. 8904; ERA, f. 891, n. 2, s. 7350; ERA, f. 1553, n. 1, s. 542; Kübar 1995: 144–162.

NIKOLAI JULIUS-EDUARDI p FISCHER, leitnant (1918).

VR II/3, nr 2921/18.02.1925 „Hinnates vahvust, mis 3. jalaväepolgu ratsa maakuulajate komando ülem leitnant Nikolai FISCHER Eesti Vabadussõjas üles näidanud Kärstna mõisa valdamisel 2. jaanuaril 1919“.

Sündis 21. märtsil 1895 arvatavasti Lätimaal Kokneses. Vallaline.

Tema õllepruulist isa ja Viljandist pärit ema siirdusid pärast abi-

ellumist Lätimaale, algul Kokenhuseni (Koknese) ja hiljem Selburgi (Selpils). Liivimaa kubermangu lõunaveeres Daugava ääres paiknev Koknese on tõenäoliselt Nikolai Fischeri sünnikoht. Noorpõlves elas ta Kärstna kandis Murikatsi-Toomal. Haridustee kohta puuduvad andmed. Esimese maailmasõja ajal teenis tsaariväes, lõpetas lipnikekooli ja ülendati ohvitseriks. Teadmata on teenistuskäik sõjaväes.

Vabadussõja eel 21. novembril 1918 astus 3. jalaväepolku ning määrati ratsa maakuulajate komando ülemaks.

Nikolai Fischer langes lahingus 2. jaanuaril 1919 Kärstna mõisas, kus ta 18-mehelise ratsasalga eesotsas tungis kallale ja sundis põgenema just mõisa saabunud 96-liikmelise punaväe ratsaüksuse. Maetud Viljandi Vanale kalmistule Jaani koguduse ossa. Tema surmakandes on ekslikult märgitud langemise kuupäevaks 4. jaanuar 1919.

Postuumselt määratud Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk, mis anti kätte tema emale.

Juba Vabadussõja ajal alustati Kärstnas talle mälestussamba püstitamiseks korjandust, kuid see ei toonud eriti palju sisse ning soikus.

Nikolai Fischeri hauale Viljandis paigaldati iseseisvusaastail valgest marmorist mälestustahvel, mis koos hauaplatsi ja seda ümbritseva raudaiaaga restaureeriti suvel 2003. Tema nimi on Kärstna sambal ning 3. jalaväepolgu Vabadussõjas langenute mälestustahvilil, mis paiknes Valga ohvitseride kasiinos ja on nüüd Eesti Rahva Muuseumis. Samuti oli nimi Vabadussõjas langenud ohvitseride mälestustahvilil, mis asus Tallinnas Ohvitseride Keskkogu kasiinos.

EELK Karksi koguduse personaalraamat 10: 19; EELK Viljandi Pauluse koguduse surmakanne nr 41/1919; ERA, f. 495, n. 2, s. 57, l. 44; ERA, f. 495, n. 7, s. 711; ERA, f. 495, n. 13, s. 9, l. 49; ERA, f. 497, n. 1, s. 91, l. 234–236p; ERA, f. 497, n. 1, s. 92, l. 311–312p; ERA, f. 497, n. 2, s. 912, l. 27–33; ERA, f. 542, n. 1, s. 1, l. 37; EVK 1935: 106; Postimees. Hommiku-väljaanne 1919, nr 35: 3; Sõdur 1925, nr 25: 660; Sakala 2002, nr 242: 2.

NIKOLAI FISCHER
VR II/3

JAAN AADU (ka ADO) p HANSSOO (kuni 6. maini 1935 HANSSON, ka ANSON), arst (1914).

VR I/3, nr 491/25.08.1920 „Endisele 4 jalaväe polgu wanemale arstile, Dr. Jaan Ado p. HANSSON'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastööga sõjaväe terwishoiu alal“.

Sündis 7. juunil (vkj 26. mail) 1883 Viljandimaa Helme kihelkonna Helme valla Sõra (ka Sõrra) talu omaniku pojana. Abiellus 17. aprillil 1927 Tallinna Pühavaimu kirikus Magdalena-Marie-Vilhelmine Heyeriga (1906–1945). Lapsed: Adolf-Karl (1928), Hilja (1931–1945) ja Iko (1941–1945).

Õppis 1896–1905 Helme valla- ja kihelkonnakoolis ning Tartu gümnaasiumis, 1905–1913 Tartu ülikooli arstiteaduskonnas ja 1911 lühikest aega ka Leipzigi ülikoolis. Tegi juunis 1913 arsti eksami. Rahutuste tõttu oli ajutiselt jaanuaris 1906 eksmatrikuleeritud. EÜS-i liige alates 1905. Töötas Rõngus jaoskonnaarstina 1913–1914. Võttis osa Esimesest maailmasõjast, teenides juulist 1914 noorema arstina 19. Siberi kütipolgus. Sai detsembris 1914 lahingus Augustówi metsades põrutada. Oli juulini 1915 Tartus paranduskomandos, seejärel 131. Tiraspoli polgu nooremartst kuni juulini 1916, mil määrati 33. diviisi moonavoori vanemarstiks. Alates augustist 1917 kuni jaanuarini 1918 oli 44. diviisi moonavoori vanemarst. Tuli 2. jaanuaril 1918 üle teenistusse Eesti rahvusväeosadesse, kus oli algul Eesti diviisi moonavoori vanemarst ja alates 20. veebruarist kuni teenistusest vabastamiseni 4. aprillil 1918 Eesti divisjoni haigla nooremordinaator.

Vabadussõja eel 20. novembril 1918 võeti teenistusse ning määrati Eesti sõjaväehaigla vanemordinaatoriks, kuid detsembril keskel nimetati 4. jalaväepolgu vanemarstiks. Alates 20. jaanuarist 1919 teenis 1. diviisi tagavarapataljoni vanemarstina. Jaanuarist 1920 nimetati Sõjaväe Tervishoiuvalitsuse administratiiv-majanduse osakonna ülemaks. Vabastati sõjaväest juunis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 50 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

1922–1940 tegutses Tallinnas silmaarstina. Täiendas end Viinis,

JAAN HANSSOO
VR I/3

Prahas ja Berliinis 1922. Oli aastast 1926 kooliarst Tallinnas. Täiendas end 1927. aastal Budapesti ülikooli silmakliinikus. Aastast 1937 oli Tallinna Keskhaigla silmaosakonna eriordinaator ja koolide silmaarst Eesti Punase Risti ambulatooriumis.

Tallinna perekonnaseisuametniku otsusega 6. maist 1935 määrati senise perekonnanime Hansson asemele eestipärane Hanssoo. VRVÜ Tallinna osakonna liige 1938–1940.

Läks koos perega veebruaris 1941 järelümberasumise korras Saksa-
maale.

Jaan Hanssoo hukkus 4. aprillil 1945 Saksamaal Nordhausenis liitlaste õhurünnakus. Matmispaik teadmata.

Sama õhurünnaku tagajärjel hukkusid ka abikaasa ning lapsed Hilja ja Iko.

EÜS-i majas Tartus avati novembris 2004 Vabaduse Risti kavaleride mälestustahvel, millel on ka tema nimi. Juunis 2003 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvlil on samuti tema nimi.

Vennanaine vend oli Vabaduse Risti kavaler kindralmajor Jaan Soots.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 243/1883; EELK Tallinna Pühavaimu koguduse personaalraamat 11: 149; EAA, f. 402, n. 1, s. 5818–5819; EAA, f. 1767, n. 1, s. 505; EAA, f. 2105, n. 1, s. 245; ERA, f. 495, n. 7, s. 921; ERA, f. 1, n. 5, s. 1826, l. 38p; ERA, f. 2371, n. 1, s. 13, l. 243; EÜS 1965: 20; DBG 1991: 149; Merila-Lattik, H. 2000: 64.

SALME KARLI t ILMET (kuni 1. juulini 1938 SALME-MELANIE BERKMANN, ka BERGMANN, abielus 1921–1932 PEETS), sanitar (1919).

VR II/3, nr 1132/14.09.1920 „3 jalaväe polgu sanitarile Salme BERGMANN'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 30 juunil 1919 a. Austkalni talu juures“.

Sündis 10. märtsil (vkj 27. veebruaril) 1896 Viljandimaa Helme kihelkonna Leebiku valla Koosi talu peretütrena. Abiellus 26. novembril 1921 Valga Peetri kirikus Oskar Peetsiga (1897). Kooselu lahutati 13. juunil 1932 Tartu-Võru Rahukogu otsusega, võttis tagasi endise perekonnanime. Lastetu.

SALME ILMET
VR II/3

Õppis Leebiku vallakoolis ja Helme kihelkonnakoolis.

Vabadussõja algul detsembris 1918 oli Leebikus ja Helmes kohalikest moodustatud kaitsesalgas ja seejärel Eesti vägede luuraja. Jaanuarist 1919 teenis vabatahtliku sanitarina 3. jalaväepolgus. Osales lahingutes Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu Lõuna-Eestis ja Lätimaal. Sai kahel korral haavata. Kangelastegu, mille eest esitati Vabaduse Risti määramiseks kõlas järgmiselt: „Sanitari kohuste täitja Salme Bergmann läks 30. juunil 1919 a. vabatahtlikult 3. rooduga lahingusse. Kui rood, peale Austkalni talu võtmist sakslaste ägeda suurtükki tule alla sattus ja 500 sammu tagasi pidi tõmbama, haavatuid maha jättes, läks tema üksi lahinguväljale tagasi, sidus maha jäänute haavad kinni, tõi ühe nendest enesega kaasa ja teisele sõitis hobusega järele, seal juures ise kergesti haavata saades.“

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Vahetult pärast Vabadussõda oli Narva jõe tagustel aladel sõjaväe-sanitar ning osales võitluses nakkushaigustega. Lahkus aprillis 1920 teenistusest. Elas mõnda aega Valgas, seejärel abikaasaga Tartus, kust suunduti Valgamaale. Mais 1924 said koos abikaasaga Patküla mõisast 25,55-hektarise krundi, mis ristiti Salve taluks. Ehitasid elumaja ja lauda. Osales pärast 1924. aasta 1. detsembri riigipöördekatset tegevusse asunud kaitseliidu töös, oli Helme naiskaitseliidu asutaja ja esimene esinaine.

Talupidamine ebaõnnestus võetud ehituslaenude ja halva majandamise tõttu, karile jooksis ka abielu. Pärast Salve talu müümist 1928 asus elama isakoju Koosile. See läks võlgade tõttu märtsis 1931 oksjonil võõrastele. Sünnikodu kaotusest lööduna hävitas selle marja- ja õunaiaia ning rikkus talu sisseseade. Selle eest karistas Tartu-Võru Rahukogu teda veebruaris 1932 neljakuulise vangistusega Valga vanglas. Mais 1931 saatis Vabariigi Valitsusele tagasi oma Vabaduse Risti ja teised medalid koos tunnistustega, arvates, et tehtud tegu tingib nende äravõtmise. Tollaste seaduste kohaselt see nii siiski ei olnud ja aprillis 1935 saadeti need tema enda palvel talle tagasi.

Töötas majateenijana Tartus ning alates sügisest 1935 oli Virumaal Udriku mõisas paikneva Vabaduse Risti Vendade Kodu perenaine. Undla valla perekonnaseisuametniku otsusega määrati 1. juulil 1938 senise nime asemele eestipärane Salme Ilmet.

Sügisel 1940 reorganiseerisid okupatsioonivõimud ristivendade kodu Udriku sovhoosiks. Tegutses samas aiatöölisena sõja puhkemi-

seni. Juulis 1941 takistas koos teiste endiste tööliste ja metsavendadega Udriku loomakarja evakueerimist Venemaale, ajades selle punaväelaste eest metsa. Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 15. juulil 1941 ja viisid Venemaale.

Mõisteti aprillis 1942 NSVL SARK-i erinõupidamise otsusega 10 aastaks vangilaagrisse. Oli kinnipeetuna Kemerovo oblastis SibLagis ning asumisel Krasnojarski kraisis Angarskis. Vabastati juulis 1956 ning jõudis septembris tagasi Eestisse. Järgmistel aastatel elas tuttavate juures Kadriinas ning õe peres Elvas ning 1967. aastast vanaduspensionäri-na Aarike Invaliididekodus.

Salme Ilmet suri 5. augustil 1979 Tartu rajoonis Kambja külanõukogus Aarike Invaliididekodus. Ekslikult märgiti surmaaktile eesnimeks Selma. Maetud Helme kalmistule perekonna hauaplatsile. Tema kalmul avati 10. märtsil 2006 hauatähis.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 113/1896; Undla valla per reg 5: 841; Kambja kn surmaakt nr 30/1979; ERA, f. 1947, n. 3, s. 4133; ERA, f. 495, n. 3, s. 396, l. 132–133p; ERA, f. 31, n. 5, s. 1607; ERA, f. 63, n. 17, s. 1971; ERA, f. 542, n. 1, s. 3, l. 933; ERA, f. 542, n. 1, s. 43, l. 632; ERA, f. 2315, n. 2, s. 102, l. 120–121p; ERAf, f. 130, s. 1236; EVK 1935: 242; EOS I 1998: 64; Piir 1997: 212; Tõrva Teataja 1927, nr 2: 3–4; Helme-Tõrva Sõnumid 1931, nr 17: 2; Päevaleht 1932, nr 37: 6; Lõuna-Eesti 1931, nr 31: 1; Lõuna-Eesti 1931, nr 50: 1; Lõuna-Eesti 1932, nr 13: 3; Vabadussõja Lood 1936, nr 1: 5–9; Tallinna Post 1936, nr 10: 5; Esmaspäev 1938, nr 15: 5; Sakala 1991, nr 1: 3; Mulkide Almanak 2, 1993: 22–23; Sakala 1996, nr 47: 5; Võitleja 1996, nr 4: 4; Valgamaalane 1998, nr 71: 5; Põdrala Teataja 2006, nr 1: 3; õetütar Aita Grafi andmed (mai 1992); õde Alma Sonnenbergi andmed (juuli 1992); Arnold Kastemäe andmed (okt 1993).

ALEKSANDER REINU p JAAKSON, kapten (1919), kindralmajor (1940).

VR I/3, nr 1621/14.12.1920 „6 jalaväe polgu pataljoni ülemale, kapten Aleksander Reinu p. JAAKSON’ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastööga sõjawäe organiseerimise ja korraldamise töös“.

LKO 3. järk, nr 1747/04.11.1924.

Sündis 29. (vkj 17.) jaanuaril 1892 Viljandimaa Helme kihelkonna Holdre valla mõisatöölise peres. Abiellus 18. septembril 1928 Nõmme linna perekonnaseisuametis Mary Hovaldtiga (sünd Pikk) (1903). Kasupoeg Rein (1936).

Õppis 1902–1906 Holdre külakoolis ja 1906–1909 Helme kihelkonnakoolis, 1909–1913 Tartu õpetajate seminaris ning 1930–1936

Tartu ülikooli õigusteaduskonnas (lõpetas *cum laude*). Sõjalise hariduse sai 1915. aastal 4. Petrogradi lipnikeskoolis, 1921–1922 Alalisväe ohvitseride kursustel, 1923–1928 Kõrgemas Sõjakoolis ja 1925–1927 Prantsuse kõrgemas sõjakoolis. Korporatsiooni Rotalia liige.

Töötas 1913–1915 kooliõpetajana Türi kihelkonnakoolis ja Nõmmeküla ministeeriumikoolis. Mobiliseeriti veebruaris 1915 ja määrati 177. tagavarapolku. Ülendati augustis 1915 lipnikuks. Võttis 1915. aasta septembrist osa lahingutest Saksa vägede vastu 304. Novgorod-Severski polgu nooremohvitseri ja rooduülemana ning 1917. aasta veebruarist 748. Vileiski polgu roodu- ja pataljoniülemana. Ülendati novembris 1916 alamleitnandiks, detsembris 1916 leitnandiks ning jaanuaris 1917 alamkapteniks. Sai 26. märtsil 1916 lahingus haavata. Pälvis sõjalise vapruste eest Anna 4. järgu ja Stanislavi 3. järgu ordeni. Detsembris 1917 tuli kodumaale ja määrati Tartu tagavarapataljoni 4. roodu nooremohvitseriks. Vabastati teenistusest märtsis 1918. Vabadussõjas osales 1918. aasta 29. novembrist 6. jalaväepolgus, kus oli algul 1. roodu ülem ja alates 18. detsembrist Viljandis formeeritava II pataljoni ülem. Osales lahingutes Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu. Sai 23. juunil 1919 Lätimaal Stolbeni (Stalbe) mõisa juures põrutada. Ülendati oktoobris 1919 kapteniks.

ALEKSANDER JAAKSON
VR I/3

Vabaduse Ristile lisandusid 50 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ning lõunanaabritelt Karutapja orden, Läti Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 27,58 hektarit eraldati Valgamaa Helme mõisa Bokardi (ka Pokardi) karjamõisa südames koos peahoonega. Koht sai nimeks Bokardi talu ja kinnistati tema nimele juulis 1931.

Jätkas pärast sõda teenistust 6. jalaväepolgu ülema abina, septembrist 1920 täitis 3. piirikütipataljoni ülema kohuseid ning jaanuarist 1921 oli 4. jalaväepolgu VI pataljoni ülem. Veebruarist kuni juulini 1921 oli ühtlasi Viljandi garnisoni ülem. Sama aasta juulis arvati 6. jalaväepolku, kust sügisel läkitati ohvitseride kursustele. Augustist 1922 määrati Kindralstaabi valitsuse käsundusohvitseriks, alates jaanuarist 1923 sel-

le II osakonna A jaoskonna ülemaks ning veebruaris ülendati majoriks. Samal sügisel asus omandama sõjaväelist kõrgemat haridust. Märtsis 1924 viidi üle teenistusse Kindralstaapi ning oli maist 1925 Vabariigi Ohvitseride Keskkogu juhatause liige. Veebruaris 1927 ülendati kolonelleitnandiks. Oktoobrist 1927 määrati Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülema abiks õppealal. Täitis korduvalt ka ajutiselt ülema kohuseid ning oli Kõrgema Sõjakooli õppejõud. Veebruaris 1931 ülendati koloneliks. Mais 1933 määrati Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ajutiseks ülemaks ning aprillist 1934 ülemaks. Oli haridusminister maist 1936 kuni oktoobrini 1939. Tema juhtimisel tehti hariduse vallas kardinaalseid ümberkorraldusi, muu hulgas loodi Tartu ülikooli ja Tallinna tehnikaülikooli juurde riigikaitsealise õpetuse instituut. Oktoobrist 1939 määrati Sõjavägede Staabi ülemaks. Veebruaris 1940 ülendati kindralmajoriks. Pälvis rahuaastatel Kotkaristi III klassi (1934), Valgetähe I klassi (1937) ning Belgia, Leedu, Läti, Poola, Rootsi, Soome ja Ungari orde-neid.

Osales ühiskondlikus elus, olles Loodusuurijate Seltsi auliige, Sõjateadusliku Kirjanduse Edendamise Kapitali Komitee esimees, Ohvitseride Laskespordi Keskühingu juhatause esimees, Mulkide Seltsi Tallinnas ja VRVÜ Tallinna osakonna liige.

Okupatsioonivõimud vabastasid ta 16. juulil 1940 Sõjavägede Staabi ülema ametist ja sõjaväeteenistusest. Asus Valgamaal pidama Bokardi talu. Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta oma talu põllul 18. oktoobril 1940. Peeti algul Tallinna keskvanglas. Juunis 1941 viidi Venemaale Kirovi oblastisse, asus Kirovi vanglas ja VjatLagis. Mõisteti 8. augustil 1942 Kirovis NSVL SARK-i erinõupidamise otsusega surma.

Aleksander Jaakson lasti maha 2. oktoobril 1942 Kirovi oblasti VjatLagis. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on juunis 2003 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

Abikaasa Mary ja kasupoeg Rein põgenesid 1944. aasta sügisel läände.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 52/1892; Tallinna linna per reg 10: 259; EAA, f. 2100, n. 1, s. 3403; ERA, f. 495, n. 7, s. 1173; ERA, f. 31, n. 5, s. 1045; ERA, f. 63, n. 17, s. 17; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 7493; EVK 1935: 124; ERAKT 1939: 14; EBLTK 1940: 101; Õun 2001: 17–18; Auraamat 2007: 94; Piir 1997: 72; Sakala 1991, nr 57: 3; Valgamaalane 1992, nr 9: 3; Valgamaalane 1992, nr 18: 2; Valgamaalane 1992, nr 20: 3; Valgamaalane 1992, nr 24: 3; Sakala Kalender

2002. 2001: 59–62; vennatütar Aino Keerutaja andmed (mai 1991); vennanaise Alide Jaaksoni andmed (aug 1991).

LUDVIG-KARL (ka LUDWIG-CARL, LOUIS-KARL) JULIUS-FRIEDRICH-VILHELMII p JAKOBSEN (ka JACOBSEN), alampolkovnik (1920), kolonel (1931).

VR I/3, nr 1636/17.12.1920 „Endisele Sõjakooli pataljoni ülemale, alampolkovnik Ludwig Juliuse p. JAKOBSEN'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Vabadussõja kestusel oma väsimata kaastööga sõjawäe organiseerimise ja korraldamise töös“.

Sündis 29. (vkj 17.) mail 1893 Viljandimaa Helme kihelkonna Leebiku vallas kaupmehe peres. Hiljem asus pere Viljandisse. Abiellus 18. novembril 1925 Marie Kubeniga (1904–1980). Poeg Ivar-Ülo (1934).

Õppis 1903–1904 Viljandi elementaarkoolis ja 1905–1909 reaalgümnaasiumis. 1912 omandas koduõpetaja kutse Kaasanis. Sõjalise hariduse sai 1912–1913 Simbirski kadetikorpuses, 1913–1914 Kaasani sõjakoolis ja 1925–1928 Poola kõrgemas sõjakoolis. Korporatsiooni Sakala liige. Töötas 1909–1912 Simbirskis koduõpetajana.

Ülendati alamleitnandiks oktoobris 1914. Esimeses maailmasõjas osales oktoobrist 1914, algul 142. tagavarapataljonis rooduülemana ning 1915. aasta jaanuarist 56. Žitomiri polgu roodu- ja pataljoniülemana. Võttis osa lahingutest Galiitsia rindel kuni detsembrini 1917. Sai 20. veebruaril 1915 Galiitsias Terki küla juures raskelt rinnust haavata ning 25. mail 1916 Stõri sillal peast põrutada. Pälvis sõjalise vapruse eest Anna 4., 3. ja 2. järgu, Stanislavi 3. ja 2. järgu ning Vladimiri 4. järgu ordeni, hiljem veel Rumeenia Tähe. Ülendati mais 1916 leitnandiks ja sama aasta juunis alamkapteniks.

Vabadussõjas teenis 1918. aasta 29. novembrist 6. jalaväepolgu majandusülemana. Aprillis 1919 viidi vastloodud Vabariigi Sõjakooli, kus oli roodu- ja pataljoniülem ning lektor. Ülendati märtsis 1920 alampolkovnikuks. Novembris 1922 nimetati senine aukraad ümber kolonelleitnandiks.

Vabaduse Ristile lisandusid 50 000 marka, Vabadussõja Mälestus-

LUDVIG-KARL JAKOBSEN
VR I/3

märk, Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal ja Prantsuse *Médaille d'Honneur*.

Oktoobrist 1920 nimetati Soomusrongide diviisi ohvitseride täienduskursuste ülemaks. Jaanuarist 1921 oli 5. jalaväepolgu Sakala partisanide pataljoni ülem ning juulist 1921 kuni jaanuarini 1924 Sakala partisanide üksiku pataljoni ülem. Ühtlasi oli Viljandi garnisoni ülem augustist 1921 kuni jaanuarini 1924. Nimetati jaanuaris 1924 Eesti sõjaväe esindajaks Varssavisse ning juunist 1925 ühtlasi Rumeeniasse. Oktoobris 1930 määrati riigivanema vanemaks käsundusohvitseriks. Veebruaris 1931 ülendati koloneliks.

Ostis oktoobris 1932 Viljandimaa Loodi vallas 68,64-hektarise Asu (ka Asso) talu, kus edaspidi elasid tema ema ja vend.

Aprillis 1934 nimetati 1. jalaväerügemendi ülemaks Narva. Juunis 1936 läkitati sõjaväe esindajaks Saksamaale, alates märtsist 1937 ühtlasi Ungarisse.

Oli Sakala Partisanide Ühingu esimees ja auliige, 1922–1924 Vabadussõjas Langenud Sõjaväelaste Mälestamise Sakalamaa Komitee abiesimees, Poola Küttide Ühingu auohvitser, Poola 2. ja 16. ulaanirügemendi auliige, VRVÜ Tallinna osakonna liige.

Pälvis rahuaastatel Eesti Punase Risti II järgu I astme (1930) ja I järgu II astme (1934), Kotkaristi III klassi (1934) ning Itaalia, Läti, Poola, Prantsuse, Rootsi, Rumeenia, Saksa, Soome ja Ungari ordeneid.

Okupatsioonivõimud vabastasid ta augustis 1940 sõjaväe esindaja kohalt. Eiras tagasituleku korraldust, jäädes edasi Saksamaale. Astus juunis 1941 Saksa armee teenistusse armeegrupis Nord. Tuli tagasi Eestisse, oli tegev *Abwehr*'i Tallinna harujaoskonna Eesti grupis. Juulis 1942 pöördus märgukirjaga Saksa ülemjuhataste poole Eesti sõjaväeüksuste loomiseks. Lahkus septembris 1944 Saksamaale. Oli ametis Cellariuse luurejaoskonnas, kuni aprillis 1945 vabastati *Wehrmacht*'ist. Mais 1945 esitas Flensburgis koos kindralmajor A. Lossmanni ja kolonel V. Saarseniga Inglise võimudele märgukirja seoses Eesti okupeerimisega Nõukogude Liidu poolt. Tegutses Saksamaa läänetsoonis asuvate eesti sõjameeste õiguste kaitsjana. Balti Nõukogu liige Saksamaal, Saksamaa Balti Seltsi asepresident, Eesti Võitlejate Ühingu esimees, Saksamaa Eesti Skautide Maleva vanem, ajalehe „Võitleja“ asutaja ja toimetuse liige. Alates 1958. aastast Balti küsimuste nõunik Saksa valitsuse juures ning mitteametlik Eesti esindaja Saksamaal. Püüdis taastada Eesti sõjaväe esindaja staatust Saksa Liitvabariigis.

Ludvig-Karl Jakobsen suri 11. detsembril 1961 Kölni haiglas gripi

mõjul tekkinud südamehäirete tõttu. Tuhastatud põrm maeti Kölni Westfriedhofi kalmistule.

Vend kapten Felix-John Jakobsen (1896–1938) teenis Vabadussõja ajal samuti 6. jalaväepolgus, hiljem Laiarööpalisel Soomusrongil nr 2.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 224/1893; ERA, f. 495, n. 3, s. 515; ERA, f. 495, n. 7, s. 13, l. 72–73p; ERA, f. 495, n. 12, s. 207; ERA, f. 1608, n. 2, s. 197; ERA, f. 3653, n. 10, s. 1937; EAT 1932: 402; EVK 1935: 126; 6. JP 1938: 688; EOS I 1998: 74–75; EVTBL 2006: 46–47; Välis-Eesti 1953, nr 21: 3; Vaba Eesti Sõna 1961, nr 51: 7; Eesti Rada 1962, nr 1: 1–2; Rahva Hääl 1993, nr 28: 3; Sakala 1993, nr 73/74: 4.

JAAN JAANI p JUNKUR, kapten (1919), kolonel (1935).

VR I/3, nr 2651/02.11.1921 „Sõjawäe esitajale Poolamaal, alampolkownik Jaan Jaani p. JUNKUR’ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud sõjawäe esitajana Poolamaal“.

Sündis 24. (vkj 12.) veebruaril 1887 Viljandimaa Helme kihelkonna Omuli vallas Mäe-Petri talu pidaja peres. Tegemist oli Lätimaa Valka maakonna Ērgeme (Härgmäe) kihelkonna Omuli (Homeln) valla lahustü-kiga, mis paiknes keset Helme kihelkonda. Abiellus 7. detsembril 1919 Viljandi Jaani kirikus Linda Märতিকuga (1898). Lastetu.

Õppis Helme kihelkonnakoolis, Valga linnakoolis ja eratunde võttes Peterburis. On õppinud veel 1909–1912 Vilno (Vilnius) sõjakoolis, 1926 informatsioonikursustel Prantsusmaal ja 1931 pataljoniülemate kursustel.

Astus oktoobris 1908 vabatahtlikult sõjaväeteenistusse 91. Dvinski polku. Ülendati augustis 1912 alamleitnandiks ja määrati 95. Krasnojarski polgu nooremohvitseriks. Augustis 1914 viidi üle 271. Krasnoselski polku ja määrati 13. roodu ning võttis sellega osa Esimesest maailmasõjast. Detsembris 1915 ülendati leitnandiks. Sai jaanuaris 1915 lahingus Boržimovi all haavata. Langes aprillis 1915 sakslaste kätte sõjavangi, kust vabanes novembris 1918.

Vabadussõjas teenis 6. jalaväepolgus alates 9. detsembrist 1918, kus oli algul 3. roodu nooremohvitser. Alates 15. detsembrist 9. roodu

JAAN JUNKUR
VR I/3

formeerija ja ülem ning 1. veebruarist 1919 polgu III pataljoni ülem. Võttis osa lahingutest Pärnumaal Mõisaküla ja Lätimaal Ruhja piirkonnas. Langes koos pataljoni staabiga 25. aprilli öösel 1919 Ruhja lähistel Egle talus punalätlaste kätte vangi ja viidi Cēsisisse (Võnnu), kust kolm päeva hiljem põgenes. Jõudis 3. mail 1919 tagasi Ruhja, kuid ei asunud enam pataljoni juhtima, vaid määrati Kindralstaabi valitsuse vanemaks käsundusohvitseriks. Ülendati mais 1919 alamkapteniks. Juunis 1919 läkitati sideohvitseriks Leedumaale. Septembris 1919 ülendati kapteniks. Novembris 1919 läkitati sõjaväe esindajaks Poolasse, kus ühtlasi juulist 1921 oli saatkonna sekretär ning detsembrist 1922 kuni detsembrini 1923 ka saatkonna asjur.

Vabaduse Ristile lisandusid 50 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Ülendati jaanuaris 1921 alampolkovnikuks, novembris 1922 nimetati auaste ümber kolonelleitnandiks. Määrati jaanuaris 1924 sõjaväe esindajaks Prantsusmaale ning ühtlasi juunis 1925 Belgiasse. Novembris 1929 vabastati senisest ametist ja nimetati Sõjavägede Staabi käsundusohvitseriks, alates oktoobrist 1931 oli 10. üksiku jalaväepataljoni ülem. Septembris 1933 nimetati sõjaministri käsundusohvitseriks, kust märtsis 1934 määrati taas 10. üksiku jalaväepataljoni ülemaks. Septembris 1934 nimetati Vahipataljoni ülemaks ja Tallinna garnisoni komandandiks. Veebruaris 1935 ülendati kolonelik. Jaanuarist 1939 Harju sõjaväeringkonna ülem, ühtlasi Tallinna garnisoni komandant. Pälvis rahuaastatel Kotkaristi III klassi (1935) ning Poola, Prantsuse ja Leedu ordenid. Oli Pariisi Eesti Seltsi esimees ja auliige, Eesti-Poola Ühingu juhatuse, Eesti Draamateatri vanematekogu ning VRVÜ Tallinna osakonna liige. Talle kuulus väärtuslik eesti- ja vöörkeelne raamatukogu.

Nõukogude okupatsiooni algul juulis 1940 viidi üle Sõjavägede Staabi käsundusohvitseriks, kuid juba järgmisel kuul vabastati sõjaväest.

Töötas sügisest 1940 kuni juunini 1941 ENSV Töö Rahvakomisariaadis tõlgina. Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 14. juunil 1941 Tallinn-Nõmmel ja viisid Sverdlovski oblastisse.

Jaun Junkur suri 27. jaanuaril 1942 SevUralLagis vangilaagri haiglas. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on juunis 2003 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

Väärrib märkimist, et tema kaks venda Karl ja Ernst-Theodor Junkur

langesid Vabadussõja ajal jaanuaris 1919 Valgas enamlaste käe läbi.

Venna Otto naisevennad olid kolonel Eduard-Alfred Kubbo ja kapten Heinrich-August Kubu, kes on samuti Vabaduse Risti kavalerid.

LELK Òrõeme koguduse sünnikanne nr 61/1887; EELK Viljandi Jaani koguduse abielukanne nr 7/1919; ERA, f. 495, n. 7, s. 1307; ERA, f. 957, n. 8, s. 1701; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 11088; EVK 1935: 130; 6. JP 1938: 224–232; VET 1939: 32; EOS I 1998: 76, 77; Piir 1997: 213; EVTBL 2006: 48; Auraamat 2007: 103; Päevaleht 1929, nr 329: 4; Päevaleht 1935, nr 90: 5; Sõdur 1937, nr 6/8: 145;

JUHAN (ka JOHAN) HANSU p JÕGEVEST (ka JÕGEVITS), alamkapten (1920), kolonnelleitnant (1938).

VR I/3, nr 1618/14.12.1920 „3 jalaväe polgu roodu ülemale alamkapten Johan Hansu p. JÕGEWEST'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastõõga sõjawäe organiseerimise ja korraldamise töõs“.

VR II/3, nr 2952/18.02.1925 „Hinnates vahvust, mis kapten Johann JÕGEVEST alamleitnandina 3. Jalaväepolgu 12. roodu ülemana Eesti Vabadussõjas üles näidanud lahingus 24. mail 1919 Lätimaal Säde jõe Varna silla vallutamisel“.

LKO 3. järk nr 1758/04.11.1924.

Sündis 11. märtsil (vkj 27. veebruaril) 1893 Viljandimaa Helme kihelkonna Ala-Aitsra (alates 1899 Hummuli) vallas Laane talu pidaja peres. Abiellus 12. juulil 1925 Pärnu Elisabeti kirikus Maria Tammega (1905). Poeg Üllar (1930).

Õppis Hummuli vallakoolis ja Helme kihelkonnakoolis, lõpetas 1911 Tartu Aleksandri gümnaasiumi eksternina. Sõjalise hariduse sai 1916 Gatšina lipnikekoolis ja 1923–1924 Alalisvää ohvitseride kursusetel. Töötas 1912–1914 apteekri õpilasena Kuressaares. Astus augustis 1914 vabatahtlikult sõjaväeteenistusse 1. tagavarapolku, teenis kuni jaanuarini 1916 sanitarina Semenovi haiglas Petrogradis. Ülendati juulis 1916 lipnikuks. Esimese maailmasõja ajal teenis nooremohvitserina 66. Butõrski polgus ja alates jaanuarist 1917 oli 729. Novo-Ufimski polgus. Ülendati aprillis 1917 alamleitnandiks. Võttis osa lahingutest Saksa vägede vastu. Jaanuarist 1918 teenis Eesti tagavarapataljonis

JUHAN JÕGEVEST
VR I/3, II/3

Tartus kuni teenistusest vabastamiseni veebruaril lõpul.

Vabadussõjas osales 1. detsembrist 1918 Viljandi maakonna Helme kihelkonna Kaitse Liidu ülema abina. Alates 15. jaanuarist 1919 viidi 3. jalaväepolku luurekomando nooremohvitseriks, aprillist nimetati 12. roodu ülemaks. Võttis osa lahingutest Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu Lõuna-Viljandimaal ja Lätimaal. Sai 2. juulil 1919 haavata Kurtenhofi (Salaspils) all. Ülendati septembris 1919 leitnandiks ja jaanuaris 1920 alamkapteniks.

Kahele Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ning lõunanaabritelt Karutapja orden, Läti Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 20,69 hektarit eraldati mais 1922 Tartumaa Vana-Kuuste valla Reola mõisast. Koht, millel asus paar majandushoonet, sai nimeks Hõimre talu. See kinnistati tema nimele septembris 1931.

Jätkas teenistust 3. jalaväepolgu 3. roodu ja sidekomando ülemana. Alates juulist 1921 oli 6. jalaväepolgu (alates novembrist 1922 rügement) sidekomando ülem. Veebruaris 1924 nimetati senine alamkapteni aukraad ümber kapteniks. Novembris 1924 määrati 1. laskurkompanii ülemaks. Veebruaris 1925 viidi üle Kindralstaapi käsundusohvitseriks, kus oktoobrist 1926 kuni jaanuarini 1927 oli Sõjaministeeriumi komandant. Veebruarist 1928 oli Sõjanõukogu kodifikaatori abi, alates märtsist 1934 Kaitseministeeriumi Nõukogu (aprillist 1937 Sõjaministeeriumi Nõukogu, märtsist 1938 Sõjavägede Nõukogu) kodifikaatori abi ja referent. Ülendati veebruaris 1930 majoriks ja veebruaris 1938 kolonelleitnandiks. Pälvis Kotkaristi IV klassi (1935). VRVÜ Tallinna osakonna liige.

Pärast Nõukogude okupatsiooni algust määrati septembris 1940 Eesti sõjaväe asutuste likvideerimise peakomisjoni liikmeks, kuid jaanuaris 1941 vabastati sõjaväeteenistusest.

Töötas suveni 1941 Tallinnas lukksepana. Pärast sõja puhkemist ja Nõukogude mobilisatsiooni väljakuulutamist läks metsavennaks ja varjas end Jägala kandis.

Saksa ajal alates oktoobrist 1941 töötas Politsei ja Omakaitse Valitsuses, septembrist 1943 Eesti SS-brigaadi peainspektuuris kodifitseerijana ning märtsist septembrini 1944 Eesti SS-vägede kindralinspektuuri I osakonna juhatajana.

Septembris 1944 üritas koos perega Hiiumaalt Rootsi põgeneda,

kuid see ebaõnnestus. Novembris naasis Tallinna, töötas elektrimontöörina ENSV Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Rahvakomissariaadi Santeustrusti montaaži osakonnas. Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 17. veebruaril 1945 Tallinnas. Mõisteti Leningradi rinde sõjatribunali otsusega aprillis 1945 kümneks aastaks vangi. Peeti kinni Kemerovo oblasti vangilaagris.

Juhan Jõgevest suri 4. oktoobril 1945 SibLagis. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on juunis 2003 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvlil.

Perekond pääses otsestest repressioonidest.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 87/1893; Tallinna linna per reg 37: 363; ERA, f. 495, n. 1, s. 51; ERA, f. 495, n. 7, s. 1341; ERA, f. 63, n. 16, s. 11657; ERA, f. 542, n. 1, s. 3, l. 935; ERAf, f. 130SM, n. 1, s. 11273; EVK 1935: 1932; Piir 1997: 215; EOS I 1998: 78; Auraamat 2007: 104; poeg Üllar Jõgevesti andmed (aug 1999).

JUHAN (sünd JOHAN) JAANI p JÄRVER (sünd JÄRVEER), alamkapten (1919), kolonel (1930).

VR I/3, nr 1520/13.10.1920 „Endisele 2 jalaväe polgu adjutandile, alamkapten Johan Jaani p. JÄRWER'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastööga sõjawäe organiseerimise ja korraldamise töös“.

LKO 3. järk, nr 1786/11.12.1924.

Sündis 19. (vkj 7.) mail 1886 Viljandimaa Helme kihelkonna Jõgeveste vallas Pargi talu rentniku peres. Abiellus 4. mail 1921 Tallinna Kaarli kirikus Leontine-Margarethe Lilienthaliga (1888–1972). Poeg Lembit (1922).

Õppis Helme kihelkonnakoolis, Valga linnakoolis, Kaarma õpetajate seminaris, mille lõpetas 1904, ja alates septembrist 1931 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas (ei lõpetanud). Sõjalise hariduse sai 1915 aselipnike ettevalmistuskursustel Maakaitseväe brigadis ja Peterhofi lipnikekoolis ning 1921–1923 Kindralstaabi kursus-

JUHAN JÄRVER
VR I/3

tel (hilisem Kõrgem Sõjakool). Töötas oktoobrist 1904 augustini 1914 kooliõpetajana Venemaal, sealhulgas Salme eestlaste külas Abhaasias. Mobiliseeriti augustis 1914 Viljandis sõjaväkke. Alates oktoobrist 1914 teenis 355. Liivimaa družiinas Krasnaja Gorka merekindluses. Ülendati märtsis 1915 aselipnikuks ning määrati družiina tööroodu nooremohvitseriks. Juulis 1915 ülendati lipnikuks ja nimetati 1. roodu nooremohvitseriks, oli helgiheitjate ja telefonikomando ülem ning ajutine adjutant. 1916. aasta juulist teenis I Kroonlinna kindlusepolgu 4. kindluse jalaväepataljoni sidekomando ning oktoobrist 2. roodu ülemana. Detsembrist 1916 oli formeeritava 510. Volhovi polgu 2. roodu ülem ning augustist 1917 polgu 7. roodu ülem. Ülendati juunis 1917 alamleitnandiks. Pälvis Stanislavi 3. järgu ordeni.

Saabus novembri algul 1917 Tallinna Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee käsutusse ning määrati Tallinna üksiku Eesti polgu 1. täiendusroodu ülemaks. Viidi koos rooduga sama kuu lõpul üle Viljandisse 2. Eesti polku, kus teenis 4. roodu ülemana ja polgu adjutantina. Väeosa likvideerimisega vabastati märtsi lõpul 1918 teenistusest.

Vabadussõja eel 21. novembril 1918 võeti teenistusse 2. jalaväepolku ja määrati polgu adjutantiks. Ülendati juunis 1919 leitnandiks ja novembris alamkapteniks. Võttis Lõuna-Eestis ja Põhja-Lätis osa lahingutest Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu.

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk ning lõunanaabritelt Karutapja orden, Läti Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Läkitati 1920. aasta jaanuaris 2. diviisi ülema käsutusse ning määrati aprillis diviisi staabi operatiivadjutandiks, kuid juba juunis 1920 sai temast sõjaväeringkonna staabi käsundusohvitser ja septembris staabi ülem. Ülendati augustis 1920 kapteniks. Septembris 1921 määrati taas sõjaväeringkonna staabi käsundusohvitseriks ning augustis 1923 staabiülema kt kohale. Ülendati veebruaris 1924 majoriks. Aprillist 1924 oli Kindralstaabi V osakonna ülema abi ning maikuust ka Rahvaväe Peakomisjoni esimees. Augustis 1924 nimetati Kindralstaabi V osakonna ülemaks. Ülendati veebruaris 1926 kolonelleitnandiks. Alates juunist 1929 Kaitsevägede Staabi ülema abi. Veebruaris 1930 ülendati koloneliks. Aprillis 1934 nimetati Harju kaitseringkonna (hiljem sõjaväeringkond) ülemaks. Jaanuaris 1939 määrati Sõjavägede Staabi juurde juhtide reservi. Oli sõjaväeringkonna staabi ohvitseride kogu juhatuse esimees ja aukohtu liige, Vabariigi Ohvitseride Keskkoogu revisjonikomisjoni ja Sõjaväe Tervishoiu Komitee ning VRVÜ Tallinna

osakonna liige. Pälvis Kotkaristi III klassi (1935) ja Eesti Punase Risti II järgu I astme (1935) ning Läti Kolme Tähe ordeni.

Ehitas Tallinn-Nõmmele maja. Ostis aprillis 1940 Harjumaa Kohila valla Salutaguse mõisast eraldatud 27,97-hektarise Vahtramäe talu. Nõukogude okupatsiooni ajal võeti talu küljest osa põllumaad ära, 1942. aastal tagastati see abikaasale.

Septembris 1940 pärast Eesti sõjaväe likvideerimist määrati 22. territoriaalse laskurkorpuse 180. laskurdiviisi rivijaoskonna ülemaks. Alates juulist 1941 oli diviisi staabi operatiivosakonna ohvitser. Taganes juulis 1941 koos Punaarmee osadega Venemaale, osales Porhovi rindel lahingutes Saksa vägedega.

Juhan Järver langes 28. juulil 1941 Venemaal Staraja Russa lähistel Muravijevo küla all Saksa suurtükimürsu läbi. Maeti samasse mürsuleht-risse. Perekonna hauaplatsil Tallinn-Nõmme Hiiu kalmistul kenotaaf.

Tema nimi on juunis 2003 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvlil.

Väärrib märkimist, et poeg Lembit Järver teenis Teise maailmasõja ajal Saksa armees ja läks sügisel 1944 Saksamaale, kust siirdus Austraaliasse. Oli tegev spordi alal, juhtides presidendina Austraalia Kergejõustiku Treenerite Liitu ning avaldades sporditeemalisi raamatuid.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 163/1886; Nõmme linna per reg 12: 160; Tallinna-Nõmme linna surmaakt nr 180/1941; EAA, 2100, n. 1, s. 3899; ERA, f. 63, n. 10, s. 4243; ERA, f. 495, n. 3, s. 515, l. 305–310p; ERA, f. 495, n. 13, s. 14, l. 103–105; ERA, f. 521, n. 1, s. 89, l. 131–153; ERA, f. 1647, n. 4, s. 2302; ERA, f. 3653, n. 2, s. 8332; EVK 1935: 132; EETK 1940: 597; Piir 1997: 216; EOS I 1998: 79; Sõdur 1936, nr 19: 481; Linna Teataja 1941, nr 23: 2; Pähklmägi 1971: 122, 181; poeg Lembit Järveri andmed (mai 1998).

LEONHARD-KARL KARLI p KAASIK (sünd KASIK), leitnant (1919).

VR II/3, nr 1043/14.09.1920 „2 jalaväe polgu leitnandile Leonhard KAASIK'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingutes – 17 weebruaril 1919 a. Kopanitsõi külas, 1 märtsil 1919 a. Sabjelino all ja 23 aprillil 1919 a. Mischulkino küla wallutamisel“.

Sündis 10. märtsil (vkj 26. veebruaril) 1895 Viljandimaa Helme kihelkonna Riidaja vallas kooliõpetaja peres. Aasta hiljem asus pere elama Tõrva asulasse, kuhu isa ehitas maja ning kus pidas poodi. Abiellus 22. juunil 1931 Tartu Peetri kirikus Helene Saarmanniga (1905). Lapsed: Ants-Ilmar (1932–1932), Rein (1935–1935) ja Marju-Virve (?–1940).

Õppis Patküla vallakoolis Tõrvas, Helme kihelkonnakoolis, 1910–1914 Valga reaalkoolis, veebruarist 1918 Tartu ülikooli füüsika-matemaatikateaduskonnas (jäi pooleli) ja oktoobrist 1920 õppursõdurina matemaatika-loodusteaduskonnas. Läks augustis 1921 üle õigusteaduskonda, mille lõpetas juunis 1925. Sõjalise hariduse sai Aleksandri sõjakoolis Moskvast juunist detsembrini 1916. EÜS-i liige alates 1920. aastast.

Töötas Moskvast kontoriametnikuna alates oktoobrist 1914. Esimeses maailmasõjas osales märtsist 1916 Moskvast 192. jalaväe tagavarapolgus. Ülendati detsembris 1916 lipnikuks ja määrati 109. jalaväe tagavarapolgu nooremohvitseriks Tšeljabinskis. Läbis kursuse ning nimetati märtsis 1917 lämmatavate gaaside vastu võitleva komando formeerijaks ja ülemaks. Juulis 1917 määrati 72. Siberi kütipolku, kus osales lahingutes Riia all. Lahkus jaanuaris 1918 väeosast ning astus ohvitseri aukraadi varjates Valgas teenistusse. Läkitati Tartu Eesti tagavarapataljoni. Saksa okupatsiooni algul veebruaris 1918 vabastati ja asus elama Tõrvasse, kus töötas õpetajana. Astus 22. novembril 1918 Tallinnast sõjaväkke, oli Sõjaministeeriumi valverühmas ja Varustusvalitsuse käsundusohvitser. Alates 19. detsembrist 1918 teenis 2. jalaväepolgu 11. roodu nooremohvitserina, jaanuaris 1919 viidi 2. roodu, kuid veebruaris 1919 arvati III pataljoni 11. roodu. Märtsis nimetati 10. roodu vanemohvitseriks ning täitis aprillist 1919 rooduülemade kohuseid. Juunis nimetati 10. roodu ülemaks. Ülendati alamleitnandiks juunis ja leitnandiks novembris 1919. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Lõuna-Eestis ja Lätis.

Aprillist 1920 viidi üle ja määrati 6. roodu ülemaks, kuid juba järgmisel kuul sai temast sidekomando nooremohvitser. Juulis 1920 komandeeriti Sõjaväe tehnikakooli, kust tagasi saabununa määrati septembris 1. roodu nooremohvitseriks. Demobiliseeriti novembris 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, prii kool kuni kõrgkooli lõpuni, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 24,86 hektarit eraldati Harjumaa Juuru valla Hõreda-Pae mõisast. Koht, mis anti tema kasutusse maist 1925, sai nimeks Tedre talu. Müüs selle 1928. aastal.

LEONHARD-KARL
KAASIK VR II/3

Töötas detsembrist 1920 kuni juulini 1925 Tartu linna politsei 3. jaoskonna ülemana ning õppis ülikoolis. Juulis 1925 asus tööle Tartu-Võru Rahukogu kohtuniku nooremkandidaadina, sama aasta detsembrist vanemkandidaadina. Veebruaris 1929 nimetati Petseri 2. jaoskonna kohtu-uurijaks ning detsembris 1934 Petseri 2. jaoskonna rahukohtunikuks. Aprillis 1936 oli Tartu 5. jaoskonna kohtunik. Sel kohal töötas detsembrini 1940, kui Nõukogude okupatsioonivõimud ta vallandasid. VRVÜ Tartu osakonna liige.

Saksa ajal jaanuarist 1942 Narva kriminaalkohtu nooremkohtunik. Sama aasta mais nimetati Tartu 1. jaoskonna kohtunikuks. Põgenes koos perega sügisel 1944 Saksamaale, kus oli kevadel 1945 esimese Jena Eesti Komitee liige, hiljem kuni 1949 tegev Augsburgi põgenike-laagris Eesti rahvusgrupi juures Hochfeldis. Siirdus siis USA-sse, töötas mitmel alal Massachusettsi osariigis. Pensionipõlves, 1965. aastast asus elama New Yorki, kus osales EÜS-i USA koonduse töös.

Leonhard-Karl Kaasik suri 2. novembril 1979 New Yorgis. Maetud Kensico kalmistule Valhallas New Yorgi osariigis.

EÜS-i majas Tartus avati novembris 2004 Vabaduse Risti kavaleride mälestustahvel, millel on tema nimi.

Väärrib märkimist, et tema isa Karl Kasiku (Kaasik) tapsid enamlased jaanuaris 1919 Lätimaal Stakelnis (Strenči).

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 122b/1895; EAA, f. 402, n. 1, s. 11123; EAA, f. 1767, n. 1, s. 634; EAA, 2100, n. 1, s.76; EAA, f. 2100, n. 1, s. 4635; ERA, f. 1, n. 5, s. 340; ERA, f. 63, n. 10, s. 1096; ERA, f. 495, n. 7, s. 1451; ERA, f. 1947, n. 5, s. 432; ERA, f. 3591, n. 1, s. 367; EVK 1935: 136; Sõdur, 1926, nr 46/47: 1012; EÜSP 1979: 34; Kool 1999: 74, 133,141,153.

GEORG JÜRI p KALLASTE (kuni 6. märtsini 1935 BIRKHOLZ), alamleitnant (1920), nooremleitnant (1922).

VR II/3, nr 1387/08.10.1920 „3 jalawäe polgu lipnikule Georg BIRKHOLZ'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 5 nowembril 1919 a. Maksimowo küla all“.

Sündis 28. (vkj 16.) detsembril 1894 Viljandimaa Helme kihelkonnas Taagepera vallas Kolgi talu omaniku peres. Abiellus 12. juunil 1921 Helme kirikus Lydia Kompega (1902–1992). Lapsed: Ellen-Maimo (1922) ja Hilja-Astrit (1924–1999). Õppis Taagepera vallakoolis, Helme kihelkonnakoolis, Treffneri gümnaasiumis Tartus, lõpetas Staraja-Russa Aleksei reaalkooli 6. klassi. Sõjalised teadmised sai 1919 Vabariigi Sõjakoolis. Esimeses maailmasõjas osales 1915. aasta

septembrist 178. tagavarapataljonis. Võttis 1916. aasta algul 266. jalaväepolgu ridades osa lahingutest Saksa vägede vastu Dvinski (Daugavpils) rindel. Sai 3. märtsil 1916 haavata peast ja vasakust jalast. Pärast paranemist läkitati tagasi 178. tagavarapolku. Pälvis 4. ja 3. järgu Georgi risti. Teenis 1917. aasta maist 1. Eesti polgus, kust demobiliseeriti märtsis 1918. Töötas isatalus. Vabadussõjas osales 1918. aasta 21. detsembrist 3. jalaväepolgu ratsaluure komandos, veebruaris 1919 viidi üle 6. roodu ning määrati 20. märtsist 1919 roodu nooremohvitseri kohusetäitjaks. Aprillis läkitati sõjakooli, mille lõpetanuna ülen-dati augustis 1919 lipnikuks. Seejärel oli 3. jalaväepolgu 2. roodu nooremohvitser, täitis ka rooduüleva kohuseid, detsembrist 1919 roodu vanemohvitser. Võttis osa lahingutest Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu Viljandi- ja Valgamaal ning Põhja-Lätis ja Petserimaal. Sai 20. märtsil 1919 Lätimaal põrutada. Ülendati aprillis 1920 alamleitnandiks. Demobiliseeriti juunis 1920. Senine aukraad nimetati novembris 1922 ümber nooremleitnandiks.

GEORG KALLASTE
VR II/3

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Töötas juulist 1920 Petseri kriminaalpolitsei vanemametnikuna, olles komandeeritud Tallinna kriminaalpolitsei üleva käsutusse. Septembris 1920 nimetati Narva kriminaalpolitsei üleva abiks, kust märtsis 1921 viidi Rakvere kriminaalpolitsei üleva abiks ning komandeeriti Tallinna kriminaalpolitsei üleva käsutusse. Lahkus teenistusest omal soovil mais 1921.

Asus elama Valgamaale Taagepera valda, kus pidas Kolgi talu. See sattus võlgadesse ning müüdi detsembris 1930 oksjonil. Ostjaks oli Vabaduse Risti kavaler Nikolai Viitak. Töötas mõnda aega Tartu-Petseri raudtee ehitusel kümnikuna ning Harjumaal Raikküla mõisa eestõte-gijana. Kuulus 1933–1934 Eesti Vabadussõjalaste Liidu Raikküla osakonda. Arreteeriti 13. märtsil 1934 ja paigutati Tallinna keskvanglasse, kust vabanes sama aasta septembris. VRVÜ Tallinna osakonna liige.

Tallinna linna perekonnaseisuametniku otsusega 6. märtsil 1935 määrati senise saksaliku perekonnanime Birkholz asemele Kallaste.

Elas Nõmmel ning töötas alates 1934. aastast raudteel Tallinnas konduktorina. Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 1. aprillil 1941 Tallinn-Nõmmel ning viisid Venemaale.

Georg Kallaste suri 31. jaanuaril 1942 Gorki oblasti UnžLagis. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on juunis 2003 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvlil.

Abikaasa arreteeriti samuti kevadel 1941, kuid vabastati mõni aeg hiljem. Tütar Ellen-Maimo oli samuti lühikest aega vangistatud.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 42/1895; EELK Helme koguduse abielukanne nr 68/1921; EAA, f. 2022, n. 2, s. 525; ERA, f. 1, n. 5, s. 102; ERA, f. 495, n. 7, s. 1531; ERA, f. 1868, n. 1. s. 1347 ja 1348; ERA, f. 2121, n. 1, s. 10858; ERA, f. 2371, n. 1, s. 9, l. 34; ERAf, f. 130SM, n. 1, s. 3771; EVK 1935: 94; tütar Ellen-Maimo Abeli andmed (märts 2002).

PEETER ANDRESE p KIRT, nooremallohvitser (1919), vanemallohvitser (1935), nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 1288/15.09.1920 „7 jalaväe polgu reamehele Peeter KIRT'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 15 nowembril 1919 a. Belohwostowa, Gnilina, Dubjagi ja Wetoska külade juures“.

Sündis 24. (vkj 12.) juulil 1899 Viljandimaa Helme kihelkonna Helme vallas Porimõisa talu rentniku peres. Abiellus Helmi-Marie Mahlapuuga (1902–1972). Lapsed: Aino (1924) ja Eduard (1926–1988). Õppis Helme valla- ja kihelkonnakoolis.

Vabadussõjas osales 27. jaanuarist 1919 Tartu vabatahtlike pataljoni tagavararoodus. Veebruaris 1919 nimetati väeosa ümber Tartu kaitsepataljoniks ning ta määrati selle 5. roodu. Märtsis 1919 läkitati 2. diviisi tagavarapataljoni õppekomandosse. Maist 1919 teenis ümberformeeritud 8. jalaväepolgu 2. roodus. Septembris 1919 viidi üle 7. jalaväepolku ning arvati selle 7. ja õige pea 12. roodu. Lõpetas õppekomando ning oli oktoobrist rühmaülema kohusetäitjaks. Ülendati novembris 1919 nooremallohvitseriks. Võttis osa lahingutest Lõuna-Eestis ja Lätis Punaarmee ja *Landeswehr*iga.

PEETER KIRT
VR II/3

Septembris 1920 viidi Kindralstaabi valitsuse II osakonna B jaoskonna teenistusse. Demobiliseeriti detsembris 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Ülendati juunis 1935 vanemallohvitseriks ning juunis 1940 nooremseersandiks.

Sai maist 1921 Valgamaa Helme valla Helme mõisast 17,81-hektarise krundi. Ehtas Liivaku taluks ristitud kohale elumaja ning kõrvalhooned. Koht kinnistati tema nimele augustis 1928. Oli mõne aasta talupidaja, siis müüs koha ja läks rentnikuks Taageperra. Asus varsti elama Tõrva linna ning töötas Juhan Urbaniku liha- ja vorstikaupluses müüjana.

Oli Kaitseliidu Valga Maleva Helme malevkonna ja VRVÜ Valga osakonna liige.

Peeter Kirt suri 23. novembril 1940 Tartus erakliinikus angiini tõttu tekkinud veremürgitusse. Maetud Helme kalmistule. Tema hauakivil on valed nii sünnikuupäev ja -aasta kui ka surmakuupäev.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 221/1899; Tõrva linna surmaakt nr 46/1940; ERA, f. 675, n. 5, s. 381; ERA, f. 63, n. 17, s. 4; ERA, f. 548, n. 1, s. 21; tütar Aino Kirdi andmed (apr 1997).

EDUARD JAAGU p KOLK, reamees (1918).

VR II/3, nr 1242/15.09.1920 „6 jalaväe polgu reamehele Eduard KOLK'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 17 augustil 1919 a. Ladõgina küla juures“.

Sündis 17. (vkj 5.) detsembril 1894 Viljandimaa Helme kihelkonna Leebiku vallas Vanamõisas talupoja peres. Abiellus 27. detsembril 1924 Helme kirikus Minna Anieriga (1901–1972). Lapsed: Arthur (1925–1941) ja Lembit (1944). Õppis Patküla vallakoolis.

Esimeses maailmasõjas teenis 1915.–1917. aastani 425. jalaväepolgus. Vabadussõjas osales 1918. aasta 25. detsembrist 6. jalaväepolgu II iseseisva pataljoni 8. roodus. Demobiliseeriti aprillis 1920. Võttis osa lahingutest Lõuna-Eestis ja Lätimaal Punaarmee ning *Landeswehr*'iga.

EDUARD KOLK
VR II/3

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Sai Valgamaa Helme valla Helme mõisast 18,13-hektarise krundi. Ehitas Järve taluks ristitud kohale elumaja ning kõrvalhooned. Talu kinnistati tema nimele märtsis 1930. Oli talunik. Helme Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu asutaja ja juhatuse liige ning abiesimees, Kaitseliidu Valga Maleva Helme üksiku ratsakompanii ja VRVÜ Valga osakonna liige. Saksa ajal 1941–1944 Omakaitse liige.

Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 3. märtsil 1945. Mõisteti 15. veebruaril 1946 SARK-i erinõupidamise otsusega seitsmeks aastaks vangilaagrisse ning viidi Venemaale Tšeljabinski oblastisse.

Eduard Kolk suri 19. märtsil 1948 Tatari ANSV Karabaši vangilaagris. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on juunis 2003 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvlil.

Poeg Arthur Kolgi mõrvasid 5. juulil 1941 Helmes hävituspataljonnid.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 399/1894; Helme valla per reg 2: 95; ERA, f. 675, n. 3, s. 530; ERA, f. 63, n. 17, s. 5; ERAf, f. 130SM, n. 1, s. 10386; ETL 1940: 158; Piir 1997: 78; poeg Lembit Kolgi andmed (mai 1997).

JAAN JAANI p KRUUS, alampolkovnik (1919), kindralmajor (1936).

VR II/3, nr 1105/14.09.1920 „3 jalaväe polgu alampolkownikule Jaan KRUUS'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingutes mai kuul 1919 a. Warna ja Stakelni waldamisel ja 20–22 juunil 1919 a. Ronneburgi kaitsmisel“.

LKO 3. järk, nr 1745/04.11.1924.

Sündis 26. (vkj 14.) veebruaril 1884 Läänemaa Kullamaa kihelkonna Soosalu (alates 1892 Sooniste) vallas Kruusiaugu talupidaja peres. Abiellus.

Õppis 1893–1897 Leevre vallakoolis, täiendas end eraviisiliselt, sooritas eksternina ministriumikooli lõpueksami, 1912–1914 käis Soomes Kokkemäe põllutöökeskkoolis. 1915 läbis 22. korpuse ohvitseride kursuse ja 1921–

JAAN KRUUS
VR II/3

1923 Kindralstaabi kursused (hiljem Kõrgem Sõjakool). Töötas isatalus kuni jaanuarini 1906, kui võeti sõjaväkke ja määrati 189. Belgoraiski jalaväepolku, kus teenis aprillini 1909. Mobiliseeriti augustis 1914 ja määrati teenistusse 3. Soome kütipolku. Septembris 1915 ülendati lipnikuks lahingutes osutatud vapruse eest. Veebruaris 1916 ülendati alamleitnandiks ja sama aasta juunis leitnandiks. Määrati 1916. aasta augustis 1. roodu ülemaks ning ülendati detsembris alamkapteniks. Alates 1917. aasta augustist oli 3. Soome kütipolgu I pataljoni ülem. Võttis osa arvukatest lahingutest sakslastega Poolas ja Ida-Preisimaal ning Austria-Ungari vägedega Karpaatides ja Galiitsias. Sai lahingutes suvel 1916 kahel korral põrutada. Pälvis sõdurina sõjalise vapruse eest Georgi 1., 2., 3. ja 4. järgu risti ning ohvitserina Stanislavi 2. ja 3. järgu, Anna 2., 3. ja 4. järgu ja Vladimiri 4. järgu ordeni ning Prantsuse *Médaille Militaire*'i.

Vabadussõjas oli 1918. aasta 21. novembrist 3. jalaväepolgu II pataljoni ülem. Veebruaris 1919 nimetati polgu ülema abiks, sama aasta märtsis määrati 3. jalaväepolgu ajutiseks ülemaks ja mais polguülemaks. Septembris 1919 ülendati kapteniks ning novembris alampolkovnikuks. Novembris 1922 nimetati auaste ümber kolonelleitnandiks. Võttis osa lahingutest Lõuna-Eestis ja Lätimaal Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu.

Vabaduse Ristile lisandusid 225 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ning lõunanaabritel Karutapja orden, Läti Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 51,58 hektarit eraldati mais 1921 Läänemaa Oru valla Auaste mõisast. Endine mõisasüda, kus asus peahoone koos mitme teise ehitisega, sai nimeks Auaste talu. Et teenistus- ja elukoht asus Võrus, taotles ta talukoha asendamist lähemal asuva vastu. See vahetati Vabariigi Valitsuse otsusega märtsis 1932 Valgamaa Hummuli mõisa südamest eraldatud maatükiga. Ka uuel talumaal olid valitsejama ja kõrvalhooned. Uus krunt suurusega 56,97 hektarit oli kasutada antud juba maist 1931.

Jätkas pärast sõja lõppu teenistust 3. jalaväepolgu ülemana. Jaanuaris 1921 määrati 6. jalaväepolgu ülemaks, kuid juba sama aasta juulis nimetati 3. üksiku jalaväepataljoni ülemaks. Alates septembrist 1921 õppis Kindralstaabi kursustel, mille lõpetas mais 1923. Ühtlasi oli juunis 1922 määratud 10. jalaväepolgu ülema kohusetäitjaks.

Ülendati veebruaris 1923 koloneliks. Juunis 1923 määrati 7. jala-

väerügemendi ülemaks, järgmisest kuust oli ühtlasi Võru garnisoni ülem. Aprillist 1934 sai temast Valga kaitseringkonna ülem. Sama aasta septembris määrati 1. diviisi ülema kohusetäitjaks, veebruaris 1936 diviisi ülemaks ning arvati Kaitseministeeriumi Nõukogu liikmeks. Veebruaris 1936 ülendati kindralmajoriks. Septembris 1936 viidi üle 2. diviisi ülemaks, sellele kohale jäi okupatsioonini. Oli Noorte Kotkaste Tartu Maleva abivanem, Vabariigi Ohvitseride Keskkogu juhatuse ning 1935–1940 VRVÜ keskjuhatuse liige ja 1937–1940 Tartu osakonna esimees.

Pälvis teenete eest Kotkaristi III klassi (1934) ja II klassi (1938), Kaitseliidu Valgeristi III klassi ning Läti ja Poola ordeni.

Septembris 1940 määrati okupatsioonivõimude loodud 22. territoriaalse laskurkorpuse 182. laskurdiviisi ülemaks. Juunis 1941 läkitati Moskvasse täienduskursustele. Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 17. detsembril 1941. 22. aprillil 1942 mõisteti NSVL SARK-i erinõupidamise otsusega surma.

Jaan Kruus lasti maha 15. mail 1942 Moskvast. Matmispaik teadmata.

Rehabiliteeriti Balti sõjaväeringkonna sõjatribunali otsusega veebruaris 1963.

Tema nimi on juunis 2003 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvlil.

Veebruaris 2004 avati Tartus endises 2. diviisi staabihoones, nüüdse Barclay hotelli fuajees tema bareljeef.

EELK Kullamaa koguduse sünnikanne nr 33/1884; ERA, f. 31, n. 3, s. 8323; ERA, f. 62, n. 12, s. 4338; ERA, f. 63, n. 17, s. 76; ERA, f. 1856, n. 1, s. 60, l. 69–71p; ERA, f. 495, n. 13, s. 20, l. 182–183p; EBL 1929: 240; EAT 1932: 120; EVK 1935: 164; EBLTK 1940: 146; Õun 2001: 33–34; Auraamat 2007: 163; Södur 1926, nr 12/13: 280; Södur 1934, nr 7/8: 209–210; Kotkas 1938, nr 2: 42; Võitleja 1974, nr 2: 7.

EDUARD-ALFRED ALEKSANDRI p KUBBO, polkovnik (1919), kolonel (1922).

VR II/3, nr 1583/19.10.1920 „2 diwiisi ülema abile, polkownik Eduard KUBBO'le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingutes 4, 5 ja 6 jaanuaril 1919 a. Anikatsi ja Kärstna mõisate juures“.

VR I/2, nr 2568/17.12.1920 „2 diwiisi ülema abile, Polkownik Eduard Aleksandri p KUBBO'le hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel 3 jalawäe polgu ja 2 diwiisi brigaadi ülemana

sõjaväe organiseerimise, korraldamise ja juhtimise alal“.

LKO 3. järk, nr 1773/11.12.1924.

Georgi mõök 22.04.1915 „Selle eest, et ta lahingus 05.–06.12.1914 lõi oma rooduga tagasi mitu vaenlase rünnakut ning, sattunud piiramisrõngasse, murdis sealt täakidega välja“.

Sündis 28. (vkj 16.) detsembril 1887 Viljandimaa Helme kihelkonna Helme vallas Helme kõrtsmiku peres. Mõni aasta hiljem asuti elama Kärstna valla Raudsepa tallu. Abiellus 29. märtsil 1921 Tarvastu kirikus Johanna-Linda Raljaga (1900–1943). Lapsed: Aita (1922), Vaike (1924–1924) ja Merileid (1925).

Õppis Kärstna vallakoolis, 1902–1905 Viljandi linnakoolis, 1905–1908 Vilno (Vilnius) sõjakoolis, 1923–1924 väeosäülemate informatsioonikursustel, 1926–1930 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas. Korporatsiooni Sakala liige.

Sõjaväes alates septembrist 1905, kui astus Vilno sõjakooli, mille lõpetanuna ülendati juunis 1908 alamleitnandiks. Määrati 25. Siberi kütipolku nooremohvitseriks, kus teenis nooremohvitseri, pataljoni adjutandi ja rooduülemana. Oktoobris 1911 ülendati leitnandiks. Esimeses maailmasõjas osales 1914. aasta augustist 45. Siberi kütipolgu roodu- ja pataljoniülema ning polguülema abina. Võttis osa lahingutest Saksa vägedega Karpaatides, Poolas, Galiitsias ja Lätimaal. Sai 6. detsembril 1914 Venklüvka küla juures ja 26. aprillil 1915 Stsensovo küla all haavata. Ülendati novembris 1915 alamkapteniks, novembris 1916 kapteniks ning septembris 1917 alampolkovnikuks. Pälvis teenete eest Anna 2., 3. ja 4. järgu, Stanislavi 2. ja 3. järgu, Vladimiri 4. järgu ordeni, Georgi mõõga ning sõduri Georgi risti 4. järgu Vene Ajutiselt Valitsuselt. Teenis 1918. aasta jaanuarist 2. Eesti polgu majandusülemana Viljandis. Saksa okupatsioonivõimud likvideerisid väeosa märtsis 1918. Saksa ajal elas Kärstnas ning organiseeris omakaitset. Vabadussõja eel 11. novembril 1918 nimetati Viljandi maakonna ja linna Kaitse Liidu ülemaks. Juba 17. novembril kutsuti sõjaväkke ja määrati alates 21. novembrist 3. jalaväepolgu ülemaks. Väeosa, mis taandus ülekaaluka vaenlase survele Võrust Viljandisse, formeeriti uuesti ning võttis osa

EDUARD-ALFRED KUBBO
VR I/2, II/3

murdelahingutest Kärstnas. Veebruaris 1919 nimetati 2. diviisi I brigadi ülemaks ning sama aasta aprillis määrati 2. diviisi ülema abiks. Võttis osa lahingutegevusest ning sai 19. augustil 1919 Petserimaal Sahanitsa küla juures haavata. Oktoobris 1919 ülendati polkovnikuks.

Vabaduse Ristidele lisandusid 250 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ning lõuna-naabritelt Karutapja orden, Läti Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 51,20 hektarit eraldati mais 1922 Viljandimaa Heimtali valla Vardi mõisast. See Varju taluks ristitud endine mõisasüda kinnistati koos häärberi ja kõrvalhoonetega tema nimele 1929. aastal. Majandusraskuste tõttu tuli talu mõni aasta hiljem ära müüa.

Tennis pärast sõda 2. diviisi ülema abina. Jaanuaris 1921 määrati 1. diviisi ülema abiks ning augustis ka Narva garnisoni ülemaks. Oli juunist augustini 1922 ka 3. diviisi ülem. Novembris 1922 nimetati senine aukraad ümber koloneliks. Märtsis 1924 nimetati 2. diviisi ülema abiks ning mais ühtlasi Sõjaringkonnakohtu ajutiseks liikmeks. Täitis pärast 1924. aasta detsembri kommunistliku mässukatse likvideerimist Kaitseliidu juhi kohuseid Tartu, Valga, Võru ja Petseri maakonnas brigadiülema õigustes. Oli Tartu garnisoni ülem aprillist 1925 kuni aprillini 1927. Nimetati 1927. aasta märtsis 2. diviisi ülema kohusetäitjaks, mis vastas kindralmajori aukraadile, ja aprillis ühtlasi Sõjanõukogu liikmeks. Alates märtsist 1929 taas 2. diviisi ülema abi. Arvati omal soovil reservi mais 1930. Osales Vabariigi Ohvitseride Keskkogu töös juhatuse liikmena, oli VRVÜ Tartu osakonna liige.

Edaspidi töötas Tartus advokaadina ning osales poliitilises elus. Jaanuarist 1930 oli Tartu Eesti Vabadussõjalaste Liidu esimees, samuti Eesti Vabadussõjalaste Keskliidu juhatuse liige ning sügisest 1933 Eesti Vabadussõjalaste Liidu nõukogu ja keskjuhatuse liige. Arreteeriti 12. märtsil 1934 vabadussõjalaste organisatsioonide sulgemise järel ning mõisteti juunis 1935 Sõjaringkonnakohtu otsusega kaheksaks kuuks tingimisi vangi. Pärast vabadussõjalaste riigipöördekatset 8. detsembril 1935 arreteeriti uuesti ning mõisteti mais 1936 Sõjaringkonnakohtu otsusega kahekümneks aastaks sunnitööle. Vabanes amnestiaga mais 1938. Töötas taas Tartus advokaadina. Kohtuotsusega võetud teenetemärgid tagastati juunis 1939 ning koloneli aukraad ennistati juunis 1940.

Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 6. novembril 1940 Tartus. Mõisteti SARK-i vägede sõjatribunali otsusega 3. aprillil 1941 Tallinnas surma.

Eduard-Alfred Kubbo lasti maha 10. juunil 1941 Tallinnas töenäoliselt keskvanglas ja maeti ühishauda Scheeli krundile Pirital. Saksa ajal sängitati arvatavasti punase terrori tundmatu ohvrina ümber Tallinna Liiva kalmistule.

Abikaasa ja tütreid küüditati juunis 1941 Venemaale Tomski oblastisse. Abikaasa suri seal 1943, tütreid pääsesid 1958 Eestisse tagasi.

23. juunil 1997 avati Eduard-Alfred Kubbo lapsepõlvkodus Raudsepal nüüdses Tarvastu vallas mälestuskivi, millel on tema nimi. Ekslikult sattus kivile tekst, mis väidab selle olevat tema sünnikoha.

Tema nimi on juunis 2003 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

Vend kapten Heinrich-August Kubu (ka Kubbo) ning õemees kolonel Jaan Junkur olid samuti Vabaduse Risti kavalerid.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 30/1888; Tartu linna per reg 69: 557; Tartu linna surmaakt nr 10(N)/1991; EAA, f. 2100, n. 1, s. 6085; ERA, f. 495, n. 7, s. 2191; ERA, f. 63, n. 18, s. 226; ERA, f. 1868, n. 1, s. 1441; ERA, f. 4379, n. 1, s. 4; ERAf, f. 130SM, n. 1, s. 13854; EBL 1929: 241; EAT 1932: 121; EVK 1935: 54; EBLTK 1940: 147; Pii 1997: 217; EOS I 1998: 94–95; VMA 2000: 182; KLSM 2002: 205; Sakala 1991, nr 9: 3; Sakala 1997, nr 117: 3; Tarvastu Teataja 1997, nr 2: 2; tütar Merileid Kubbo andmed (märts 1991).

HEINRICH-AUGUST ALEKSANDRI p
KUBU (kuni 18. augustini 1937 KUBBO),
leitnant (1919), kapten (1924).

VR II/3, nr 1409/08.10.1920 „3 jalaväe polgu leitnandile Heinrich KUBBO'le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 3 jaanuaril 1919 a. Karula mõisa waldamisel“.

Sündis 7. augustil (vkj 26. juulil) 1893 Viljandimaa Helme kihelkonna Kärstna valla Raudsepa talu omaniku peres. Abiellus 3. jaanuaril 1925 Pärnu Eliisabeti kirikus Hilja-Katariina Toomväliga (1901). Lapsed: Elvi (1928) ja Märt (1933). Õppis Kärstna vallakoolis, Viljandi linnakoolis, 1920–1921 Alalisväe ohvitseride kursustel ja 1929 relvurohvitseride kursustel.

Mobiliseeriti Esimese maailmasõja ajal septembris 1915 ja määrati 172. jalaväe tagavarapolku, kust juba novembris viidi üle Moskva kaar-

HEINRICH-AUGUST
KUBU VR II/3

diväe tagavarapolku. Veebruaris 1916 määrati 45. Siberi kütipolku ning läkitati rindele. Ülendati jaanuaris 1917 nooremallohvitseriks ning märtsis vanemallohvitseriks. Lahingutes osutatud vapruse eest ülendati juunis 1917 lipnikuks ning määrati 5. roodu nooremohvitseriks. Septembrist 1917 viidi üle polgu 10. roodu. Osales lahingutes Austria-Ungari ja Saksa vägede vastu Galiitsias ja Riia all ning pälvis vapruse eest Georgi risti 4. järgu.

Tuli jaanuaris 1918 üle 2. Eesti polku ja teenis Viljandis paikneva väeosa miinipildujate komando ülemana, kuni see märtsis likvideeriti.

Vabadussõja eel 21. novembril 1918 võeti teenistusse 3. jalaväepolku, mille ülemaks oli vend Eduard-Alfred Kubbo ning määrati luurekomando ülemaks. Ülendati septembris 1919 alamleitnandiks ja detsembris leitnandiks. Alates detsembrist 1919 oli 8. roodu ülem. Võttis osa lahingutest Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu Viljandimaal Kärstna all, Lõuna-Eestis ja Lätimaal.

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 21,30 hektarit sai rendile alates maist 1921 Viljandimaa Kaarli valla Kaarli mõisa Ülemõisast. Laane taluks nimetatud krundil asus endisest ajast kuivati. Koht kinnistati tema nimele veebruaris 1931.

Jätkas teenistust 3. jalaväepolgus, kus mais 1920 määrati uuesti luurekomando ülemaks ning ülendati alamkapteniks. Septembris 1921 viidi üle 6. jalaväepolgu luurekomando ülemaks, juulis 1922 määrati 1. roodu ülemaks. Novembris 1922 sai väeosast 6. jalaväerügement ning roodust laskurkompanii. Veebruaris 1924 nimetati senine alamkapteni aukraad ümber kapteniks. Ilmnenuid rahaliste probleemide tõttu tagandati 1924. aasta novembris 1. laskurkompanii ülema kohalt ning nimetati 2. laskurkompanii 3. rühma ülemaks. Juba aprillis 1925 määrati 2. laskurkompanii ülema kohusetäitjaks, kust juulis 1926 viidi 1. rühma ülemaks ning veebruaris 1927 rügemendi 3. laskurkompanii 3. rühma ülemaks.

Veebruaris 1927 mõisteti kompaniis kolm aastat varem ilmnenuid rahaliste segaduste pärast Sõjaringkonnakohtu otsusega neljaks kuuks peavahti, millega kaasnes ka mõnede õiguste kaotamine. Aprillist kuni augustini 1927 oli Tallinna garnisoni peavahis. Veebruaris 1928 anti valitsuse otsusega armu ja vabastati kohtuotsuse tagajärgedest. Oli 6. jalaväerügemendi ohvitseridekogu revisjonikomisjoni esimees ja aukohtu liige.

Oktoobris 1928 viidi üle 9. üksiku jalaväepataljoni ja määrati relvurohvitseriks. Täitis korduvalt ka väeosa majandusülema kohuseid. Vabastati aprillis 1934 sõjaväeteenistusest. Oli VRVÜ Pärnu osakonna ja Eesti Vabadussõjalaste Liidu Pärnu osakonna liige. Vabadussõjalaste organisatsiooni aktiivse liikmena arreteeriti 30. märtsil 1934, kuid vabastati juba aprillis. Jaanuaris 1935 karistati Pärnu Endla teatri einelauas üles näidatud meelsuse pärast rahatrahviga. Arreteeriti 8. detsembril 1935 ja peeti veebruarini 1936 Pärnu vanglas, kahtlustatuna vabadussõjalaste illegaalses organisatsioonis osalemises.

Perekonnanimedest, mis saksa- ja venekeelses sünnimeetrikas esinesid variandis Kubu ja Kubbo, arvati Siseministeeriumi perekonnanaisuarhiivi juhataja otsusega 18. augustist 1937 õigeks nimeks Kubu.

Edaspidi tegutses ärimehena Pärnus, kus alates 1937. aastast pidas kirjutusmaterjalide ja mänguasjade kauplust. Nõukogude okupatsioonivõimud natsionaliseerisid kaupluse jaanuaris 1941. Varjas end seejärel võimalike repressioonide eest. Saksa ajal juulist detsembrini 1941 oli Pärnu Omakaitse kaadrite ja poliitosakonna ülem ja staabiülem. Seejärel kuni märtsini 1942 Pärnumaa Omakaitse staabi jaoskonna ülem, korraldas Omakaitse tegevuse ajaloomaterjalide kogumist ja korraldamist. Pärast äri tagasi saamist pidas detsembrist 1942 taas Pärnus kauplust. Oli 1944. aastal VRVÜ Pärnu osakonna juhatuse liige.

Sügisel 1944 põgenes kalapaadiga Rootsi, perekond läks Saksamaale, kust hiljem samuti siirdus Rootsi. Oli metsa- ja vabrikutööl Lõuna-Rootsis. Elas koos perega Göteborgi lähistel Kungälvi linnas. Oli Göteborgi Pensionäride Ühingu ja Rootsi Vabadusristi Vendade Koondive liige.

Heinrich-August Kubu suri 25. novembril 1979 Kungälvis Göteborgi lähistel. Tuhastatud põrm asub Kungälvi metsakalmistul.

23. juunil 1997 avati sünnikodus Raudsepal nüüdses Tarvastu vallas mälestuskivi.

Vend kolonel Eduard-Alfred Kubbo ning õemees kolonel Jaan Junkur olid samuti Vabaduse Risti kavalerid. Poeg Mert Kubu oli taasiseseisvumisjärgne ajalehe „Dagens Nyheter“ korrespondent Balti riikides.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 294/1893; Pärnu linna per reg 3: 239; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 98p; ERA, f. 63, n. 18, s. 643; ERA, f. 825, n. 1, s. 469; ERA, f. 852, n. 1, s. 307; ERA, f. 927, n. 2, s. 9; ERA, f. 927, n. 3, s. 3049; ERA, f. R-66, n. 1, s. 1289; ERA, f. R-207, n. 1, s.1, ERA, f. R-210, n. 1, s. 1, ERA, f. R-358, n. 1, s. 9; EVK 1935: 166; Eesti Sõna 1944, nr 4: 4; Sakala 1991, nr 9: 3; Sakala 1997, nr 117: 3; Tarvastu Teataja 1997, nr 2: 2; tütar Elvi Uuskyla andmed (juuni 1997).

HUGO ADO p KULBOK (sünd KULLPOK), alamleitnant (1920), kolonelleitnant (1935).

VR II/3, nr 796/24.08.1920, „Laiaroolalise soomusrongi nr 3 lipnikule Hugo Ado p KULBOCK'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingutes 30 märtsil 1919 a. Belochwostowo ja Netschaewo külade juures“.

Sündis 21. (vkj 9.) juulil 1890 Tartumaal Sangaste kihelkonna Kuigatsi valla Pringi mõisa Kengo talus rentniku peres. Sünni- ja ristimiskuupäeva äravahetamise tõttu on hiljem dokumentidesse ekslikult sünnidaatumiks märgitud 10. august (vkj 29. juuli).

Abiellus 7. oktoobril 1922 Elvas Elsa-Natalie Matzikuga (ka Metzki) (1898). Lapsed: Asta-Laine (1926) ja Ado (1935–1989). Õppis vallakoolis, Valga linnakoolis, 1917 Gatšina lipnikekoolis, 1923–1924 Alaliväe ohvitseride kursustel ja 1929 pataljoniülemate kursustel ning 1929–1930 Kõrgemas Sõjakoolis (ei lõpetanud).

Sõjaväes oli alates oktoobrist 1911. Teenis 15. Siberi kütipolgus, kus augustis 1914 ülendati vanemallohvitseriks. Võttis koos polguga osa Esimesest maailmasõjast, osales lahingutes augustist 1914 maini 1917. Ülendati septembris 1917 lipnikuks. Arvati 63. tagavarapolku ning läkitati kuulipildurite kursustele, mille detsembris 1917 lõpetas. Alates jaanuarist 1918 teenis Tartus Eesti tagavarapataljonis, kust juba veebruari lõpul väeosa likvideerimisega vabastati.

Vabadussõjas osales alates 13. detsembrist 1918 ohvitseride reservis. 21. detsembril määrati formeeritava Laiarööpalise Soomusrongi nr 3 peale, kus teenis algul kuulipildurite komando nooremohvitseri, 1919. aasta jaanuarist 2. kuulipildujate komando, augustist 3. dessantroodu ning septembrist dessantpataljoni ülemana. Sai 1919. aasta 14. jaanuaril Äksi kiriku juures põrutada ning 25. aprillil Stakelnis (Strenči) paremast reiest haavata. Ülendati jaanuaris 1920 alamleitnandiks.

Vabaduse Ristile lisandusid 50 000 marka ja tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 24,97 hektarit eraldati mais 1921 Valgamaa Jõgeveste mõisast. Koht sai nimeks Vanamõisa talu ja kinnistati tema

HUGO KULBOK
VR II/3

nimele 1930. aastal. Et oli sõjaväes, andis koha majandada vennale.

Pärast Vabadussõda jätkas teenistust soomusrongil dessantpataljoni ülemana. Ülendati mais 1920 leitnandiks. Alates veebruarist 1921 määrati Soomusrongide brigaadi Laiarööpalise Soomusrongi nr 3 kuulipildujate roodu ülemaks. Augustist 1923 viidi üle Tapa mõisas asuvasse 1. soomusrongirügementi, kus jätkas Laiarööpalise Soomusrongi nr 3 kuulipildurkompanii ülemana. Septembrist 1923 õppis Sõjakoolis, mille lõpetanuna jätkas suvest 1924 teenistust soomusrongil. Veebruaris 1924 ülendati kapteniks. Alates oktoobrist 1925 määrati Laiarööpalise Soomusrongi nr 3 ülema kohusetäitjaks. Veebruaris 1927 ülendati majoriks ning aprillis nimetati Laiarööpalise Soomusrongi Kapten Irv ülemaks. Läbis aprillist juulini 1929 pataljoniülemate kursused. Õppis sama aasta oktoobrist Kõrgemas Sõjakoolis, kuid tervislikel põhjustel katkestas õpingud augustis 1930. Jätkas teenistust Tapal Laiarööpalise Soomusrongi nr 3 ülemana. Täitis ajutiselt ka 1. soomusrongirügemendi ülema kohuseid ning oli korduvalt rügemendi kohtu ning ohvitseride kogu esimees. Alates detsembrist 1934 määrati ümber nimetatud Soomusrongirügemendi I divisjoni ülemaks. Ülendati veebruaris 1935 kolonelleitnandiks ning sai Kotkaristi IV klassi.

Juunis 1936 määrati Kaitseliidu Tartu Maleva ajutiseks pealikuks. Oktoobris 1938 viidi üle ja nimetati Kaitseliidu Valga Maleva pealikuks. Oli Tartu Noorte Kotkaste Sõprade Seltsi juhatuse ning VRVÜ Rakvere, Tartu ja viimaks Valga osakonna liige.

Nõukogude okupatsiooni algul 28. juunil 1940 vabastati pealiku kohalt ning augusti lõpul ka sõjaväeteenistusest. Töötas kooperatiivi raamatupidajana Tartus.

Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 14. juunil 1941 Tartus. Viidi Venemaale Sverdlovski oblastisse, kus mõisteti 28. veebruaril 1942 SARK-i erinõupidamise otsusega surma.

Hugo Kulbok lasti maha 13. aprillil 1942 SevUralLagis. Matmispaik teadmata.

Abikaasa ja lapsed küüditati juunis 1941 Tomski oblastisse Aleksandrovo külla, kust pääsesid tagasi Eestisse 1958. aastal.

12. septembril 2003 avati perekonna hauaplatsil Elva kalmistul Hugo Kulboki mälestuskivi, millele on ekslikult raiutud vale sünnidaatum.

Tema nimi on veebruaris 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

EELK Sangaste koguduse sünnikanne nr 69/1890; Tapa linna per reg 4:

283; ERA f. 63, n. 17, s. 343; ERA, f. 495, n. 7, s. 2230; ERA, f. 63, n. 17, s. 343; ERAf, f. 130SM, n. 1, s. 7275; EVK 1935: 168; EOS III 2003: 25; tütar Asta-Laine Lepiku andmed (sept 2003) EVK 1935: 168; Kotkas 1938, nr 6: 110; Piir 1997: 218.

AUGUST ANNI p KULL, vanemallohvitser (1920).

VR II/3, nr 1479/08.10.1920 „1 jalaväe polgu wanemale alamohvitserile August KULL'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus ööse 11 weebruaril 1919 a. Korostelli all“.

Sündis 24. (vkj 12.) juulil 1897 Viljandimaa Helme kihelkonna Löve valla Arslu talus. Abiellus 18. oktoobril 1924 Tallinnas Herta-Vilhelmine Lepaga (1906). Lapsed: Aita (1925) ja Leili (1929). Lõpetas külakooli.

Asus Esimese maailmasõja ajal elama Tallinna ja töötas pottsepana. Vabadussõjas osales 1919. aasta 3. jaanuarist 1. jalaväepolgu 15. roodus. Lühiajaliselt oli komandeerituna 1. diviisi tagavarapataljonis. 25. jaanuaril 1919 määrati 1. jalaväepolgu ratsaluure meeskonda. Läbis maist augustini õppekursuse ja ülendati septembris 1919 nooremallohvitseriks. Määrati novembris 1919 jaoülemaks ning aprillis 1920 rühmaülemaks. Ülendati mais 1920 vanemallohvitseriks. Jätkas ülejateenijana 1. jalaväepolgus. Arvati reservi augustis 1922. Tervislikel põhjustel kustutati augustis 1926 tagavaraväelaste arvelt.

Vabaduse Ristile lisandusid 13 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk. Elas ja töötas Tallinnas ja Harjumaal Kõnnu vallas Loksal pottsepana. Alates 1926. aastast tegev Kaitseliidus, kus oli Harju Maleva rühmapealik, laskejuhataja, relvur ja rajooni pealik ning viimaks 1940 Loxsa Üksiku Merirühma pealik. Pälvis Kotkaristi kuldristi (1938). 1939–1940 VRVÜ Tallinna osakonna liige.

Arreteeriti 14. juunil 1941 Loksal. Viidi Sverdlovski oblastisse.

August Kull suri 14. oktoobril 1941 SevUralLagis. Matmispaik teadmata. Perekonna hauaplatsil Loxsa kalmistul on kenotaaf.

Tema nimi on veebruaris 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvlil.

AUGUST KULL
VR II/3

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 252/1897; Kõnnu valla per reg 1: 548; ERA, f. 673, n. 3, s. 403; ERA, f. 2371, n. 1, s. 14, l. 252; ERA, f. 31, n. 5, s. 1879, l. 415; ERA, f. 63, n. 20, s. 5354; ERA, f. 949, n. 1, s. 136, l. 33; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 487.

FRIEDRICH FRIEDRICHI p KURG, junkur (1917), major (1940).

VR II/3, nr 393/11.06.1920 „1 ratsawäe polgu junkurile Friedrich KURG'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 30 mail 1919 a. Lüteni jõe sillal“.

Sündis 10. jaanuaril 1898 (vkj 29. detsembril 1897) Tartumaa Sangaste kihelkonnas Sangaste valla Laose talupidaja peres. Abiellus 21. mail 1923 Maarja Magdaleena kirikus Marta-Alvine Inniga (1902). Lapsed: Viia (1925) ja Juta (1929).

Õppis kohalikus valla- ja Sangaste kihelkonnakoolis, Peterburi Tšernjajevi reaalkoolis, 1917 Vladimiri sõjakoolis (ei lõpetanud), 1919–1920 Vabariigi Sõjakoolis, 1923–1924 Alalisväe ohvitseride kursustel, 1932 kompaniülemate kursustel.

Esimese maailmasõja ajal septembris 1917 astus Vladimiri sõjakooli, kuid novembris pidi õpingud katkestama enamlaste riigipöörde tõttu.

Vabadussõjas osales 30. novembrist 1918 Ratsapolgu 2. eskadronis. Võttis osa lahingutest Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu Narva rindel, Lõuna-Eestis ning Lätis.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 25,42 hektarit eraldati maist 1931 Valgamaa Hummuli valla Hummuli mõisast. Koht sai nimeks Lüteni talu ja kindistati tema nimele märtsis 1934.

Juba Vabadussõja ajal oktoobris 1919 läkitati sõjakooli, mille lõpetanud ülendati detsembris 1920 lipnikuks. Saadeti teenistusse 7. jalaväepolku, kust jaanuaris 1921 viidi üle 2. jalaväepolgu 4. roodu nooremohvitseriks. Juunis 1921 läkitati tagasi 7. jalaväepolku ning komandeeriti järgmisel kuul lennuväkke, kus temast sai lendurõpilane. Detsembris 1922 viidi üle teenistusse Ratsarügementi, kus teenis nooremohvitse-

FRIEDRICH KURG
VR II/3

ri ning 3. eskadroni ülemana. Veebruaris 1924 ülendati nooremleitnandiks, veebruaris 1927 leitnandiks, veebruaris 1933 kapteniks ning veebruaris 1940 majoriks. Ratsasportlasena oli silmapaistev jahisõidus. Kuulus Vabariigi Ohvitseride Keskkogusse, oli Tartu Ratsarügemendi Ohvitseride Kasiino vanem, Vabadussõja mälestusmärkide rajaja ning Tartu Eesti Vabadussõjalaste Liidu ja VRVÜ Tartu osakonna liige. Pälvis Kotkaristi V klassi (1939) ja Kaitseliidu Valgeristi III klassi.

Nõukogude okupatsiooni algul septembris 1940 arvati Ratsarügement Punaarmee 22. territoriaalkorpuse 182. diviisi koosseisu. Jätkas teenistust 162. üksikus luurepataljonis. Juunis 1941 põgenes koos mõne teise ohvitseriga väeosast ja läks metsavennaks. Moodustas metsavendade grupi, mis osales Tartu vabastamise lahingutes. Saksa sõjaväevõimud määrasid ta 14. juulist 1941 vabastatud Eesti alade partisanide üldjuhiks. Organiseeris esimese Tartu komandandina Omakaitse juhtimise kõrvalt linna haldusorganite tegevust. Alates novembrist 1941 Tartu Eesti tagalapataljoni ülem, hiljem vabatahtlike pataljoni ülem, julgustades Saksa 16. armee tagalat Pihkvast idas. Oli 37. politseipataljoni ülem aprillist 1942 juulini 1944. Pälvis sõjalise vapruste eest Idamedali mõõkadega, Raudristi I ja II klassi ning Jalaväe rünnakumärgi. Oli üldse esimene eestlane, kellele annetati I klassi Raudrist.

Juulis 1944 viidi üle 20. Eesti SS-diviisi ja määrati 46. rügemendi II pataljoni ülemaks. Osales lahingutes Nõukogude vägede vastu Narva ja Tartu rindel. Taandus septembris 1944 oma võitlusgrupiga Viljandimaale, lasi Rimmu kandis üksuse laiali. Siirdus tagasi Valgamaale, kus tegutses metsavennana Jüri Raudkivi nime all.

31. juulil 1945 sattus Friedrich Kurg haiget isa vaatama tulles Sangaste mõisa naabruses Tammiku talu juures Nõukogude julgeolekuorganite korraldatud haarangule. Üritas põgeneda, kuid sai tulevahetuses raskelt haavata ning lõpetas elu enesetapuga. Teistel andmetel suri Sangaste haiglas. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on veebruaris 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

Valgamaal Laatre kirikuaias avati talle mälestuskivi juulis 2006.

Nõukogude repressiivorganid saatsid tema abikaasa ja tütre Juta ning õe Erna vangilaagrisse. Teine tütar Viia sai surma 1945. aastal haarangus Valgamaal Soontagal Saviküla talus.

EELK Sangaste koguduse sünnikanne nr 111/1897; ERA, f. 63, n. 17, s. 187; ERA, f. 650, n. 1, s. 181, l. 336–338; ERAF, f. 130SM, n. 1, 9494; EVK 1935:

168; EOS IV 2005: 22–26; Auraamat 2007: 496; Võitleja 1955, nr 8: 6; tütar Juta Sepperi andmed (jaan 2005).

EMIL - ALEKSANDER - LEONHARD LEONHARDI p KURSK (kuni 24. maini 1900 KALNING), alampolkovnik (1920), kolonel (1929).

VR I/3, nr 2584/02.11.1921 „Alamohwiteride kooli ülemale, alampolkovnik Emil Leonhardi p. KURSK'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis üles näidanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastööga sõjawäe organiseerimise ja korraldamise töös“.

LKO 3. jrk, nr 1780/11.12.1924.

Sündis 31. (vkj 19.) augustil 1893 Tallinnas. Abiellus 19. detsembril 1919 Valgas Rosalie-Johanna Henriksoniga (1896). Kooselu lahutati 4. veebruaril 1929 Tartu-Võru Rahukogu otsusega. Poeg Harry-Erich (1920). Abiellus 27. oktoobril 1938 Helga-Melitta Knorringiga (sünd Feldhuhn) (1905).

Õppis Tallinna Peetri reaalkoolis, mille lõpetas 1911, aastatel 1912–1914 Riia polütehnilises instituudis (ei lõpetanud), 1915 Moskvas Aleksandri sõjakoolis ning 1921–1923 Kindralstaabi Kursustel (hiljem Kõrgem Sõjakool). Astus teenistusse oktoobris 1914 Tveri ratsaväekoolis, läkitati detsembris sõjakooli, mille lõpetamise ajal mais 1915 ülendati lipnikuks. Teenis 269. jalaväepolgus alates augustist 1915, sama aasta oktoobris määrati rooduülemaks. Ülendati alamleitnandiks, siis leitnandiks ja aprillis 1916 alamkapteniks. Pälvis teenete eest Anna 2., 3. ja 4. järgu, Stanislavi 2. ja 3. järgu ning Vladimiri 4. järgu ordeni. Demobiliseeriti detsembris 1917.

Vabadussõjas osales alates 20. detsembrist 1918 Kaitse Liidu VII reservis. Märtsis 1919 määrati Soomusrongide divisjoni (sama aasta augustist diviisi) Tagavarapataljoni ülemaks. Osales koos pataljoniga lahingutes lõunarindel ja Lätimaal. Augustis 1919 ülendati kapteniks ja märtsis 1920 alampolkovnikuks.

Vabaduse Ristile lisandusid 150 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ning lõunanaabritel Karutapja orden, Vabadussõja Mälestusmärk ning Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

EMIL-LEONHARD-
ALEKSANDER KURSK
VR I/3

Autasumaa suurusega 30,09 hektarit eraldati Valgamaa Patküla val-
la Patküla mõisast. Koht, mis oli endine mõisasüda koos peahoone ja
mitme kõrvalhoonega, sai nimeks Pargi talu ning anti kätte mais 1923.
Tema nimele kinnistati see septembris 1933.

Mais 1920 määrati Soomusrongide diviisi ohvitseride kursus-
te formeerijaks ja ülemaks ning oli ühtlasi diviisi sõjaväljakohtu esi-
mees. Juulis 1920 nimetati allohvitseride kooli ülemaks. Septembrist
1921 asus õppima Kindralstaabi kursustel, mille lõpetas mais 1923.
Novembris 1922 nimetati senine aukraad ümber kolonelleitnandiks.
Oli sõjaliste teadmiste täiendamiseks komandeeritud maist juulini
1923 Prantsusmaale. Juhtis allohvitseride kooli kuni selle likvidee-
rimiseni novembris 1923, mil määrati 1. diviisi staabiülema kohuse-
täitjaks. Alates maist 1924 nimetati staabiülemaks. Alates veebruarist
1925 viidi üle Kindralstaapi ja nimetati sõjaväe esindajaks Nõukogude
Liitu. Veebruaris 1927 määrati 2. soomusrongirügemendi ülema
kohusetäitjaks ning aprillis ühtlasi Valga garnisoni ülemaks. Ülendati
veebruaris 1929 kolonelik ja määrati 2. soomusrongirügemendi üle-
maks. Pälvis Kotkaristi III klassi (1934) ja Poola ordeni. Aprillist 1934
nimetati Lääne-Saare kaitseringkonna ja ühtlasi Haapsalu garniso-
ni ülemaks. Juunis 1936 viidi üle Narva kaitseringkonna (alates 1937
sõjaväeringkond) ja ühtlasi Narva garnisoni ülemaks. Jaanuaris 1939
määrati Pärnu-Viljandi sõjaväeringkonna ning veebruaris ka Viljandi
garnisoni ülemaks. Oktoobris 1939 lahkus sõjaväeteenistusest ning
siirdus ümberasumise korras Saksamaale. Oli Narva Skautide Sõprade
Ühingu esimees, VRVÜ Valga, Lääne-Saare, Narva ja Viljandi osakon-
na liige.

Teise maailmasõja ajal 1943–1944 teenis Saksa armees 15. politsei-
rügemendi ülemana.

Emil-Aleksander-Leonhard Kursk suri kinnitamata andmeil det-
sembris 1945 (teistel andmetel 1944) Berliinis. Matmispaik teadmata.

EELK Tallinna Toomkoguduse sünnikanne nr 33/ 1893; Narva linna per
reg 21: 283; ERA, f. 495, n. 7, s. 2300; ERA, f. 63, n. 17, s. 1955; EVK 1935: 170;
Eesti Skaut 1938, nr 4: 93; EOS I 1998: 100.

JAAN RANTSU p KÕUE (kuni 14. detsembrini 1936 VASTISSON),
alamleitnant (1920), leitnant (1920).

VR II/3, nr 840/01.09.1920 „Sakala partisanide polgu alamleitnandi-
le Jaan Hansu p. WASTISSON’ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud
lahingus 22 juulil 1919 a. Böstrowi küla all“.

Sündis 31. (vkj 19.) augustil 1890 Viljandimaa Helme kihelkonna Hummuli valla Mäemõisa talus sulase peres. Abiellus 24. mail 1920 Võnnu kirikus Meta Härmaskiga (1901). Abielu lahutati Tartu-Võru Rahukogu otsusega 13. märtsil 1931. Lapsed: Eha (1921–1923) ja Sulev (1924). Teist korda abiellus 23. juunil 1937 Kadrina kirikus Alide-Johanna Kütiga (1895). Sellest kooselust lapsi ei sündinud.

Õppis Hummuli valla- ja Kärstna ministeeriumikoolis ning lõpetas Peterburi gümnaasiumi 4. klassi ja 1915. aastal 3. Irkutski lipnikekooli. Võeti jaanuaris 1912 sõjaväkke ja määrati 15. Siberi kütipolku, kus lõpetas õppekomando ja ülendati detsembris nooremallohvitseriks. Läbis võimlemis- ja vehklemiskursuse ning augustis 1913 ülendati vanemallohvitseriks. Esimeses maailmasõjas osales 15. Siberi kütipolguga, sai 22. oktoobril 1914 Kirpitšniku juures lahingus põrutada ja haavata. Sama aasta detsembris saadeti 3. Siberi kütipolgu tagavarapataljoni 1. roodu ning ülendati veltveebliks. Jaanuaris 1915 läkitati sõjakooli, mille lõpetanuna ülendati mais lipnikuks. Nooremohvitserina osales lahingutes Austria-Ungari vägede vastu, sai raskelt haavata ning langes juunis 1915 Solkieni juures vangi. Vabanes vangilaagrist ning saabus 1918. aasta lõpul tagasi koju.

Vabadussõjas osales alates 6. jaanuarist 1919 Viljandi vabatahtlikkude pataljoni 1. rühmas. Juba samal kuul sai väeosast Viljandi kaitsepataljon, mille 1. jaoskonna ülemaks määrati tõendavate dokumentide puudumisel reamehena. Juba veebruari keskel 1919 arvati ohvitseride nimekirja ning nimetati pataljoni 3. roodu vanemohvitseriks. Mais sai väeosa nimeks Sakala partisanide pataljon. Juuni algul 1919 oli hilisema Läti pinnale jäänud Katšanovo alevi komandant ning Katšanovi vabatahtlike väeosa esimene organiseerija ja juht. Novembris 1919 nimetati Sakala partisanide pataljoni 1. roodu vanemohvitseriks ning novembris jalamaakuulajate komando ülemaks. Detsembrist 1919 formeeriti pataljon Sakala partisanide polguks. Jaanuaris 1920 ülendati alamleitnandiks. Osales Lõuna-Eestis ja Kirde-Lätis paljudes lahingutes Punaarmee vastu. Sai viis korda haavata ning ühe korra põrutada.

JAAN KÕUE
VR II/3

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ning Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 28,13 hektarit eraldati Viljandimaa Tarvastu valla Kuresaare mõisast. Koht, mis oli mõisasüda, sai nimeks Kuresaare talu ja anti tema kasutusse mais 1922. Krundil paiknesid elumaja ning kõrvalhooned. Olles ise sõjaväeteenistuses, kohta pidama ei asunud, vaid müüs selle 1924. aastal ära.

Jätkas teenistust sõjaväes. Ülendati juunis 1920 leitnandiks ning läkitati koos Sakala partisanide polguga piirivalveteenistusse. Oli augusti lõpuni Piirissaare komandant. Jaanuarist 1921 viidi 5. jala-väepolgu jalamaakuulajate komando ülemaks. Juulist 1921 sai temast Sakala partisanide üksiku pataljoni 2. roodu ja õige pea 1. roodu nooremohvitser. Lahkus sõjaväeteenistusest mais 1922. Sõjaväljal saadud haavad ja põrutused mõjusid rängalt tervisele ning septembris 1928 arvati ta erru. Elas mitmel pool Tartu- ja Viljandimaal ning Viljandis. Tarvitas ohtralt joovastavaid jooke ning ajakirjandus kajastas tihhti tema seiklusi. Et ta oli kaitseväge viisakus- ja distsipliininõuete vastu korduvalt eksinud, võttis Vabariigi Valitsus temalt veebruaris 1931 vormikandmise õiguse. Alates detsembrist 1935 elas Virumaal Udriku mõisas Vabaduse Risti Kavaleride Kodus. Senine saksapärane perekonnanimi Vastisson muudeti siseministri otsusega 14. detsembrist 1936 eestipäraseks Kõueks. Oli Eesti Vabadussõjalaste Liidu Viljandi osakonna, Sakala Partisanide Ühingu ning VRVÜ Viljandi ja Rakvere osakonna liige. Elas pärast Eesti okupeerimist juunis 1940 edasi Udrikus ning töötas sealsamas.

Jaan Kõue suri 20. oktoobril 1940, jäädes Kardina ja Tapa jaama vahel raudteel rongi alla. Maetud Kadrina kalmistule.

Ajaleht „Oma Maa“ avaldas 1932. aastal raamatuna tema fantaasiarohke jutustuse „Sõjakeerises“, mis kõneles Esimesest maailmasõjast.

Poeg Sulev Vastisson teenis Saksa sõjaväes 20. Eesti SS-diviisis 1944–1945 ning oli sõjavangina Komi vangilaagris 1945–1946.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 275/1890; Undla valla per reg 4: 440; Undla valla surmaakt nr 14/1940; ERA, f. 63, n. 18, s. 3440; ERA, f. 495, n. 7, s. 2374; ERA, f. 31, n. 3, s. 15523; EVK 1935: 346; Vabadussõja Lood 1936, nr 2: 39–40; Oma Maa 1937, nr 75: 5; Sakala 1995, nr 167: 4; poeg Sulev Vastissoni andmed (aug 1995), sugulase Jaan Sepa andmed (aug 1999).

EDUARD (ka EDWARD) JUHANI p LAMPSON (ka LAMSON), reamees (1919).

VR II/3, nr 1538/19.11.1920 „8 jalaväe polgu reamehele Eduard LAMPSON'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 29 oktoobril 1919 a. Intriitsa küla all“.

Sündis 7. augustil (vkj 25. juulil) 1900 Viljandimaa Helme kihelkonna Helme valla Naestemäe talus rentniku peres. Suguvõsa oli varem seotud Tarvastu kirikuga, kuid asus Helmesse.

Abiellus 27. augustil 1938 Tallinna Kaarli kirikus Salme-Johanna Jamsiga (1909–1975).

Õppis Helme valla- ja kihelkonnakoolis, 1925–1928 Tartu linna õhtugümnaasiumis, 1928–1931 õppur-sõdurina Tartu ülikooli õigusteaduskonna majandusosakonnas ja 1936–1942 majandusteaduskonnas, sealhulgas 1940–1941 Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonnas. Korporatsiooni Rotalia liige.

Vabadussõjas osales 31. jaanuarist 1919 Tartu vabatahtlike pataljoni (veebruari keskel nimetati Tartu kaitsepataljoniks) 5. roodus reamehena. Mais 1919 määrati ümberformeeritud 8. jalaväepolgu 2. roodu, juunis arvati polgu kuulipildujate komandosse, oktoobris viidi üle 2. kuulipildujate roodu. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Lõuna-Eestis, Kirde-Lätis ja Narva rindel. Oli sügisest 1920 kuulipildujate roodu kirjutaja. 8. jalaväepolgu likvideerimise järel jaanuaris 1921 viidi üle 3. jalaväepolku ja määrati selle kuulipildujate roodu. Demobiliseeriti mais 1921.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, prii kool kuni kõrgkooli lõpuni, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 27,76 hektarit eraldati Virumaa Haljala valla Essu mõisast. Koht, mis sai nimeks Sakala talu, anti kasutusse mais 1924 ja kinnistati tema nimele oktoobris 1935.

Töötas juulist 1931 kuni novembrini 1940 Eesti Maapangas ametnikuna.

Põgenes sügisel 1944 koos abikaasaga Saksamaale, asus hiljem USA-sse.

Eduard Lampson suri 10. märtsil 1973 New Yorgi osariigis Long Islandil Lynbrookis Malverne'i kirikus südameataki tõttu. Maetud Kensico kalmistule Valhallas New Yorgi osariigis.

EDUARD LAMPSON
VR II/3

Tema vennanaine vend oli Vabaduse Risti kavaler kolonel Paul Tanilas.

EELK Tarvastu koguduse sünnikanne nr 107/1900; EAA, f. 1757, 1, s. 38; EAA, f. 2100, n. 1, s. 6989; ERA, f. 63, n. 19, s. 1029; ERA, 675, n. 6, s. 6; ERA, f. 3653, n. 1, s. 2948; EVK 1935: 178; Vaba Eesti Sõna 1973, nr 11: 10; Vaba Eesti Sõna 1973, nr 13: 10, Asta Luksepa andmed (juuli 1998).

JAAN VILLEMI p LEPPIK (sünd LEPIK), vanemallohvitser (1919), seersant (1940).

VR II/3, nr 981/01.09.1920 „1 jalaväe polgu wanemale alamohvitserile Jaan LEPPIK'ule hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 16 detsembril 1919 a. Wjaska küla all“.

Sündis 30. (vkj 18.) augustil 1896 Viljandimaa Helme kihelkonna Patküla vallas Vendre talu pidaja peres. Abiellus 3. juunil 1924 Tartu Peetri kirikus Anna-Marie Viiluga (1903–1971). Lapsed: Helga-Armilda (1925–1926), Vilhelm (1926–1944?), Leonhard (1927), Leida (1929–1930), Kaljo (1930), Johannes (1932), Laine (1936) ja Maie (1944). Abikaasal poeg August (1922–1927).

JAAN LEPPIK
VR II/3

Õppis Patküla vallakoolis. Võttis 1916–1918 osa Esimesest maailmasõjast 434. Tšerepovetsi polgus. Vabadussõjas osales 1. jalaväepolgu 13. roodus alates 15. detsembrist 1918. Veebruarist 1919 oli ümbernimetatud 2. roodus. Aprilli lõpust juuli keskpaigani 1919 oli komandeerituna Soomusrongide divisjoni ülema käsutuses. Saabunud tagasi polku, kinnitati 2. roodu 2. rühma ülemaks. Septembris 1919 ülendati vanemallohvitseriks. Demobiliseeriti mais 1920. Senine aukraad nimetati juunis 1940 ümber seersandiks. Võttis osa lahingutest Narva rindel Punaarmee ning Lätimaal *Landeswehr*'i vastu.

Vabaduse Ristile lisandusid 13 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Sai maist 1923 Valgamaa Patküla valla Patküla mõisast 11,01-hektarise koha, mille ristis Sõstramäe taluks. Talu kinnistati tema nimele mais 1930. Oli talunik Patküla ja 1939. aastal sellega liitunud Helme vallas. Osales ühiskondlikus elus, olles Patküla Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu, Kaitseliidu Valga Maleva Helme malevkonna ja VRVÜ Valga

osakonna liige. Saksa ajal Omakaitse liige. Pidas pärast sõda kuni 1949. aasta kevadel sundkorras kolhoosi minekuni Sõstramäe talu. Seejärel oli kuni pensionile jäämiseni põllutöeline kolhoosis Uus Elu.

Jaan Leppik suri 27. juulil 1967 Valga rajooni Helme külanõukogu Sõstramäe talus. Maetud Helme kalmistule.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 281/1896; Helme valla per reg 7: 112; Helme kn surmaakt nr 15/1967; ERA, f. 63, n. 17, s. 1969; ERA, f. 675, n. 4, s. 270; EVK 1935: 186; poeg Leonhard Lepiku andmed (aug 1998).

AUGUST KARLI p LILL, reamees (1918), kapral (1935).

VR II/3, nr 1471/08.10.1920 „1 jalaväe polgu reamehele August LILL'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 30 mail 1919 a. Annenhofi mõisa ja Alt-Schwanenburgi wahel“.

Sündis 11. septembril (vkj 30. augustil) 1897 Viljandimaa Helme kihelkonna Taagepera valla Peidu talu rentniku peres. Abiellus 2. augustil 1925 Helme kirikus Ella-Johanna Mõlderiga (1903–1972). Poeg Heino (1926). Õppis Taagepera valla- ja Helme kihelkonnakoolis. Asus 1912 Tallinna ning oli Koplis paiknevas Vene-Balti laevatehases tööline. Saksa okupatsiooni algul märtsis 1918 siirdus Taagepera valda, olles taludes põllutöeline.

Vabadussõjas osales 1918. aasta 15. detsembrist 1. jalaväepolgu 13. roodus. Veebruaris 1919 nimetati see ümber 2. rooduks. Aprilli lõpust juuli keskpaigani 1919 oli komandeerituna Soomusrongide divisjoni ülema käsutuses. Aprillis 1920 viidi üle 1. roodu. Demobiliseeriti augustis 1920. Võttis osa lahingutest Narva rindel Punaarmee ning Lätimaal *Landeswehr*'i vastu.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Töötas septembrist 1922 Tallinna politsei jalareservis kordnikuna, viidi oktoobris 1923 üle 6. jaoskonna kordnikuks. Murdis liiklusõnnetuse tagajärjel septembris 1924 jalaluu ning pärast pikemat aega kestnud ravimist lahkus politseiteenistusest. Töötas ametnikuna Tallinna linnavalitsuse majandusosakonnas. Oli Kaitseliidu Tallinna Maleva ja

AUGUST LILL
VR II/3

VRVÜ Tallinna osakonna liige. Eeskujuliku teenistuse eest Kaitseliidus ülendati veebruaris 1935 kapraliks.

Mobiliseeriti 20. augustil 1941 Tallinnas Punaarmeele ning viidi Hanko mereväebaasi, kus teenis 236. üksikus seniitsuurtükiväedivisjonis. Arreteeriti 3. oktoobril 1941 ja mõisteti Balti laevastiku sõjatribunali otsusega surma.

August Lill lasti maha 15. oktoobril 1941 Soomes Hankos Punaarmee baasis. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on veebruaris 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvlil.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 301/1897; EELK Tallinna Kaarli koguduse 1. phtk personaalraamat 6: 156; Tallinna linna erisurmaakt nr 43/1960; ERA, f. 27, n. 5, s. 971; ERA, f. 675, n. 4, s. 491; ERA, f. 2371, n. 1, s. 11, l. 553p; ERA, f. 2371, n. 1, s. 14, l. 301; ERAf, f. 3N, s.1, s. 6939; ERAf, f. 129, n.1, s. 26862.

PAUL-ADOLF HENRIKU (ka HINREK) p LILL, polkovnik (1919), kindralleitnant (1938).

VR I/2, nr 11/23.02.1920 „Korralduswalitsuse Ülemale Polkownik Paul Hendriku p. LILL'ele hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastõega sõjawäe organiseerimise ja korraldamise töös“.

LKO 2. järk, nr 23/04.11.1924.

Sündis 25. (vkj 13.) jaanuaril 1882 Viljandimaa Helme kihelkonna Roobe (alates 1899 Jõgeveste) valla Veski talus möldri peres. Vallaline. Õppis 1891–1892 Jõgeveste vallakoolis, 1892–1894 Helme kihelkonnakoolis ja 1894–1899 Valga linnakoolis, 1901–1904 Vilno (Vilnius) sõjakoolis ja 1908–1911 Peterburis Nikolai sõjaväeakadeemias. Korporatsiooni Sakala liige.

Astus märtsis 1900 vabatahtlikult sõjaväkke ning teenis 107. jala-
väepolgus. Ülendati sõjakooli lõpetamise ajal augustis 1904 alamleitnandiks ning pälvis heade õppetulemuste eest kulduuri. Teenis 7. Soome kütipolgus nooremohvitserina, alates jaanuarist 1905 oli

PAUL-ADOLF LILL
VR I/2

24. Ida-Siberi tagavarapataljoni adjutant, sama aasta juunist viidi 6. kütipolgu nooremohvitseriks ja oktoobris 22. Ida-Siberi kütipolgu kuulipildujate komando nooremohvitseriks. Osales 6. kütipolguga Vene-Jaapani sõjas. Ülendati 1907 leitnandiks. Viidi 1910. aastal üle 95. jalaväepolku. Pärast sõjaväeakadeemia täiendava kursuse lõpetamist juunis 1911 läkitati Odessa sõjaväeringkonna staapi ning ülendati alamkapteniks. Veel samal aastal läkitati teenima 8. ratsaväe diviisi staapi. Alates 1912. aasta septembrist oli 95. jalaväepolgu 14. roodu ning 1913. aasta oktoobrist sama polgu 11. roodu ülem. Ülendati augustis 1914 kapteniks. Võttis koos polguga osa Esimesest maailmasõjast. Pälvis Stanislavi 3. järgu ja Anna 3. järgu ordeni. Langes oktoobris 1914 sakslaste kätte sõjavangi, kust vabanes alles 1918. aasta detsembri algul.

Vabadussõjas osales 18. detsembrist 1918 Operatiivstaabi operatiivosakonna ülemana. Veebruaris 1919 määrati Korraldusvalitsuse ajutiseks ülemaks ning mais ülemaks. Ülendati aprillis 1919 alampolkovnikuks ning oktoobris polkovnikuks. Ühtlasi määrati oktoobris 1919 Sõjanõukogu liikmeks ja tagavaravägede ülemaks.

Vabaduse Ristile lisandusid 300 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk ning lõunanaabritelt Karutapja orden, Läti Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 39,19 hektarit eraldati mais 1922 Viljandimaa Puiatu valla Puiatu mõisast. Selles Puide taluks ristitud kohas oli arvukalt hooneid, sealhulgas kupjamaja ning mõisatöölise elumaja, kuid suhteliselt vähe põllumaad. Seetõttu loobus 1923. aasta algul krundist ning palus määrata endale teine talukoht. Uus autasumaa suurusega 52,71 hektarit anti Harjumaa Rapla valla Valtu mõisast. Talu anti tema kasutusse mais 1924. Mõisaajast oli krundil arvukalt ehitisi, sealhulgas peahoone varemed. Müüs koha detsembris 1927 Vabaduse Risti kavaleri kindralmajor Arthur-Aleksander Lossmanni abikaasale.

Jätkas teenistust sõjaväes. Märtsis 1920 nimetati Kindralstaabi valitsuse ülemaks, kuid juba augustis määrati Sõjavägede Staabi ajutiseks ülemaks ning oktoobris ülemaks. Juunis ja juulis 1921 täitis ajutiselt sõjaministri abi kohuseid. Ülendati detsembris 1921 kindralmajoriks ning määrati ühtlasi Sõjanõukogu liikmeks. Alates veebruarist 1924 täitis Sõjavägede Staabi ülemana ka sõjaministri ajutise abi kohuseid. Jaanuaris 1925 määrati sõjaministri abiks ning sellele kohale jäi ligi üheksaks aastaks. Ühtlasi oli juunist 1930 Vabadussõja

Mälestamise Komitee liige. Oktoobris 1933 sai temast järgmiseks kuueks aastaks kaitseminister (aastast 1938 sõjaminister) ning alates jaanuarist 1938 ka Riigikaitse Nõukogu liige. Oktoobrist 1936 oli Teenetemärkide Komitee liige. Veebruaris 1938 ülendati kindralleitnandiks ning seega oli Paul-Adolf Lill Johan Laidoneri (kellest veebruaris 1939 sai nn täiskindral) ja Nikolai Reegi kõrval üks kolmest nii kõrge auastmega Eesti ohvitserist. Sõjainistriks oleku ajal tuli korduvalt täita ka näiteks teedeministri ja siseministri ajutisi kohuseid. Oktoobris 1939 vabastati sõjainistri ametist ning omal soovil ka sõjaväeteenistusest.

Pälvis Eesti Punase Risti I järgu II astme (1928), Kotkaristi I klassi (1932) ning Poola, Soome, Prantsuse, Läti, Tšehhoslovakkia ja Ungari ordenid.

Oli võimlemis- ja spordiseltsi Sport esimees ning Mulkide Seltsi Tallinnas ja VRVÜ Tallinna osakonna liige.

Nõukogude okupatsioonivõimud võtsid talt oktoobris 1940 välja teenitud pensioni, detsembris tõsteti ta välja Tallinnas Gonsiori tänava korterist nn kindralite majast. Lõpetas seejärel raamatupidamiskursused ning üritas leida alalist tööd. Arreteeriti 14. juunil 1941 Tallinnas ja viidi Venemaale. Õde, kellega koos elas, küüditati.

Paul-Adolf Lill suri 13. mail 1942 Sverdlovski vanglas. Matmispaik teadmata.

Sünnimaja seinal avati oktoobris 1991 mälestustahvel, millele oli ekslikult raiutud vale sünnidaatum. Tahvel asendati 2008. aastal.

Tema nimi on veebruaris 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 65/1882; Tallinna linna per reg 67: 388; ERA, f. 31, n. 5, s. 1110; ERA, f. 63, n. 10, s. 7870; ERA, f. 63, n. 18, s. 2216; ERA, 495, n. 7, s. 7, 2776; ERAF kartoteek; EBL 1929: 279; EAT 1932: 160; EVK 1935: 58; ERAKT 1939: 16; EBLTK 1940: 178; Tõnismägi 1998: 71–72; Õun 2001: 58–59; Sakala Kalender 2002. 2001: 59–62; Piir 1997: 219; Sakala 1991, nr 18: 3; Valgamaalane 1990, nr 133: 2; Uno Meili mälestused (okt 1990).

FERDINAND MATTI p LINNUS (kuni 24. septembrini 1935 LEINBOCK), leitnant (1920).

VR II/3, nr 439/17.08.1920 „4 jalaväe polgu leitnandile Ferdinand Mattu p LEINBOCK'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 22 nowembril 1919 a. Wolkowo külas“.

Sündis 20. (vkj 8.) mail 1895 Viljandimaa Helme kihelkonna Riidaja valla Kalma talus rätsepa peres. Abiellus 22. mail 1920 Tallinnas Olga-Elisabeth Mirkaga (1896–1968). Lapsed: Karin (1920) ja Jüri (1926–1995). Õppis 1903–1905 Riidaja vallakoolis, 1905–1909 Kärstna ministeeriumikoolis, 1909–1911 Viljandi linnakoolis, 1912–1915 Tartu Aleksandri gümnaasiumis, 1915–1916 Tartu ülikooli ajaloo-keeleteaduskonnas (jäi pooleli), 1917. aastal 3. Peterhofi lipnikekoolis ja 1921–1926 õppursõdurina Tartu ülikooli filosoofiateaduskonnas, kus kaitses 1927 magistrikraadi ja 1938 doktorikraadi. Alates 1915. aastast EÜS-i liige.

Töötas juunist 1916 Ülevenemaalise Linnade Liidu toitlustuspunkti juhatajana Peeter Suure merekindluses Aegna saarel. Mais 1917 mobiliseeriti 1. tagavarapataljoni Nižni Novgorodis, kust juulis läkitati sõjakooli, mille lõpetanuna ülendati oktoobris 1917 lipnikuks. Osales poliitilises elus, kuuludes Petrogradi sõjaväeringkonna kadettide sotsialistliku liidu eestseisusesse ning ajutisse sõjakomiteesse. Alates novembrist 1917 kuni teenistusest vabastamiseni teenis ohvitserina Eesti tagavarapataljonis Tartus. Saksa ajal elas Leebikus isakodus.

Vabadussõjas osales 1918. aasta 24. novembrist 4. jalaväepolgu adjutandi abina. Juulis 1919 määrati polgu jalamaakuulajate komando vanemohvitseriks, augustis komando ajutiseks ülemaks ning detsembris ülemaks. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Narva rindel. Demobiliseeriti juulis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, prii kool kuni kõrgkooli lõpuni ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Sai maist 1923 Viljandimaa Riidaja mõisast 19,66-hektarise maatüki. Järve taluks ristitud krundil olid elumaja ja kõrvalhoone. Müüs kevadel 1928 koha ära.

Töötas septembrist 1920 kuni veebruarini 1922 ametnikuna Põllu-

FERDINAND LINNUS
VR II/3

töoministeeriumi metsade peavalitsuses. Veebruarist 1922 asus ametisse Eesti Rahva Muuseumi assistendi ja etnograafiaosakonna juhatajana. Juulist 1927 kuni oktoobrini 1929 oli Tartu ülikooli teaduslik stipendiaat. Kaitstes mais 1927 magistrikraadi etnograafia alal tööga „Uste ja värvate sulused Eestis“. Oktoobris 1929 valiti Eesti Rahva Muuseumi direktori kohusetäitjaks ning alates 1938. aastast direktoriks. Oli 1930–1939 Tartu ülikooli etnograafia ja museoloogia õppejõud. Kaitstes mais 1938 doktorikraadi etnograafias teemal „Eesti vanem mesindus I. Metsamesindus“.

Oli Eesti Rahvakunsti Komitee esimees, Eesti Kirjanduse Seltsi, Õpetatud Eesti Seltsi juhatus ja Tartu Rotary klubi liige, samuti mitme teadusliku seltsi liige. Kuulus 1924–1927 Kaitseliitu ning VRVÜ Tartu osakonda. Ajakirjade „Eesti Kirjandus“ ja „Mesila“ toimetuse liige.

Tartu linna perekonnaseisuametniku otsusega 24. septembrist 1935 määrati senise saksapärase perekonnanime Leinbock asemele eestilik Linnus.

Pärast Nõukogude okupatsiooni algust augustis 1940 läkitati Linnus Tallinna ENSV Hariduse Rahvakomissariaadi abiks ametnikuks ning ta korraldas eramuseumide natsionaliseerimist. Novembrist 1940 vabastati Eesti Rahva Muuseumi juhi kohalt ja määrati Riikliku Etnograafilise Muuseumi direktoriks.

Arreteeriti 25. juunil 1941 ja viidi Venemaale Gorki oblastisse.

Ferdinand Linnus suri 23. veebruaril 1942 UnžLagis. Matmispaik teadmata.

Tema sünnikohta Kalme talu asemele Põdrala vallas püstitati veebruaris 1992 mälestussammas, mis avati pidulikult mais 1995.

EÜS-i majas Tartus avati novembris 2004 Vabaduse Risti kavaleride mälestustahvel, millel on tema nimi.

Tema nimi on ka veebruaris 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

Poeg Jüri Linnus oli Tartu ülikooli etnograafiaõppejõud ning ülikooli klassikalise muinasteaduse muuseumi direktor.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 178/1895; Tartu linna per reg 31: 394; EAA, f, 402, n. 1, s. 15140; EAA, f. 1767, n. 1, s. 1059; EAA, f. 2100, n. 1, s. 7890; EAA, f. 2100, n. 1, s. 564; EAA, f. 5287, n. 1, s. 70; ERA, f. 58, n. 5, s. 1646; ERA, f. 63, n. 18, s. 2393; ERA, f. 495, n. 7, s. 2835; ERA, f. 1108, n. 12, s. 154; EAT 1932: 151; EVK 1935: 182; EBLTK 1940: 181; Piir 1997: 220; Valgamaalane 1992, nr 20: 3; Valgamaalane 1995, nr 56: 3.

JOHANN (ka JOHAN, JOHANNES) AUGUST-MAGNUSE p MADISSON, leitnant (1920), major (1936).

VR II/3, nr 1593/14.12.1920 „3 jalaväe polgu leitnandile Johannes MADISSON'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 6 jaanuaril 1919 a. Kärstna mõisa waldamisel“.

Sündis 8. mail (vkj 26. aprillil) 1891 Viljandimaa Helme kihelkonna Kärstna valla Tulba talus sulase peres. Abiellus 21. augustil 1920 Tallinnas Irma Plinkmanniga (1900–1981). Tütar Asta (1920). Õppis Kärstna vallakoolis ja Helme kihelkonnakoolis, lõpetas 1913 Tartu kooliõpetajate ühisuse kaubanduskooli ning 1917 Moskva 4. lipnikekooli, 1923–1924 Alaliväe ohvitseride kursused ja 1928–1929 kompaniülemate kursused.

Mobiliseeriti septembris 1915 ja määrati teenistusse Moskva kaardiväe tagavarapolku, kus lõpetas õppekomando ning saadeti veebruaris 1917 lipnikekooli. Ülendati juulis 1917 lipnikuks. Võttis lahingutest osa 217. Kovrovski polgu nooremohvitseri ja 8. roodu ülemana. Detsembris 1917 määrati polgu II pataljoni ülemaks. Astus jaanuaris 1918 teenistusse 3. Eesti polku, kus teenis alates märtsist kuni demobiliseerimiseni aprillis. 1918 oli 7. roodu nooremohvitser.

Vabadussõjas osales 1918. aasta 21. novembrist 3. jalaväepolgu 6. roodu ülemana. Sai 6. jaanuaril 1919 Kärstna lahingus paremast jalast haavata. Veebruaris 1919 määrati polgu 1. roodu ülemaks, kust juba märtsis viidi üle 2. roodu ülemaks. 18. augustil 1919 sai Irboska all paremast käest haavata. Septembris 1919 ülendati alamleitnandiks. Kolmandat korda sai haavata 7. oktoobril 1919 Lätis Marienhausen (Vilaka) all Katleši törvavabriku vallutamisel, taas paremast käest. Jaanuaris 1920 ülendati leitnandiks. Võttis osa paljudest lahingutest Lõuna-Eestis ja Lätimaal Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu.

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 28,24 hektarit eraldati Valgamaa Paju (hiljem Sooru) valla Paju mõisa Tissi karjamõisast. Koht nimega Suuretissi talu

JOHANN MADISSON
VR II/3

anti kätte mais 1922. Krundil olid elumaja ja kõrvalhooned. Ostis need ära aprillis 1929 ning koht kinnistati tema nimele märtsis 1932.

Mais 1920 määrati 3. jalaväepolgu 1. roodu ning augustis kuulipildujate roodu nooremohvitseriks. Jaanuaris 1921 viidi III pataljoni kuulipildujate roodu vanemohvitseriks. Polgu likvideerimise järel sama aasta juulis viidi üle 3. üksiku jalaväepataljoni kuulipildujate roodu vanemohvitseriks ja samal kuul määrati noorteroodu ülemaks. Alates oktoobrist 1921 sai temast pataljoni 1. roodu ülem. Novembris 1922 nimetati rood ümber kompaniiks.

Alates septembrist 1923 õppis Sõjakoolis ohvitseride kursustel. Veebruaris 1924 ülendati kapteniks. Märtsis 1924 viidi üle Sakala jalaväerügementi ja määrati Valgas asuva III pataljoni 3. kuulipildujakompanii ülemaks, kellena teenis kursuste lõpetamise järel augustist 1924. Ühtlasi täitis korduvalt ajutise III pataljoni ülema kohuseid ning valiti rügemendi ohvitseridekogu juhatuse liikmeks. Oktoobris 1928 viidi üle 3. üksik-jalaväepataljoni 2. kompanii ülemaks, kus oli hiljem mitmel korral ka ajutine pataljoni ülema kohusetäitja. Ühtlasi valiti pataljoni ohvitseridekogu juhatusse ning oli 1929–1939 korduvalt pataljoni ohvitseridekogu esimees. 1932–1933 oli Sõjaringkonnakohtu ajutine liige ja 1933. aastal 2. soomusrongirügemendi kohtu liige. Ülendati veebruaris 1936 majoriks. Märtsis 1937 määrati 1. kompanii ülemaks, kuid juba sama aasta juulis uuesti 2. kompanii ülemaks.

Eeskujuliku teenistuse eest pälvis oktoobris 1937 ülemjuhatajalt püstoli FN koos kuldplaadil pühendusega. Veebruaris 1938 omistati Kotkaristi IV klass. Juulist 1938 asus taas 1. kompanii ajutise ülema kohale, kus oli kuni veebruarini 1939, mil viidi uuesti 2. kompanii ülemaks. Märtsis 1939 määrati Tallinna sõjaväe keskaigla komandandiks. Ühtlasi oli maist 1939 Sõjaväe Kõrgema Kohtu ajutine liige ja veebruaris 1940 valiti Sõjaväe tervishoiuvalitsuse ohvitseridekogu abiesimeheks. Eesti sõjaväe likvideerimise käigus viidi 1940. aasta septembris 180. laskurdiviisi 21. laskurpolgu II pataljoni staabiülemaks.

Nõukogude julgeolekuorganid arreteerisid ta 14. juunil 1941 Petseri õppelaagris. Viidi Venemaale ning mõisteti detsembris 1941 Taimõri ringkonnakohtu otsusega kümneks aastaks vangilaagrisse. Vabanes NorilLagist 1951. aastal ning oli koos abikaasaga asumisel Novosibirski oblastis. Saabus mais 1958 tagasi Eestisse. Elas Valgas. Rehabiliteeriti Vene NFSV Ülemkohtu otsusega veebruaris 1960.

Johann Madisson suri 23. veebruaril 1966 Valgas. Maetud Valga Tartu maantee äärsele kalmistule.

Abikaasa Irma Madisson oli küüditatuna Novosibirski oblastis 1949–1958.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 193/1891; Valga linna per reg 8: 268; Valga raj surmaakt nr 24/1966; ERA, f. 660, n. 1, s. 1022; ERA, f. 63, n. 17, s. 2664; ERAF, f. 129SM, n. 1, s. 20257; ERAF, f. 4K, n. 2, s. 3387; ERAF, f. 8SM, n. 1, s. 9581; EVK 1935: 200; Piir 1997: 221; tütre tütar Sirje Koha andmed (juuli 1998).

EDGAR-EDUARD JAANI p MAREMAA (kuni 14. septembrini 1935 MANITSKI, ka MANITSKY), ohvitseri asetäitja (1920).

VR II/3, nr 775/24.08.1920, „Laiaropalise soomusrongi Nr 3 ohvitseri kohusetäitjale Edgar Jaani p. MANITSKY'le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 15 oktoobril 1919 a. Laudoschina küla juures“.

Sündis 29. (vkj 17.) oktoobril 1896 Tallinnas tehasetöölise peres. Abiellus 25. septembril 1926 Tallinna Jaani kirikus Elsa-Helene Lasniga (1902). Poeg Rein (1929).

Õppis Tallinna Aleksandri gümnaasiumis ja lõpetas 1915 Pihkva reaalkooli 6. klassi, alates septembrist 1920 õppis õppursõdurina Tallinna Tehnikumi masinaehituse osakonnas.

Esimeses maailmasõjas osales juulist 1915 iseseisva tagavara ratsadivisjoni 3. eskadronis. Detsembris 1915 määrati teenistusse 10. Riipini ratsapolku. Osales lahingutes sakslaste vastu Dünaburgi (Daugavpils) ja Riia rindel. Sai 1916. aasta mais lahingus Düüna (Daugava) ääres haavata ja oktoobris Üksküla (Ikšķile) juures gaasimürgituse. Ülendati novembris 1916 kapraliks ning jaanuaris 1917 nooremallohvitseriks. Veebruaris 1917 viidi 17. ratsadiviisi, kus teenis kütipolgu kuulipildujate komandos ja ratsaeskadronis. Septembris 1917 ülendati vanemallohvitseriks ja määrati rühmaülemaks. Lahingutes osutatud vapruse eest sai Georgi 3. ja 4. järgu risti. Demobiliseeriti detsembris 1917.

Vabadussõjas osales vabatahtlikult 1918. aasta 5. detsembrist 1. kindluse raskesuurtükiväe divisjonis. Alates 11. aprillist 1919 viidi üle Laiarööpalisele Soomusrongile nr 3 ja määrati 2. kuulipildujate komandosse. Juulis 1919 ülendati veltveeblikks. Jaanuaris 1920 nimetati 2. kuulipildujate komando ülema kohusetäitjaks. Lahinguis

EDGAR-EDUARD
MAREMAA VR II/3

osutatud vapruse eest ülendati veebruaris 1920 ohvitseri asetäitjaks. Demobiliseeriti oktoobris 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, prii kool kuni kõrgkooli lõpuni, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 28,74 hektarit eraldati Valgamaa Patküla mõisast mais 1923. Reinu taluks ristitud krundil asus mõisaajast vaid heinaküün. Koht kinnistati tema nimele suvel 1931.

Pärast sõjaväeteenistusest lahkumist asus elama Tallinna, töötas ametnikuna Veeteede Talituses. Oli aastatel 1924–1928 Kaitseliidu Tallinna maleva Sadama malevkonna pealiku abi, hiljem pealik, samuti VRVÜ Tallinna osakonna liige. Pälvis Kotkaristi IV klassi (1938).

Tallinna linna perekonnaseisuametniku otsusega 14. septembril 1935 muudeti perekonnanimi Manitski eestipäraseks Maremaaks.

Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 2. jaanuaril 1941 Tallinnas. Mõisteti NSVL SARK-i erinõupidamise otsusega 19. aprillil 1941 Tallinnas kaheksaks aastaks vangilaagrisse. Oli SevUralLagis ja Jaroslavl'i oblastis. Vabastati aprillis 1944 vangilaagrist.

Edgar-Eduard Maremaa suri 11. aprillil 1944 Jaroslavl'i oblastis. Matmispaik teadmata.

EELK Tallinna Jaani koguduse 1. pihtkonna sünnikanne nr 340/1896; ERA, f. 495, n. 7, s. 3095; ERA, f. 63, n. 17, s. 1958; ERAE, f. 130SM, n. 1, s. 10 000; EVK 1935: 202.

JOHANN (ka JOHANNES) SIMMI (ka SIIM) p MITT, kapral (1919).

VR II/3, nr 961/01.09.1920 „1 jalaväe polgu kapralile Johann MITT'ile hinnates wawust, mis ülesnäitanud lahingus 18 detsembril 1919 a. Kriuschka küla all“.

Sündis 20. (vkj 8.) juunil 1891 Viljandimaa Helme kihelkonna Ala-Aitsra (alates 1899 Hummuli) valla Ala mõisa sulase peres. Vallaline. Perekond asus 1900. aastal elama Tallinna. Algharidusega. Töötas Tallinnas pottsepana. Esimesest maailmasõjast võttis osa Moskva kaardiväepolgus.

Vabadussõjas osales 3. jaanuarist 1919. Algul oli 1. jalaväepolgu 15. roodus, kust

JOHANN MITT
VR II/3

mõni päev hiljem viidi üle 1. diviisi tagavarapataljoni. Jaanuari lõpul määrati taas 1. jalaväepolku, kus teenis 6. roodus, aprillis nimetati 4. rühma jaoulemaks. Mais 1919 ülendati kapraliks. Demobiliseeriti aprillis 1920. Võttis osa lahingutest *Landeswehr*'i ja Punaarmee vastu Lõuna-Eestis, Lätis ja Narva rindel.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Elas Tallinnas ja töötas pottsepana. Oli 1932–1940 VRVÜ Tallinna osakonna liige.

Johann Mitt suri 24. aprillil 1940 Tallinna linna 2. haiglas veremürgitusse. Maetud Tallinna Kaitseväe kalmistule.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 227/1891; Tallinna linna surmaakt nr 544/1940; ERA, f. 673, n. 3, s. 243; ERA, f. 2371, n. 1, s. 3, l. 71; õepojapoeeg Kaido Salujõe andmed (jaan 2001).

VOLDEMAR MÄRDI p NAESTEM (ka NAISTEM, NAESTEMA), vanemallohvitser (1920), seersant (1940).

VR II/3, nr 900/01.09.1920 „Scouts polgu nooremale alamohvitserile Woldemar NAESTEM'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 29 juulil 1919 a. Jarzewa-Baschewa all“.

Sündis 14. (vkj 2.) oktoobril 1897 Viljandimaa Helme kihelkonna Kärstna valla Äрма talus töölise peres. Abiellus 5. novembril 1932 Helme kirikus Ölme Kustavusega (1905–1991). Lapsed: Helgi (1934) ja Juta (1936). Õppis Kärstna valla ja ministeeriumikoolis. Võttis 1916–1918

osa Esimesest maailmasõjast ratsaväe nooremallohvitserina, sai haavata. Vabadussõjas osales 13. aprillist 1919 *Scouts* väeosa tagavara *company*'s, juunis viidi *Scouts* pataljoni E *company*'sse ning määrati juulist jaoulemaks. Jaanuaris 1920 nimetati *Scouts* polgu 7. roodu rühmaülemaks. Ülendati aprillis 1920 vanemallohvitseriks. Polgu ümberformeerimisega määrati maist 3. roodu veltveebli kohale. Demobiliseeriti augustis 1920. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Pihkva rindel ja Narva all. Senine aukraad nimetati juunis 1940 ümber seersandiks.

VOLDEMAR NAESTEM
VR II/3

Vabaduse Ristile lisandusid 12 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Maist 1921 rentis Viljandimaa Kärstna mõisast 20,10-hektarise koha, mille ristis Võidu taluks. Ehitas elumaja ning kõrvalhooned. Koht kinnistati tema nimele detsembris 1931. Oli talunik.

Osalet ühiskondlikus elus, olles Kärstna vallavolikogu liige ja vallavanem, Kärstna Rahvahariduse Edendamise Seltsi Kiir juhatuse ning näitetrupi liige, Kärstna Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu ja Tagamõisa Masinatarvitajate Ühingu juhatuse liige. Kuulus Kärstna Piimaühisusse, Kaitseliidu Sakalamaa maleva Tarvastu malevkonna Kärstna üksikrühma ja VRVÜ Viljandi osakonda. Saksa ajal oli detsembrist 1941 septembrini 1944 Omakaitstes, osales Nõukogude diversantide püüdmises ning suvel 1944 Võrtsjärve rajoonis kaitserajatiste ehitamises.

Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 21. juunil 1945 Võidu talus. Mõisteti oktoobris 1945 ENSV SARK-i vägede sõjatribunali otsusega 15 aastaks vangilaagrisse. Oli algul Vologda vanglas, 1947. aasta lõpust Vorkuta kivisõekaevanduses, kus invaliidistus. Sügisel 1955 saadeti Kostroma oblasti invaliidide laagrisse. Vabastati 10. mail 1956 ning tuli tagasi kodukanti Kärstnasse. Elas Võidu talus ning töötas kolhoosis põllubrigadirina kuni pensionile jäämiseni 1971. aasta kevadel.

Voldemar Naestem suri 24. veebruaril 1979 Viljandi rajooni Tarvastu külanõukogu Kärstna küla Võidu talus. Maetud Helme kalmistule.

Võidupühal, 23. juunil 2007 avati Võidu talu seinal talle mälestustahvel.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 324/1897; Tuhalaane valla per reg 3: 461; Tarvastu kn surmaakt nr 16/1979; ERA, f. 63, n. 18, s. 1371; ERA, f. 680, n. 3, s. 658; ERA, f. 3653, n. 10, s. 4745; ERAf, f. 129SM, n. 1, s. 8894; EVK 1935: 220; ETL 1940: 307; Piir 3/II: 105; tütar Helgi Pulga andmed (veebr 1995), tütar Juta Pargi andmed (juuni 2007).

AUGUST KARLI p NÄRSKA, nooremallohvitser (1919).

VR II/3, nr 1218/15.09.1920 „Soomusrongi Nr 3 nooremale alamohvitserile August NÄRSKA'le hinnates wawhust, mis ülesnäitanud lahingus 19 oktoobril 1919 a. Uue Kalischi küla juures“.

Sündis 2. märtsil (vkj 18. veebruaril) 1897 Viljandimaa Helme kihelkonna Patküla valla Ala talus töölise peres. Abiellus 11. aprillil 1920 Helme kirikus Emilie Kivirähkiga (1899–1984). Lapsed: Helmuth-Voldemar (1922–1943), Vambola (1924–1992), Helgi-Irene (1928–1930)

ja Asta-Therese (1931–1952). Õppis Patküla vallakoolis ja Helme kihelkonnakoolis.

Esimeses maailmasõjas osales 1917–1918 Ratsaväe tagavarapolgus nooremallohvitserina. Vabadussõjas teenis 1919. aasta 13. aprillist 3. diviisi staabi komandandi komandos. Alates juunist 1919 teenis Laiarööpalise Soomusrongi nr 3 peal 2. dessantroodus, kust novembris viidi üle 2. kuulipildujate komandosse. Demobiliseeriti augustis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 12 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Elas Helme ja Leebiku vallas ning viimaks Tõrva linnas, kus pidas toidu- ja klaas-nõudekauplust. Oli VRVÜ Valga osakonna liige. Teise maailmasõja ajal teenis Saksa sõjaväes. Elas veel 1947. aastal Harjumaal Pillalalus. Edasise saatuse kohta andmeid pole.

Mõlemad pojad teenisid Saksa sõjaväes, neist Helmuth-Voldemar langes idarindel ning Vambola oli lühemat aega Punaarmee sõjavang.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 71/1987; EELK Helme koguduse abielukanne nr 25/1920; ERA, f. 675, n. 4, s. 523; ERA, f. 2477, n. 3, s. s. 2, l. 132p; ERA, f. 2477, n. 3, s. 4, l. 98; ERA, f. 495, n. 3, s. 353, l. 50; ERA, f. 989, n. 1, s. 2892, l. 111–112; ERA, f. 2477, n. 3, s. 4, l. 98; pojatütar Riina Kase andmed (jaan 2007).

JAAN KAARLI p OJA, lipnik (1917).

VR I/3, nr 2683/07.04.1922 „Vabadussõjas langenud kangelase lipnik Jaan OJA sõjalisi teeneid isamaa vastu hinnates“.

Sündis 4. juulil (vkj 22. juunil) 1890 Viljandimaa Helme kihelkonna Taagepera valla Tingu talu omaniku peres. Vallaline. Õppis Taagepera vallakoolis, Helme kihelkonnakoolis ja Tartu Aleksandri gümnaasiumis ning 1917 Gatšina lipnikekoolis. Võeti sõjaväeteenistusse veebruaris 1916 ja määrati 171. tagavarapolgu 8. roodu. Augustis 1916 viidi 121. täiendusroodu ning saadeti rindele, kus juba samal kuul arvati

AUGUST NÄRSKÄ
VR II/3

JAAN OJA
VR I/3

144. Kašinski polku. Võttis osa lahingutest Saksa vägede vastu. Aprillis 1917 läkitati sõjakooli, mille lõpetas septembris. Pärast seda ülendi lipnikuks ning saadeti 295. tagavarapolku. Novembris 1917 siirdus Tartusse Eesti tagavarapataljoni, kus teenis 1. roodu nooremohvitserina kuni demobiliseerimiseni veebruaris 1918.

Vabadussõjas osales 21. detsembrist 1918 Laiarööpalise Soomusrongi nr 3 peal, kus oli algul 1. kuulipildujavaguni ülem. Jaanuaris 1919 määrati komandandi nooremaks abiks ja samal kuul dessantroodu 4. rühma ülemaks. Veebruaris 1919 nimetati dessantroodu 2. poolroodu ülemaks ning märtsis dessantpataljoni 2. roodu ülemaks. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu.

Jaani Oja langes 8. aprillil 1919 Petserimaal Irboska rindel Košeljahha jaama juures suurtükivagunis vaenlase suurtükimürsu läbi. Maetud Taagepera kalmistule.

Postuumselt määratud Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk, mis anti isale.

Tema nimi on Taagepera sambal ning oli ka Vabadussõjas langenud ohvitseride mälestustahvlil, mis asus Tallinnas Ohvitseride Keskkogu kasiinos.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 242/1890; EELK Helme koguduse surmakanne nr 128/1919; ERA, f. 495, n. 7, 3713; ERA, f. 2477, n. 3, s. 51, l. 33; Sakala 1919, nr 39: 4.

MÄRT (ka MART) PEEDU p OKSAAR (kuni 14. novembrini 1936 OSKAR), kapral (1919), nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 827/01.09.1920 „Sakala partisanide polgu kapralile Mart Peedi p. OSKAR’le hinnates wawhust, mis ülesnäitanud lahingus 7 aprillil 1919 a. Oenjewo ja Ogarewo külade all“.

Sündis 12. märtsil (vkj 28. veebruaril) 1899 Viljandimaa Helme kihelkonna Leebiku vallas Ilisse talu omaniku peres. Abiellus 29. septembril 1928 Helme kirikus Maria Hiiopiga (1898–1946). Lapsed: Elsa (1929), Aino (kuni 1936 Aare) (1931), Elli (1938) ja Heino (1941). Õppis Leebiku valakoolis ja Helme kihelkonnakoolis.

MÄRT OKSAAR
VR II/3

Vabadussõjas osales vabatahtlikuna 12. jaanuarist 1919, määrati sama kuu lõpul Viljandi kaitsepataljoni ratsakomandosse. Mais 1919 nimetati väeosa ümber Sakala partisanide pataljoniiks. Ülendati juulis 1919 kapraliks. Detsembris sai väeosast Sakala partisanide polk. Osales lahingutes Punaarmee ja *Landeswehr*'iga Lõuna-Eestis ja Lätimaal. Mais 1920 kinnitati jaoülemaks. Demobiliseeriti detsembris 1920. Senine aukraad nimetati juunis 1940 ümber nooremseersandiks.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Sai maist 1925 Valgamaa Leebiku valla Leebiku mõisa Vanamõisa karjamõisast 29,37-hektarise krundi. Ehitas Nõmme taluks ristitud maale elumaja ning kõrvalhooned. Koht kinnistati tema nimele juunis 1930. Pidas Nõmme talu. Oli Eesti Vabadussõjalaste Liidu Lõve-Leebiku osakonna, Sakala Partisanide Ühingu, Kaitseliidu Valga maleva Helme malevkonna Lõve-Leebiku üksikrühma ja VRVÜ Valga osakonna liige. Pälvis teenete eest Kaitseliidu Valgeristi III klassi.

Leebiku valla perekonnaseisuametniku otsusega määrati 14. novembril 1936 senise perekonnanime Oskar asemele Oksaar.

Juunis 1941 läks koos perega metsa ja pääses tänu sellele küüditamisest. Organiseeris Leebiku-Vanamõisas metsavendade grupi ning oli selle juht. Saksa ajal 1941–1943 oli Põdrala valla Omakaitse kompanii ülem ja 1943–1944 ülema abi.

Septembrist 1944 varjas end mitmel poolt Põdrala vallas ning Valga- ja Viljandimaal. Nõukogude julgeolekuorganid üritasid teda korduvalt tabada, kuid ebaõnnestunult. Kasutas varjunimesid Liide ja Jakob. Pidas Tartu Riikliku Ülikooli aula kaudu julgeolekuga kirjavahetust sooviga tulla välja ilma repressioone kartmata. Legaliseerus 9. augustil 1956, tulles ise ligi kaksteist aastat kestnud varjamise järel Tõrva rajooni miilitsaosakonda. Ei represseeritud.

Elas järgnevalt Leebikul, Tõrvas ja pikemat aega Viljandis, kus töötas haiglas katlakütjana ning teenis palgalisa kingsepana. Elu lõpul oli mõnda aega Pärnu rajoonis ning paar viimas eluaastat Harju rajoonis Lagedil tütre peres.

Märt Oksaar suri 1. jaanuaril 1981 Harju rajooni Sommerlingi küla-nõukogus Lagedi asulas. Maetud Helme kalmistule.

Abikaasa hukkus 1947. aastal metsanorme täites. Lapsed küüditati märtsis 1949 Novosibirski oblastisse, kust pääsesid tagasi 1957. aastal.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 85/1899; Viljandi rajooni surmaakt nr 2/1981; ERA, f. 63, n. 17, s. 1696; ERA, f. 675, n. 5, s. 457; ERA, f. 2124, n. 3,

s. 881; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 6671; EVK 1935: 232; Piir 1997: 153; tütar Aino Undi andmed (nov 1997), tütremees Johannes Undi andmed (juuli 2006).

AUGUST-KARL AADU (ka ADO) p ORAV, vanemallohvitser (1918), veebel (1939).

VR II/3, nr 2636/26.08.1921 „Ratsa polgu wanemale alamohwitserile August ORAW'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus öösel 24/25 märtsil 1919 a. Mikita küla waldamisel“.

Sündis 7. septembril (vkj 26. augustil) 1895 Viljandimaa Helme kihelkonna Helme vallas Kapermäe talu omaniku ja vallavane- ma peres. Abiellus 18. aprillil 1926 Maarja-Magdaleena kirikus Rosine Koppeliga (1905–1992). Lapsed: Aksel (1929–2003), Vello (1931–1997) ja Lembit (1943–1966?).

Õppis Helme valla- ja kihelkonnakoolis. Töötas kontoriametnikuna Viljandi linavabrikus.

Esimesest maailmasõjas osales ratsaväelasena. Demobiliseeriti veebruaris 1918. Töötas Jõgevete mõisas.

Vabadussõjas osales vabatahtlikuna 9. detsembrist 1918 Ratsa- polgus, kus 2. eskadroni vanemallohvitserina võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Lõuna-Eestis ja Lätimaal. Aprillis 1920 kinnitati vahtmeistriks. Jätkas ülejateenijana kuni reservi arvamiseni septembr- is 1921. Senine aukraad nimetati 1939. aastal ümber veeblikks.

Vabaduse Ristile lisandusid 13 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Autasumaa suurusega 28,18 hektarit eraldati Tartumaa Alatskivi valla Alatskivi mõisast. Koht, mis anti tema kasutusse mais 1922, sai sünnikodu järgi nimeks Kapermäe talu. Ehtas elumaja ja lauda. Koht kinnistati tema nimele oktoobris 1931. Pidas talu. Osales ühiskondli- kus elus, olles EELK Alatskivi koguduse võõrmünder, Alatskivi valla- volikogu liige, Kaitseliidu Tartumaa Maleva Alatskivi malevkonna rüh- mapealik ning Alatskivi Ühispanga nõukogu ja VRVÜ Tartu osakonna liige. Tegutses Alatskivi Vabatahtlikus Tuletõrje Ühingus 1923. aastast liikmena, siis rühmapealiku, abiesimehe, peamehe abi ja peamehena ning 1937. aastast Eesti Tuletõrje Korpuse Tartumaa brigaadi Mustvee divisjoni Alatskivi kompanii pealikuna. Pälvis tuletõrje kuldmedali.

AUGUST-KARL ORAV
VR II/3

Sõja puhkedes juuli algul 1941 osales koos metsavendadega Alatskivi lossis tegutseva täitevkomitee vallutamises. Saksa ajal pidas talu ning osales Omakaitse ja tuletõrjehingu tegevuses.

Jätkas talupidamist kevadeni 1949, kui tuli sundkorras astuda Kalevipoja kolhoosi liikmeks. Oli kolhoosi aseesimees, pärast liitumist aga Koidula kolhoosi põllubrigadir.

August-Karl Orav suri 4. jaanuaril 1961 Tartu rajooni Kokora külanõukogu Alasoo külas. Maetud Alatskivi kalmistule.

Poeg Aksel oli näitleja Eesti Draamateatris, noorem poeg Lembit hukkus sundaega teenides Nõukogude armees.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 317/1895; Alatskivi valla per reg 1: 410; Tartu raj Kokora kn surmaakt nr 1/1961; ERA, f. 63, n. 16, s. 533; ERA, f. 675, n. 4, s. 96; ETT 1939: 34; ETL 1940: 330; poeg Aksel Orava andmed (nov 2000).

LEONHARD-HERMANN MIHKLI (ka MICHAEL) p PALLON, alamkapten (1920), kapten (1924).

VR II/3, nr 767/24.08.1920 „Soomusrongi Nr 2 alamleitnant Leonhard Mihkli p. PALLON'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 25 mail 1919 a. Moglino jaama juures“.

LKO 3. järk, nr 1799/11.12.1924.

Sündis 4. oktoobril (vkj 22. septembril) 1884 Tartumaa Sangaste kihelkonna Kuigatsi vallas Kuigatsi hobupostijaama ülema peres. Abiellus 26. detsembril 1920 Valga Jaani kirikus Selma-Alide Sandersoniga (1890–1965). Lapsed: Iraida (1921) ja Leonhard-Mihkel (1923–1943).

Õppis Kuigatsi vallakoolis, Valga linnakoolis, 1897–1906 Riia Aleksandri gümnaasiumis ja 1908–1914 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas (ei lõpetanud). Sõjaväes teenis vabatahtlikuna 1906. aasta septembrist 1907. aasta septembrini 26. suurtükiväebrigaadis. Lipnikuks ülendati novembris 1907. Mobiliseeriti Esimese maailmasõja algul augustis 1914 ja määrati 48. suurtükiväebrigaadi, mille koosseisus võttis osa lahingutest Austria-Ungari vägede vastu Galiitsias. Uue suurtükiväeosa formeerimisega läkitati 1915. aasta aprillis 3. ja 4. tagavara

LEONHARD-HERMANN
PALLON VR II/3

suurtükiväebrigaadi juurde. Sama aasta septembris nimetati 39. moritiiridivisjoni 1. patarei vanemohvitseriks. Detsembris 1915 võttis osa lahinguist Galiitsia rindel. Juulis 1916 nimetati formeeritava 109. brigaadi 3. pargi ülemaks ning osales novembris 1916 Riia rindel lahingutes Saksa vägede vastu. Oktoobrist 1917 käsundusohvitser 43. korpuse staabi suurtükiväeinspektori juures. Vabastati sõjaväeteenistusest jaanuaris 1918. Pälvis Anna 2. ja 3. järgu, Stanislavi 2. ja 3. järgu ning Vladimiri 4. järgu ordenid.

Vabadussõja alates oli 12. detsembrist 1918 Laiarööpalise Soomusrongi nr 2 patareiülem. Võttis osa kõigist rongi lahinguist. Et paisis silma erakordse julguse ja täpse tulejuhtimisega, pälvis hüüdnime Uku. Ülendati sõjaliste teenete eest veebruaris 1920 alamleitnandiks ning aprillis leitnandiks ja alamkapteniks. Demobiliseeriti mais 1920. Veebruaris 1924 nimetati senine alamkapteni aukraad ümber kapteniks.

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ning lõunanaabritelt Karutapja orden, Läti Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 25,21 hektarit eraldati mais 1924 Valgamaa Kaagjärve valla Kaagjärve mõisast. Koht sai nimeks Tamme talu ning seal seisid mõisa kivist elumaja ning kõrvalhooned. Kohta pidama ei asunud, vaid müüs selle 1928. aastal ära.

Elas Valgas ning pidas seal 1927–1933 puiduari, müües kütust ning ehitusmaterjali. Toetas Hummuli vallas isale kuuluva 34,11-hektarise Juhni talu pidamist.

Osales ühiskondlikus elus, olles 1925–1934 Kaitseliidu Valga maleva pealiku abi, 1932–1934 Valga Eesti Vabadussõjalaste Liidu juhatuse esimees, Valga Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu ja VRVÜ Valga osakonna liige.

Arreteeriti 12. märtsil 1934 ning oli Valga vanglas ning oktoobrist 1934 kuni veebruarini 1935 Tallinnas keskvanglas. Mõisteti Sõjaringkonnakohtu otsusega 20. juunil 1935 tingimisi kuueks kuuks vangi vabadussõjalaste liikumises osalemise eest.

Olgu märgitud, et enne Lätimaale põgenemist novembris 1934 peatus mõnda aega tema Valga korteris vabadussõjalaste juht Artur Sirk.

Arreteeriti kui üks vabadussõjalaste riigipöördekatse peategelasi 8. detsembril 1935 Tallinnas. Mõisteti Sõjaringkonnakohtu otsusega 1936. aasta 25. mail 20 aastaks sunnitööle. Vabanes amnestiaga Tallinna keskvanglast 7. mail 1938. Elas Hummuli vallas Juhni talus. Presidendi

otsusega anti juunis 1939 tagasi Vabaduse Risti koos kõigi õigustega ning juunis 1940 ka kapteni auaste. Abikaasa siirdus juba 1936. aastal Lätimaale, kus töötas kuni Saksa okupatsioonini kooliõpetajana.

Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 24. augustil 1940 Valgas. 17. mail 1941 mõisteti Balti sõjaväeringkonna SARK-i vägede sõjatribunali otsusega surma.

Leonhard-Hermann Pallon lasti maha 23. juunil 1941 Tallinnas, tõenäoselt keskvanglas. Saksa ajal maeti arvatavasti punase terrori tundmatu ohvrina ümber Tallinna Liiva kalmistule.

Tema nimi on aprillis 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

Abikaasa vend, kolonelleitnant Eduards Zandersons (1898–1958) oli Läti armee ohvitser.

Poeg Leonhard-Mihkel Pallon oli suvel 1941 metsavend Valgamaal. Teenis Saksa sõjaväes, suri idarindel tüüfusse. Maetud Novgorodi Babino kangelaskalmistule.

EELK Sangaste koguduse sünnikanne nr 3/1884 (saksa pihtkond); Valga linna per reg 14: 381; EAA, f. 402, n. 1, s. 19961; ERA, f. 63, n. 17, s. 452; ERA, f. 62, n. 26, s. 734; ERA, f. 927, n. 2, s. 3, l. 477–479; ERA, f. 495, n. 13, s. 33, l. 135; ERA, f. 891, n. 2, s. 8107; ERA, f. 1868, n. 1, s. 1544 ja 1545; ERAf, f. 130SM, n. 1, s. 11537; EVK 1935: 236; tütar Iraida Alla andmed (mai 1999).

EDGAR-VALENTIN JOHANNESSE p
PHILIPS (sünd PHILIPPS, ka FILIPS), reamees (1919).

VR II/3, nr 594/24.08.1920 „Scouts polgu reamehele Edgar PHILIPS’ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 24 mail 1919 a. Wesjolkina külas“.

Sündis 29. (vkj 16.) septembril 1903 Viljandimaa Helme kihelkonna Taagepera vallas mõisaveski möldri peres. Vallaline. Haridustee kohta täpseid andmeid pole, tõenäoselt õppis veel 1919. aasta algul Paides. Astus kooliõpilasena 12. veebruaril 1919 *Scouts* väeosa *A company*’sse. Osales Lõunarindel lahingutes Punaarmee vastu. Esitati koos üheksa kaaslasega Vabaduse Risti määramiseks vapruse

EDGAR-VALENTIN
PHILIPS VR II/3

eest Petserimaal Pankjavitsa lähistel Vesjolkina küla vallutamise eest.

Viidi 29. juulist 1919 õppursõdurina üle Tartu Kooliõpilaste Pataljoni ja arvati selle 3. roodu. Viibis septembris puhkusel, kuid haigestus väeossa naasmise järel ning paigutati haiglasse.

Edgar-Valentin Philips suri 1. oktoobril 1919 Valgas 3. diviisi Külgehakkavate Haiguste Vastu Võitlemise Lendsalga haigemajas düsenteeriasse. Maetud Luke (Lugaži) kalmistule Lätis Valkas.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 4/1903 (saksa pihtkond); LELK Luke koguduse surmakanne nr 188/1919; ERA, f. 497, n. 1, s. 63, l. 157p; ERA, f. 558, n. 1, s. 9, l. 133; ERA, f. 575, n. 1, s. 2, l. 170; ERA, f. 575, n. 1, s. 3, l. 7p; ERA, f. 660, n. 1, s. 2098, l. 198; ERA, f. 660, n. 1, s. 2104, l. 70.

FRIEDRICH-KARL (sünd FRIEDRICH CARL) KONRAD-JOHANNI p PINKA, kapten (1920), kolonel (1930).

VR II/3, nr 113/21.02.1920 „Scouts pataljoni ülemale, alamkapten Friedrich Konradi p PINKA'le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 21 jaanuaril 1919 a. Piksaare jaama juures“.

VR I/3, nr 2612/02.11.1921 „Endisele Scouts polgu ülemale, alampolkownik Friedrich Kondradi p. PINKA'le hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel Scouts polgu ülemana“.

Sündis 20. (vkj 8.) oktoobril 1895 Viljandimaa Helme kihelkonna Kärstna valla Murikatsi (Põrgamõisa) karjamõisas valitseja peres. Abiellus 29. märtsil 1925 Tallinnas Margot Mülleriga (1901–1970). Lapsed: Mailis-Elisabet (1926), Erik-Herbert (1928) ja Pia-Margrit (1932). Õppis Tartus Zedelmanni eragümnaasiumis, Tartu reaalgümnaasiumis, 1911–1915 Valga reaalgümnaasiumis, 1915 Pauli sõjakoolis, 1922–1923 Alalisväe ohvitseride kursustel, 1928 pataljoniülemate kursustel, 1936–1938 Kõrgemas Sõjakoolis. Astus Esimese maailmasõja ajal vabatahtlikult jaanuaris 1915 sõjaväkke ning määrati 1. tagavara suurtükiväedivisjoni, kust juunis läkitati Petrogradis asuvasse sõjakooli. Ülendati kooli lõpetanuna oktoobris 1915 lipnikuks ning läkitati 17. Siberi tagavarapataljoni 4. roodu nooremohvitseriks, kuid juba detsembris saadeti 12. armee staabi käsutusse ning arvati 56. Siberi küt-

FRIEDRICH-KARL PINKA
VR I/3, II/3

polgu 14. roodu nooremohvitseriks. Septembris 1916 ülendati alamleitnandiks ja sama aasta novembris leitnandiks ning määrati 13. roodu ülemaks. Veebruaris 1917 viidi üle 72. Siberi kütipolgu rooduülemaks. Ülendati vanusega märtsis 1917 alamkapteniks. Augustis 1917 haigestus tüüfusse ning evakueeriti tagalasse. Võttis detsembrist 1915 kuni augustini 1917 osa lahingutest Saksa vägede vastu. Sai 1. juulil 1916 Riia all Miitavi (Jelgava) kiviteel põrutada. Teenete eest pälvis Anna 4. järgu ja Stanislavi 3. järgu ordeni.

Detsembrist 1917 teenis Viljandis paiknevas 2. Eesti polgus marsiroodu ülemana, kuni Saksa okupatsiooniväed väeosa märtsis 1918 laiali saatsid.

Vabadussõjas osales 1. detsembrist 1918, algul 7. ohvitseride rühmas. Oli 19. detsembrist Viljandis *Scouts* väeosa formeerimas, algul ülemvastuvõtja ohvitserina. Jaanuarist 1919 määrati A *company* ülemaks ning 30. jaanuarist nimetati *Scouts* väeosa I pataljoni ülemaks. Alates 19. juulist 1919 nimetati ajutiseks *Scouts* pataljoni ülemaks. Sai 28. juulil 1919 Ostrovi all Kiseli küla juures raskelt haavata ja asus pataljoni juhtima alles pärast kolm ja pool kuud ravil viibimist, novembri keskel. Määrati 9. detsembrist 1919 *Scouts* polgu ülemaks. Haigestus jõulude eel tüüfusse ning sai uuesti väeosa juhtima asuda veebruaris 1920. Ülendati jaanuaris 1920 kapteniks ning sama aasta juunis alampolkovnikuks. Osales lahingutes Pärnu- ja Viljandimaa lõunaosas, Läti pinnal, Võru- ja Petserimaal ning Pihkva ja Narva rindel.

Kahele Vabaduse Ristile lisandusid 200 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 51,43 hektarit eraldati mais 1924 Viljandimaa Kärstna valla Murikatsi karjamõisast. Võidula taluks ristitud kohta oli tema isa juba pikki aastaid rentinud. Krundil, mis oli endise Murikatsi karjamõisa süda, asusid elumaja ning hulk kõrvalhooneid. Talu kinnistati tema nimele novembris 1930. Veebruaris 1931 müüs selle ära ning ostis Harjumaale Saue valda Saareaasu talu, kuhu rajas suvekodu.

Jätkas pärast sõda teenistust *Scouts* polgu ülemana kuni väeosa likvideerimise järel jaanuaris 1921 määrati Kalevi Maleva pataljoni ülemaks. Novembris 1922 nimetati senine auaste ümber kolonelleitnandiks. Pärast mitmeid ümberkorraldusi sai üksus augustis 1923 nimeks Kalevi pataljon, mille ülemana jätkas aprillini 1925. Arvati nüüd teenistusse Kaitseliitu ning määrati Tallinna maleva pealikuks. Ülendati veebruaris 1930 koloneliks. Alates septembrist 1934 määrati Valga kaitseringkonn-

na ja ühtlasi Valga garnisoni ülemaks. Juunis 1936 viidi üle Lääne-Saare kaitseringkonna (aprillist 1937 sõjaväeringkond) ülemaks. Mais tabas teda infarkt ning ta pidi minema ravile ja seejärel puhkusele.

Alates oktoobrist 1936 õppis Kõrgemas Sõjakoolis, mille lõpetamise järel asus oktoobris 1938 uuesti Lääne-Saare sõjaväeringkonna ja ühtlasi Haapsalu garnisoni ülema kohale. Oktoobris 1939 arvati Sõjavägede Staabi juhtide reservi. Detsembrist määrati Viru-Järva sõjaväeringkonna ülemaks ning ühtlasi 1. diviisi ülema teiseks asetäitjaks. Nõukogude okupatsioonivõimud vabastasid ta sõjaväeteenistusest detsembris 1940.

Osales ühiskondlikus elus, olles 1931–1934 Eesti Laskurite Liidu esimees ning juhtides seltsi *Scouts* Rügement, Allveelaevastiku Sihtkapitali Valga toimkonda, Paju Lahinguvälja Mälestuse Jäädvustamise Komiteed ja Lääne Skautide Maleva Skaudisõprade Seltsi. Oli tegev Vabariigi Ohvitseride Keskkogu, Tallinna Õhuasjanduse Ühingu, Eesti-Poola Sõprusühingu, Tallinna Jahimeeste Seltsi ja VRVÜ Tallinna osakonna juhatuses või lihtliikmena. Valiti 1934 Kaitseleidu Tallinna maleva auliikmeks. Pälvis Eesti Punase Risti II järgu II astme (1928) ja II järgu I astme (1933), Kotkaristi V klassi (1930) ja III klassi (1933), Kaitseleidu Valgeristi III klassi (1929) ning Poola, Soome ja Läti ordeneid.

Töötas pärast sõjaväest vabastamist detsembrist 1940 ETK naha-laos lihttöölisena. Nõukogude repressiivorganid arreterisid ta 14. juunil 1941 Tallinnas ning viisid Kirovi oblasti VjatLagi. Mõisteti Kirovi oblastikohtu otsusega oktoobris 1941 surma.

Friedrich-Karl Pinka lasti maha 16. jaanuaril 1942 Kirovis. Matmispaik teadmata.

Abikaasa ja lapsed küüditati juunis 1941 Venemaale Kirovi oblastisse, kust pääsesid tagasi alles 1957. aastal.

Sünnikodus Murikatsis nüüdses Tarvastu vallas avati 21. oktoobril 1995 mälestuskivi.

Tema nimi on augustis 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

Poeg Erik-Herbert Pinka avaldas raamatu „Kolonel Friedrich-Karl Pinka“ (1997).

Vanem vend, kahe Vabaduse Risti kavaler leitnant Herbert-Karl Pinka langes Vabadussõjas.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 5/1895 (saksa pihtkond); Tallinna linna per reg 7: 247; ERA, f. 495, n. 1, s. 188; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 12467;

EAT 1932: 238; EVK 1935: 250; EBL TK 1940: 244; Piir 1997: 223; EOS I 1998: 128–129; Auraamat 2007: 298; Sakala 1990, nr 125: 3; Võitleja 1995, nr 6: 3; Sakala 1995, nr 164: 3.

HERBERT-KARL (sünd HERBERT CARL)
KONRAD-JOHANNI p PINKA, leitnant
(1918?)

VR II/3, nr 72/21.02.1920 „Soomusrongi
Nr 2 dessant komando nooremale ohvitserile, alamleitnant Herbert Konradi p. PINKA'le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 17 weebruaril 1919 a. mineeritud Mustajõe silla peal olewate waenlase wahipostide ära häwitamisel ja silla terwelt oma alla wõtmisel“.

VRI/3, nr 2675/07.04.1922 „Vabadussõjas
langenud kangelase leitnant Herbert PINKA
sõjalisi teeneid isamaa vastu hinnates“.

Sündis 28. (vkj 16.) jaanuaril 1890
Tartumaa Rõngu kihelkonna Rõngu vallas mõisavalitseja peres.
Vallaline. Õppis Tartu eragümnaasiumis, Tallinna põllutöökoolis ja
1915 Gatšina lipnikekoolis.

Esimeses maailmasõjas osales 1917 lahingutes Riia rindel. Teenis
detsembrist 1917 kuni märtsini 1918 Viljandis asunud 2. Eesti polgus.

Vabadussõjas teenis 19. detsembrist 1918 Viljandis, kus määrati
Scouts väeosa I rühma ülemaks. Alates 30. jaanuarist A *company*
ülem. Osales lahingutes Pärnu- ja Viljandimaa lõunaosas ning
Võrumaal ja Läti territooriumil. Koos oma üksusega osales dessantides
Kitsarööpalisel Soomusrongil nr 2. Sai 21. veebruaril 1919 Lätimaal
Hopa (Ape) raudteejaama piirkonnas rindu haavata, kui valvepostil
viibiv kaasteenija pidas teda vaenlaseks ja tulistas. Evakueeriti Tartu
ülikooli haavakliinikusse, kus algul haav hakkas paranema, kuid varsti
tekkis põletik.

Herbert-Karl Pinka suri 28. veebruaril 1919 Tartu ülikooli haava-
kliinikus. Maetud Helme kalmistule.

Postuumselt annetatud kahele Vabaduse Ristile lisandusid 40 000
marka ja Vabadussõja Mälestusmärk, mis kõik anti tema isale.

Lapsepõlvkodus Murikatsis nüüdses Tarvastu vallas avati 21.
oktoobril 1995 mälestuskivi, millel on tema nimi. Ekslikult sattus kivile

HERBERT-KARL PINKA
VR I/3, II/3

tekst, mis väidab selle olevat sünnikoha.

Tema nimi oli ka Vabadussõjas langenud ohvitseride mälestustahvil, mis asus Tallinnas Ohvitseride Keskkogu kasiinos.

Noorem vend kolonel Friedrich-Karl Pinka oli kahe Vabaduse Risti kavaler.

EELK Rõngu koguduse sünnikanne nr 1/1890 (saksa pihtkond); EELK Helme koguduse surmakanne nr 75/1919; ERA, f. 63, n. 18, s. 1401; ERA, f. 495, n. 7, s. 4167; ERA, f. 2477, n. 7, s. 19, l. 180–185; EVK 1935: 250; Sõdur 1925, nr 28: 672; Võitleja 1995, nr 6: 3; Sakala 1995, nr 164: 3.

JAAN VOLMERI p PRAOSK (sünd PRAUSKI), reamees (1919).

VR II/3, nr 385/11.06.1920 „9 jalaväe polgu 10 roodu reamehel Jaan PRAOSK'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 8 detsembril 1919 a. Roschkino küla all“.

Sündis 11. mail (vkj 29. aprillil) 1899 Viljandimaa Helme kihelkonna Taagepera valla Raiksilla talus töölise peres. Abiellus 12. märtsil 1922 Karksi kirikus Johanna Tomsoniga (1900). Lapsed: tütar (1923–1923), Elga-Alide (1924), Jaan (1928) ja Leo (1933). Õppis Taagepera vallakoolis.

Vabadussõjas osales 1919. aasta 23. maist 3. diviisi tagavarapataljonis reamehe-
na. 24. juunil läkitati 9. jalaväepolku, kus arvati 10. roodu, kust aprillist 1920 viidi üle 3. roodu. Osales lahingutes *Landeswehr*'i ja Punaarmee ja Lätimaal ning Narva rindel. Tunnistati augustis 1920 arstide otsusega teenistusse kõlbmatuks ja vabastati.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Asus pärast abiellumist elama Pärnumaale Karksi valda, kus oli mitmes talus rentnik. Vabaduse Risti kavalerina sai mais 1934 Valgamaa Sangaste mõisast 11,14-hektarise Odra talu, kus olid elumaja ja ait. Koht kinnistati tema nimele mais 1935. Pidas talu. Oli VRVÜ Pärnu ja hiljem Valga osakonna liige.

Jaan Praosk suri 11. juulil 1943 Valgamaa Sangaste valla Odra talus. Maetud Sangaste kalmistule.

JAAN PRAOSK
VR II/3

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 166/1899; Sangaste valla per reg 4: 477; Sangaste valla surmaakt nr 35/1943; ERA, f. 675, n. 5, s. 464; ERA, f. 63, n. 17, s. 2582; ERA, f. 58, n. 2, s. 251, l. 484; EVK 1935: 254.

KARL (sünd KARLA) JÜRI p SAKS, ohvitseri asetäitja (1920).

VR II/3, nr 1237/15.09.1920 „6 jalaväe polgu nooremale alamohvitserile Karl SAKS'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 25 mail 1919 a. Wolmari linna all“.

Sündis 8. märtsil (vkj 24. veebruaril) 1891 Viljandimaa Kõpu kihelkonna Väike-Kõpu (alates 1899 Puiatu) vallas töölise peres. Vabadussõjas osales 6. jalaväepolgus. Pidas Viljandimaa Puiatu vallas Alliku talu. Viimased elukuud elas Valga rajoonis tütre peres.

Karl Saks suri 3. novembril 1976 Valga rajooni Helme külanõukogu Ala külas Taagepera velskri-ämmaemanda punktis. Maetud Kõpu kalmistule. (Vt elulugu 1998: 98–99.)

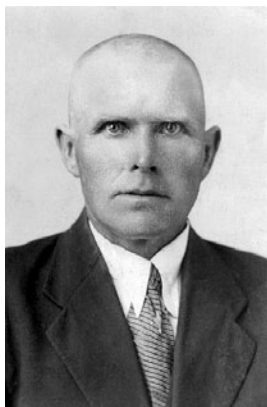

KARL SAKS
VR II/3

JÜRI JUSTELI p SALU (ka SALLU), nooremallohvitser (1920).

VR II/3, nr 2627/26.08.1921 „Soomusrong Nr 5 nooremale alamohvitserile Jüri SALU'le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 22 nowembril 1919 a. Jamburgi all“.

Sündis 31. (vkj 19.) augustil 1893 Saaremaa Anseküla kihelkonna Abruka valla Lõmala mõisas talupidaja peres. Abiellus 28. novembril 1920 Valga Peetri kirikus Emma-Marie Valteniga (1897–1978). Poeg Helmut (1925–1996). Õppis Abruka vallakoolis ja Tiirimetsa ministeeriumikoolis. Töötas Lõmala külas sepana. Esimesest maailmasõjast võttis osa 110. suurtükiväebrigadis.

JÜRI SALU
VR II/3

Vabadussõjas osales alates 22. jaanuarist 1919, kui võeti Saaremaalt

teenistusse. Algul teenis Soomusrongide divisjoni tagavarapataljonis ja 16. märtsist 1919 Laiarööpalise Soomusrongi nr 5 patareis. Ülendati juunis 1919 kapraliks ja jaanuaris 1920 nooremallohvitseriks. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 12 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Vabaduse Risti kavalerina sai mais 1929 Valgamaa Hummuli valla Hummuli-Alamõisa mõisast 18,05-hektarise krundi. Koht sai nimeks Alliku (ka Halliku) talu ning sellel asuvad elumaja ja kõrvalhooned ostis ära järgmisel aasta kevadel. Talu kinnistati tema nimele veebruaris 1933.

Pärast sõda elas ja töötas Valgas. 1929. aastast elas Hummuli vallas ning pidas Alliku talu. VRVÜ Valga osakonna liige. Oli talunik ka Saksa ja Nõukogude okupatsiooni ajal.

Jüri Salu suri 12. märtsil 1949 Valgamaa Hummuli valla Alliku talus. Maetud Helme kalmistule.

EELK Anseküla koguduse sünnikanne nr 39/1893; Hummuli valla per reg 2: 538; Hummuli valla surmaakt nr 5/1949; ERA, f. 63, n. 17, s. 175; ERA, f. 495, n. 3, s. 266, l. 76; sugulase Heino Salu andmed (veebr 2001), pojapoeg Jüri Salu andmed (aug 2001).

JAAN HENRIKU (ka HENDRIK) p SOOTS, kindralmajor (1919).

VR I/1, nr 2/23.02.1920 „Sõjavägede Ülemjuhataja Staabi ülemale Kindralstaabi Kindral-Major Jaan Henriku p. SOOTS'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma väsimata kaastööga sõjaväe organiseerimise ja korraldamise töös“.

LKO 3. jrk, nr 901/21.02.1921; LKO 2. jrk, nr 21/13.12.1923.

Sündis 12. märtsil (vkj 29. veebruaril) 1880 Viljandimaa Helme kihelkonna Helme valla Küti talu omaniku peres. Vallaline. Õppis 1888–1891 Helme vallakoolis, 1891–1894 Helme kihelkonnakoolis, 1898–1899 Riia õpetajate seminaris, 1901–1904 Vilno (Vilnius) sõjakoolis ja 1910–1913 Nikolai sõjaväeakadeemias Peterburis. Korporatsiooni Sakala liige.

JAAN SOOTS
VRI/1

Astus veebruaris 1900 vabatahtlikult teenistusse 107. Troitski jalaväepolku, kust septembris 1901 läkitati Vilno sõjakooli. Lõpetanud selle augustis 1904, ülendati alamleitnandiks ning arvati 7. Samogiti grenaderipolku. Jaanuaris 1905 läkitati Mandžuuriasse, kus arvati 98. Jurjevi jalaväepolku ning osales Vene-Jaapani sõja lahingutes kuni maikuu lõpuni. Sama aasta juulist järgmise aprillini oli polgu 3. pataljoni adjutant. Pälvis Stanislavi 3. järgu ordeni. Mais 1906 viidi taas 7. Samogiti grenaderipolku, kus novembris 1907 ülendati leitnandiks ning mais 1908 määrati polgu 1. pataljoni ülemaks. Õppis septembrist 1910 sõjaväeakadeemias, detsembris 1911 ülendati staabikapteniks. Eduka lõpetajana sai Anna 3. järgu ordeni. Teenis juulist 1913 Kaasani sõjaväeringkonna staabis ning aprillist 1914 oli komandeeritud 186. jalaväepolku rooduülemaks.

Esimese maailmasõja puhkedes augustis 1914 läkitati XVI korpu-se staabi käsundusohvitseriks. Osales lahingutes Galiitsias ning pälvis veebruaris 1915 Anna 2. järgu ordeni ja ülendati kapteniks. Jaanuaris 1916 komandeeriti vanemadjutandiks 12. ratsadiviisi, mille ülem oli hilisem Soome marssal Mannerheim. Veebruaris annetati talle Vladimiri 4. järgu orden. Aprilli lõpul 1916 määrati Saraatovi jalaväe-brigaadi staabi vanemadjutandiks. Juba juunis nimetati 3. Taga-Amuuri jalaväediviisi staabi vanemadjutandiks. Osales mitme lahinguoperat-siooni ettevalmistamises ning lahingutegevuses. Detsembris 1916 ülen-dati alampolkovnikuks ning saadeti 11. armee staabi käsundusohvit-seriks lennunduse alal. Märtsis 1917 suunati teadmiste täiendamiseks Kiievisse lendurvaatlejate kooli, mille lõpetas aprillis. Sama aasta juunist teenis sõjaväe ülemjuhataja staabis, kus osales ka septembris toimunud kindral Kornilovi retkel Petrogradi. Oli mõne nädala vangistatud, kuid vabastati ja olles seejärel edelarinde staabiülema alluvuses, komandee-riti detsembris 1917 formeeritavasse Eesti rahvusväkke. Määrati Eesti diviisi staabiülemaks ning oli ajutine diviisiülem, kuni jaanuari algul 1918 astus ametisse Johan Laidoner. Veebruaris pidi enamlaste poolt ähvardava arreteerimisohu tõttu ametist lahkuma. Siirdus Venemaale, kust tuli Saksa okupatsiooni algul tagasi. Eesti Ajutine Valitsus ülendas ta aprillis 1918 polkovnikuks. Elas kodukohas Helmes.

Vabadussõja eel, 11. novembril 1918 nimetati sõjaministri ajutiseks asetäitjaks. Alates 24. detsembrist 1918 asus täitma Operatiivstaabi üle-ma ülesandeid. Sõjavägede Ülemjuhataja staabi ülemaks nimetati 24. veebruaril 1919. Sel kohal oli ametist vabastamiseni Vabadussõja järel 26. märtsil 1920. Septembris 1919 ülendati kindralmajoriks, ühtlasi sai

temast oktoobris Sõjanõukogu liige. Kuulus sama aasta detsembrist veebruarini 1920 Eesti ja Nõukogude Venemaa vaheliste rahuläbirääkimiste Eesti rahudelegatsiooni koosseisu. Võib väita, et just tema raudne loogika ja järjekindel seisukohtade põhjendamine võimaldasid Eesti Vabariigil tõmmata punase Venemaaga piiri meile sobilikku paika.

Vabaduse Ristile lisandusid miljon marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk ning lõunanaabritelte kaks Karutapja ordenit, Läti Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 90,68 hektarit eraldati märtsis 1922 Viljandimaa Uue-Võidu valla Uue-Võidu (ka Karula) mõisast. Karula taluks ristitud krundil asus 15 mitmesugust hoonet, teiste hulgas mõisa peahoone. Koht kinnistati tema nimele oktoobris 1927.

Siirdus Vabadussõja järel poliitikasse, olles Põllumeeste Kogu esinajana kõigi viie Riigikogu koosseisu liige detsembrist 1920 oktoobrini 1934. Sealhulgas ka Riigikogu esimene abiesimees juunist 1932 kuni detsembrini 1933. Oli veebruarist augustini 1937 Rahvuskogu liige ja aprillist 1938 kuni juulini 1940 VI Riigikogu koosseisus oleva Riiginõukogu liige. Silmapaistev oli tema pikaajaline tegevus sõjaministrina jaanuarist 1921 augustini 1923 ja detsembrist 1924 märtsini 1927. Vabadussõja järel Eestis mõjule pääsenud äärmusliku vasakpoolse mõtteviisi mõjul lammutatud sõjavägi suudeti tema ajal taas monoliitseks vormida. Alusepanemine Eesti kaitsejõudude kõrgemale haridustasemele, mis algas Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste loomisega, samuti Eesti ja Läti suhete normaliseerimine ja kaitseliidu lepingu sõlmimine jäid tema ministriks oleku perioodi.

Aprillis 1934 määrati Tallinna linnapeaks ja mais 1938 Tallinna ülelinnapeaks. Sellel kohal oli detsembrini 1939. Osales paljudes organisatsioonides, olles Ühistegevuskoda Nõukogu, Reservohvitseride Keskseltsiooni, Nimele Eestistamise Liidu ja Vabadussõja Ajaloo Komitee ning VRVÜ Keskjuhatuse esimees (1935–1940). Oli Tallinna Eesti Põllumeeste Seltsi auliige, Kaitseliidu Sakalamaa Maleva juhatuse liige ning Mulkide Seltsi Tallinnas ja VRVÜ Viljandi osakonna esimees (1930–1940). Tema algatusel rajati kindral Johan Laidoneri sünnikoha tähis Viljandi lähistel. Märtsis 1940 valis Helme vallavolikogu ta Helme valla aukodanikuks.

Tema eestvedamisel kinkisid Tallinnas elavad mulgid juunis 1939 Helme kirikule suure värvilise vitraažakna, mis 1944. aasta sügisel koos kirikuga hävis.

Oli ajakirjandusväljaannete kaastööline, avaldades sõjandusest kõnelevaid kirjutisi. Avaldanud kolm raamatut: „Vabadussõda kui Eesti rahva aate teostaja“ (1920), Mälestused rahutegemisest ja Tartu Eesti-Vene konverentsilt“ (1921) ja „Eesti Vabadussõda 1918–1920“ (1925).

Pärast detsembris 1939 ülelinnapea ametist lahkumist elas vaheldumisi Tallinnas ja Viljandimaal Karula talus.

Rahuaastatel pälvis arvukalt teenetemärke: Kotkaristi I klassi mõõkadega (1930), Valgetähe I klassi (1938), Eesti Punase Risti I järgu II astme (1929) ja III järgu (1921) ning Poola, Prantsuse ja Soome ordeneid.

Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 20. septembril 1940 Tallinnas. Oli Tallinna keskvanglas, pärast sõja puhkemist suvel 1941 viidi Venemaale Solikamskisse.

Jaan Soots suri 6. veebruaril 1942 Molotovi oblastis UssolLagis. Matmispaik teadmata. Tema sünnikohal Kūti talu õuel Helme vallas avati 21. aprillil 1990 mälestuskivi.

Tema nimi on veebruaris 2005 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvlil.

Vend Henrik Soots langes Vabadussõjas 22. juunil 1919 Lätimaal Stolbeni (Stalbe) mõisa all lahingus *Landeswehr*’iga.

Õemehe vend oli Vabaduse Risti kavaler Jaan Hanssoo.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 111/1880; ERA, f. 495, n. 7, s. 5448; ERA, f. 31, n. 5, s. 1192; ERA, f. 63, n. 18, s. 4162; EBL 1929: 486–487; EAT 1932: 314; EVK 1935: 38; ERAKT 1939: 260; ETL 1940: 490; EBLTK 1940: 314; Päevaleht 1940, nr 73: 5; Piir 1997: 225; Tõnismägi 1998: 45–50; Õun 201: 106–108; Sakala Kalender 2002: 74–80; Sakala 1990, nr 32: 3; Sakala 1995, nr 38: 6.

ADO (ka AADU) EVERTI p TALUSSAAR (kuni 20. juulini 1936 TIMPMANN), leitnant (1919), kapten (1924).

VR II/3, nr 700/21.02.1920 „5 jalaväe polgu kuulipildujate komando nooremale ohvitserile, lipnik Ado Ewerti p. TIMPMANN’ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 25–26 aprillil 1919 a. Lesgi ja Sorokino külade juures“.

Sündis 21. (vkj 9.) septembril 1893 Viljandimaa Helme kihelkonna Ala-Aitsra (alates 1899 Hummuli) valla Aitsra mõisas Madi talu pidaja peres. Abiellus 16. septembril 1921 Tartu Pauluse kirikus Anna-Maria Kraaniga (1899–1992). Lapsed: Aino (1924–1942), Henno (1926–2001), Vello-Ever (1928–1929) ja Hele-Mall (1932).

Õppis 1902–1906 Hummuli Ala vallakoolis, 1906–1908 Helme

kihelkonnakoolis, 1908–1914 Valga reaalkoolis, 1914–1916 Riia polütehnilises instituudis (ei lõpetanud), 1916 Moskva 3. lipnikeskoolis ja 1921–1928 õppursõdurina Tartu ülikooli matemaatika-loodusteaduskonna matemaatika osakonnas. Riia Eesti Üliõpilaste Seltsi, detsembrist 1914 ÜS-i Liivika liige.

Mobiliseeriti Esimese maailmasõja ajal juunis 1916 ja läkitati sõjakooli. Lõpetas selle oktoobris 1916 ja ülendati lipnikuks. Teenis 210. tagavarapolgu 8. roodu nooremohvitserina Jaroslavlis. Jaanuari algul 1917 saadeti sapöörikursustele, mille järel läkitati kuu lõpul 1. kuulipildujate tagavarapolku Oranienbaumi kuulipildurite kursustele. Aprillist 1917 teenis 22. tagavarabrigaadi 4. kuulipildujate roodus Tšerepovetsis instruktorina, kuni veebruaris 1918 saadeti 3. Eesti polgu teenistusse.

Vabadussõjas osales 5. detsembrist 1918 Peastaabis ohvitseride reservis, kust läkitati 5. jalaväepolku ja nimetati I pataljoni kuulipildujate komando ülemaks. Veebruaris 1919 määrati kuulipildujate komando nooremohvitseriks ja juunis vanemohvitseriks. Ülendati alamleitnandiks juunis 1919 ning septembris nimetati kuulipildujate komando ülemaks. Oktoobris määrati II kuulipildujate roodu ülemaks. Novembris 1919 ülendati leitnandiks. Mais 1920 määrati taas kuulipildujate roodu nooremohvitseriks ning ülendati alamkapteniks. Demobiliseeriti juulis 1920. Veebruaris 1924 nimetati senine alamkapteni aukraad ümber kapteniks. Oli Vabaduse Risti Nõukogu liige 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, prii kool kuni kõrgkooli lõpuni ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Oli juulist kuni detsembrini 1920 Kohtla-Järve põlevkivikaevanduses kümnik. Asus õppima Tartu ülikooli ning töötas juunist 1923 oktoobrini 1929 selle meteoroloogia observatooriumis, algul ajutise vaatleja, hiljem sünoptikuna.

Omandas 1929. aastal kesk- ja kutsekooli matemaatika-, füüsika- ja kosmograafiaõpetaja kutse. Töötas augustist 1929 augustini 1931 õpetajana Tartu tehnikagümnaasiumis, augustist 1931 augustini 1932 Tartu poeglastegümnaasiumis, jaanuarist 1932 augustini 1933 Tartu tööstus- ja majandusõpilaste koolis ning augustist 1932 augustini 1933

ADO TALUSSAAR
VR II/3

Tartu tütarlastegümnaasiumis ja Tartu linna õhtugümnaasiumis.

Asus elama Valgamaale ning töötas augustist 1933 augustini 1935 Tõrva ühisgümnaasiumis ja keskkoolis õpetajana.

Alates augustist 1935 oli õpetaja Võru eragümnaasiumis ja erakeskkoolis, augustist 1936 samas vanemõpetaja. Reorganiseerimise tõttu määrati augustist 1937 Võru eraprogümnaasiumi, erareaalkooli ja eragümnaasiumi vanemõpetajaks.

Võru linna perekonnaseisumetniku otsusega määrati 29. juulist 1936 senise saksapärase perekonnanime Timpmann asemele eestipärane Talussaar.

Osales ühiskondlikus elus, olles Hummuli laulu- ja mänguseltsi asutaja, 1925–1932 Kaitseliidu Tartu maleva Vabadusristi Vendade malevkonna kompaniipealik, Noorte Kotkaste Tartu malevkonna rühmakotkas, Tõrva meeskoori asutaja ja 1933–1935 esimees, 1933–1934 Eesti Vabadussõjalaste Liidu Tõrva osakonna liige, 1936–1940 Noorte Kotkaste Võru linna malevkonna pealik, Eesti Keskkooli Õpetajate Ühingu juhatuse ning VRVÜ Tartu, Valga ja Võru osakonna liige.

Pälvis Kotkaristi hõberisti (1938).

Nõukogude okupatsiooni ajal septembrist 1940 kuni juunini 1941 oli Võru keskkooli ja tööstuskeskkooli õpetaja.

Arreteeriti 14. juunil 1941 Võrus ning viidi Sverdlovski oblastisse SevUralLagi. Mõisteti NSVL SARK-i erinõupidamise otsusega veebruaris 1942 surma.

Ado Talussaar lasti maha 1. aprillil 1942 Sverdlovskis. Matmispaik teadmata.

Rehabiliteeriti ENSV Ülemkohtu otsusega juulis 1966.

Tema nimi on veebruaris 2005 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

Abikaasa ja lapsed küüditati juunis 1941 Tomski oblastisse, kus vanem tütar suri, teised pääsesid tagasi 1958. aastal.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 344/1893; Tartu linna per reg 7: 10; EAA, f. 1769, n. 1, s. 467; EAA, f. 2100, n. 1, s. 16480; EAA, f. 2100, n. 2, s. 1230; ERA, f. 545, n. 1, s. 364; ERA, f. 1108, n. 10, s. 1793; ERA, f. 1108, n. 17, s. 225; ERA, f. 3382, n. 1, s. 131; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 6158; ERAF, f. 2M/O, n. 1, s. 607; EVK 1935: 320; LETB 1938: 236; Sõdur 1926, nr 50/51: 1112; Kotkas 1938, nr 6: 114; Piir 1997: 226; tütar Hele-Mall Koplimesa andmed (märts 2008).

ALFRED-THEODOR JOHANNI p TALVIK (sünd TALVICH), reamees (1919).

VR II/3, nr 635/24.08.1920 „Sakala partisanide polgu reamehele Alfred TALVIK'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 21 aprillil 1919 a. Panikowitschi all“.

Sündis 27. (vkj 15.) oktoobril 1887 Võrumaa Karula kihelkonna Kaagjärve vallas möldri peres. Abiellus esimest korda 9. juulil (vkj 26. juunil) 1911 Helme kirikus Miina Mummiga (1873–1933). Teist korda abiellus 1. oktoobril 1933 Helme kirikus Helene Läätsiga (1896–1973). Lapsed: poeg (1935–1935), Ilmar (1936–1945) ja Eerik (1938–1939). Asus elama Hummuli Soe asulasse, kus tegutses käsitöölisena. Võttis osa Esimesest maailmasõjast 3. jalaväe tagavarapolgus ning 2. Eesti polgu tööroodus.

Vabadussõjas osales 16. veebruarist 1919 Viljandi kaitsepataljonis. Mais nimetati väeosa Sakala partisanide pataljoniks, mille 2. rooduga võttis osa lahingutest Võru- ja Petserimaal ning Kirde-Lätis. Detsembrist 1919 oli ümberformeeritud Sakala partisanide polgus, mille tööroodu arvati märtsis 1920. Demobiliseeriti mais 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Vabaduse Risti kavalerina sai mais 1929 Valgamaa Hummuli valla Hummuli mõisast 9,80-hektarise krundi. Nimetas koha Õuna taluks. Talu kinnistati tema nimele juulis 1933. Oli talunik. VRVÜ Valga osakonna liige. Saksa ja Nõukogude okupatsiooni ajal elas Õuna talus ning töötas 1949. aastast kohalikus kolhoosis Ühtsus põllutöölisena.

Alfred-Theodor Talvik suri 6. detsembril 1950 Tõrva rajooni Hummuli külanõukogus Õuna talus. Maetud Helme kalmistule.

EELK Valga Jaani koguduse sünnikanne nr 75/1887 (Läti pihtkond); Hummuli kn surmaakt nr 1/1950; ERA, f. 63, n. 17, s. 101; ERA, f. 495, n. 3, s. 266, n. 79; ERA, f. 675, n. 2, s. 377.

HANS JOHANI p TARTOV (sünd TARTO), vanemallohvitser (1918).

VR II/3, nr 1125/14.09.1920 „3 jalaväe polgu wanemale alamohvitserile Hans TARTOV'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud luurekäigul 31 jaanuaril 1919 a. Helme mõisa all“.

Sündis 15. (vkj 3.) septembril 1895 Viljandimaa Helme kihelkonna Taagepera vallas Tüütsmanni taluomaniku peres. Abiellus 27. jaanuaril 1928 Taagepera kirikus Alide-Johanna Varoliga (1900–1979). Tütar Leida-Johanna (1929–1992). Õppis Taagepera vallakoolis ja Helme

kihelkonnakoolis ning Valga reaalgümnaasiumis (ei lõpetanud). Esimese maailmasõja ajal 1915–1918 teenis 5. armee leivavabrikus Novgorodis. Elas seejärel isakodus.

Vabadussõjas osales 1918. aasta 13. detsembrist 3. jalaväepolgu 2. roodus. Märtsist 1920 läkitati õppekomandosse. Demobiliseeriti mais 1920. Võttis osa lahingutest Punaarmee ja *Landeswehr*’i vastu Lõuna-Eestis ja Lätimaal.

Vabaduse Ristile lisandusid 13 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Pidas iseseisvusaastail Tüütsmanni talu Taagepera, hilisemas Vaoküla vallas. Oli Kaitseliidu Valga Maleva Helme malevkonna ja VRVÜ Valga osakonna liige.

Saksa ajal 1942–1944 Vaoküla valla Omakaitse jaotlem. Siirdus detsembris 1944 tööle Valga ehituskontorisse.

Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 11. oktoobril 1945 Valgas. Mõisteti ENSV SM vägede sõjatribunali otsusega aprillis 1946 Valgas kümneks aastaks vangilaagrisse. Vabastati jaanuaris 1955 ja saadeti asumisele. Vabanes 19. veebruaril 1957 asumiselt Krasnojarski krais ja tuli tagasi Eestisse. Elas paar aastat koos abikaasaga Hummuli kandis Aitsra küla Tasaste talus. Seejärel asus üürnikuna elama oma Tüütsmanni tallu, kus veetis viimased eluaastad.

Hans Tartov suri 9. oktoobril 1965 Valga rajooni Tõrva linna haiglas. Maetud Taagepera kalmistule.

Abikaasa küüditati 1949 Novosibirski oblastisse, pääses tagasi Eestisse 1957. Tütar Leida-Johanna taheti samuti küüditada, kuid teda ei tabatud ja ta pääses.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 315/1895; Taagepera kn surmaakt nr 16/1965; EAA, f. 3760, n. 1, s. 4448; ERA, f. 675, n. 5, s. 152a; ERAE, f. 129SM, n. 1, s. 11687; EVK 1935: 314; Piir 1997: 183; tütre tütar Laine Maasiku andmed (märts 2008).

HANS TARTOV
VR II/3

HANS HANSU p TAUTS, ohvitseri asetäitja (1919).

VR II/3, nr 617/24.08.1920 „Scouts polgu ohvitseri asetäitjale Hans Hansu p TAUTS'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 19 juulil 1919 a. Wassilewa küla waldamisel“.

Sündis 12. augustil (vkj 31. juulil) 1896 Viljandimaa Tarvatu kihelkonna Kuresaare (hiljem Tarvatu) vallas kaupmehe peres.

Vabadussõjas osales vabatahtlikuna 14. jaanuarist 1919. Oli *Scouts* väeosas, hilisemas pataljonis nooremohvitser.

Autasumaa suurusega 40,86 hektarit eraldati maist 1925 Läänemaa Martna valla Putkaste mõisast. Aidamäe taluks ristitud krundil asus hulk hooneid. Müüs koha ära mais 1929. Pidas iseseisvusaastail Tõrva linnas suuräri Vennad Tauts.

Hans Tauts suri 22. mail 1974. aastal Inglismaal Leicesteris. Maetud Gilroesi kalmistule Leicesteris. (Vt elulugu VMA 1999: 130–132.)

HANS TAUTS
VR II/3

MARTIN JAANI p TERRAS, polkovnik (1920), kolonel (1922).

VR I/3, nr 3024/18.02.1925 „hinnates sõjalisi teeneid, mis kolonel Martin TERRAS Eesti Vabariigi vastu üles näidanud Suurtükiväe Valitsuse asutaja ja esimese ülema ning 3. Suurtükiväe Polgu ülemana Vabadussõja kestusel“.

Sündis 18. (vkj 6.) novembril 1875 Viljandimaa Põltsamaa asulas kaupmehe pojana.

Vabadussõjas osales 21. novembrist 1918. Oli Suurtükiväe Valitsuse ülem, 1919. aasta märtsist 3. välja raskesuurtükiväe divisjoni, hilisema 3. suurtükiväepolgu ülem.

Autasumaa suurusega 22,55 hektarit eraldati mais 1929 Valgamaa Hummuli mõisast. Mäemõisa taluks ristitud maal asuvad hooned ostis ära ning koht kinnistati tema nimele mais 1931. Müüs hiljem talukoha ära.

Martin Terras suri 13. detsembril 1944 Põltsamaal. Maetud

MARTIN TERRAS
VR I/3

Põltsamaa kalmistule. Põltsamaa linn püstitas 27. mail 2001 tema kalmule mälestussamba. (Vt elulugu VMA 2006: 203–204.)

ANTS (kuni 1. juulini 1936 HANS) JUHANI p TREU (ka TREI), nooremallohvitser (1920).

VR II/3, nr 1261/15.09.1920 „8 jalaväe polgu kapralile Hans TREU'le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 12 augustil 1919 a. Djerkowa küla all“.

Sündis 27. (vkj 15.) septembril 1899 Viljandimaa Helme kihelkonna Koorküla valla Mäe-Keisre talu rentniku peres. Abiellus 11. märtsil 1922 Tallinna Jaani kirikus Olga Laasiga (1902–1993). Lastetu. Õppis Koorküla vallakoolis. Siirdus Esimese maailmasõja ajal elama Tallinna.

Vabadussõjas osales 7. jaanuarist 1919 Tallinna kaitsepataljoni 1. roodus, kust 12. maist viidi formeeritava 8. jalaväepolgu 1. roodu. Septembris 1919 määrati rühmaülemaks.

Osales lahingutes Punaarmeeaga Lõuna-Eestis ja Lätimaal ning Narva rindel. Sai 6. novembril 1919 Slipatši küla juures haavata.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Jätkas teenistust 8. jalaväepolgus, kuni selle likvideerimise järel jaanuaris 1921 viidi üle 3. jalaväepolgu VIII pataljoni 3. roodu, mis veebruaris nimetati ümber 6. rooduks. Oli oktoobrist 1920 allumatuse pärast Tallinna garnisoni peavahis. Vabastati amnestiaga märtsis 1921. Demobiliseeriti aprillis 1921.

Elas Tallinnas, töötas 1924–1927 A. Rauni puutööstuses, 1928–1931 tislarina K. Kärti mööblitööstuses ning alates 1931. aastast taas A. Rauni puutööstuses. 1936. aastal andis Tallinna Töösusamet talle väljaõppinud mööbelsepa kutsetunnistuse. Oli Tallinna Eesti Vabadussõjalaste Liidu ja VRVÜ Tallinna osakonna liige.

Tallinna linna perekonnaseisuametniku otsusega muudeti 1. juulist 1936 senine saksapärase eesnimi Hans eestipäraseks Antsuks.

Alates septembrist 1944 töötas Tallinna raudteedepoos tislarina. Et hoiduda võimalikest repressioonidest, siirdus septembris 1947 tööle maale. Märtsis 1951 asus taas tislarina tööle Tallinnas, olles algul Harju

ANTS TREU
VR II/3

TK rajooniliidu tööstuskombinaadi mööblitöökojas ning veebruarist 1956 Harju rajooni tarbijate kooperatiivi segatööstuskombinaadis. Oktoobris 1964 läks pensionile. Ehitas Tallinn-Nõmmele Nurme tänavale väikese maja, kus elas koos abikaasaga ülejäänud elu.

Ants Treu suri 27. juunil 1983 Tallinn-Nõmmel oma kodus. Maetud Tallinna Pärnamäe kalmistule.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 298/1899; Tallinna linna per reg 134: 26; Tallinna linna Nõmme sektori surmaakt nr 189/ 1893; ERA, f. 673, n. 3, s. 506; ERA, f. 1569, n. 3, s. 2397; EVK 1935: 326; vennapoeg Ruudi Treu andmed (märts 2008).

ALEKSEI KONSTANTINI p TRUMM (sünd RUMM), kapral (1920).

VR II/3, nr 386/11.06.1920 „9 jalaväe polgu 10 roodu kapralile Aleksei Konstantini p. TRUMM'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 9 detsembril 1919 a. Koschikino küla all“.

Sündis 11. septembril (vkj 29. augustil) 1900 Pärnumaa Karksi kihelkonna Polli vallas töölise peres. Vabadussõjas osales 1919. aasta 24. maist 3. diviisi tagavarapataljonis, hiljem 9. jalaväepolgus. Vabaduse Risti kavalerina sai mais 1932 Valgamaa Patküla mõisast 8,66-hektarise Kaarlimäe talu. Koht läks oktoobris 1934 võlgade katteks sundmüüki. Elas hiljem mitmel pool Helme kihelkonnas.

Aleksei Trumm suri 20. oktoobril 1974 Valga rajooni Helme külanõukogu Eera küla Kiviste talus. Maetud Taagepera kalmistule. (Vt elulugu VMA 2001: 178–180.)

ALEKSEI TRUMM
VR II/3

JOHANN (ka JOHAN) MATTI p TUVI, nooremallohvitser (1919), nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 631/24.08.1920 „Sakala partisanide polgu nooremale alamohwitserile Johan Mardi p TUWI'le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 24 mail 1919 a. Lesina külas“.

Sündis 7. oktoobril (vkj 25. septembril) 1892 Viljandimaa Helme kihelkonna Helme valla Unsa talus rentniku peres. Vabadussõjas osales 1918. aasta 22. detsembrist 6. jalaväepolgu II pataljonis, hiljem aga Sakala partisanide pataljonis.

Johann Tuvi suri 16. jaanuaril 1947 Viljandimaa Tuhalaane valla Marguse talus. Maetud Tuhalaane kalmistule.

Õemehe vend Johan Arjak oli samuti Vabaduse Risti kavaler. (Vt elulugu VMA 2000: 219–220.)

JOHANN TUVI
VR II/3

JAAN (sünd JOANN), AADU (ADO, AVDI) p UNT (ka HUNT), alampolkovnik (1920), kolonelleitnant (1922).

VR II/3, nr 106/21.02.1920 „Kuperjanovi partisanide patajoni ülemale leitnant Jaan Ado p UNT'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 23 märtsil 1919 a. waenlase seisukohtadesse oma pataljoniga kiiluna sissetungides ja Mikkiste, Suure-Abja ja Essimäe külade waldamisel“.

VR I/2, nr 2827/18.02.1925 „hinnates sõjalisi teeneid, mis endise Kuperjanovi polgu ülem reserv kolonel-leitnant Jaan UNT Eesti Vabariigi vastu üles näidanud lahingutes 24.–25. mail 1919 Petseri liinil Vana-Isborski ja Pihkva valdamisel ning Landeswehr'i vastu 21. juunil 1919 Loode jaama piirkonnas ja 1. juulil 1919 Riia all Rennebergi-Hollershofi mõisa liinil“.

LKO 3. järk, nr 1744/04.11.1924.

JAAN UNT
VR I/2, II/3

Sündis 20. (vkj 8.) juulil 1894 Viljandimaa Helme kihelkonna Kärstna valla Murikatsi külas talupoja peres. Mõni aasta hiljem asus pere elama Leebiku valda. Aastal 1905 siirdus kogu pere õigeusust luteri usku. Abiellus esimest korda 2. juunil 1918 Helme kirikus Adele-Caroline-Olga Frommiga (1892). Abielu lahutati 12. oktoobril 1938 Tallinna ringkonnakohtus. Abiellus teist korda 26. novembril 1938 Adeele Krikmariga (1894–1984). Lastetu.

Õppis Leebiku vallakoolis, Helme kihelkonnakoolis, Tallinna kaubanduskoolis, mille lõpetas 1912, 1915 Petrogradi 4. lipnikekoolis, 1925–1927 Tartu linna õhtugümnaasiumis, 1928 pataljoniülemate kursustel, Tartu ülikooli õigusteaduskonnas, hiljem majandusteaduskonnas (1927–1943). Korporatsiooni Fraternalitas Tartuensis liige, enne kuulus korporatsiooni Vironia.

Võeti veebruaris 1915 sõjaväkke ja määrati 178. tagavarapataljoni. Mais saadeti sõjakooli, mille lõpetamise järel ülendati augustis 1915 lipnikuks. Teenis 5. Kiievi grenaderipolgus nooremohvitserina ning alates detsembrist määrati 7. roodu ülemaks. Ülendati juulis 1916 alamleitnandiks ja märtsis 1917 leitnandiks. Osales lahingutes ning pälvis Anna 3. järgu ning Stanislavi 3. ja 2. järgu ordeni. Siirdus mais 1917 teenistusse formeeritavasse 1. Eesti polku, kus oli 7. roodu ülem. Septembris 1917 läkitati Tartusse Eesti tagavarapataljoni 4. roodu ülemaks, seejärel oli 7. roodu ülem kuni väeosa demobiliseerimiseni veebruaris 1918.

Vabadussõja eel 18. novembrist 1918 asus Tartus organiseerima kaitseliitu. Määrati 3. detsembril 1918 Tartu maakonna partisanide salga, hilisema Kuperjanovi partisanide pataljoni 4. roodu ülemaks ning veebruaris 1919 Ülemleitnant Kuperjanovi nimelise partisaani pataljon ülemaks. Ülendati alamkapteniks mais 1919 ja kapteniks oktoobris 1919. Detsembris 1919 nimetati Kuperjanovi partisanide polgu ülemaks. Juhtis väeosa lahingutegevust Lõuna-Eestis ja Lätis ning Narva rindel.

Mais 1920 sai temast alampolkovnik, aukraad nimetati novembris 1922 ümber kolonelleitnandiks. Polgu likvideerimise tõttu viidi jaanuaris 1921 üle 6. jalaväepolku. Vabastati teenistusest aprillis 1921.

Kahele Vabaduse Ristile lisandusid 200 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ning lõunanaabritelt Karutapja orden, Läti Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 43,50 hektarit eraldati Tartumaa Ahja valla Ahja mõisast. Koht, mis anti tema kasutusse mais 1922, sai nimeks Oru talu. Ostis ära mõisaajast krundil olnud valitsejama ja kõrvalhooned

ning pidas mõnda aega talu. Suvel 1930 müüs selle ära.

Astus jaanuaris 1925 teenistusse Eesti Kaitseliitu, kus oli Tartumaa maleva pealik kuni jaanuarini 1932. Oli ühtlasi märtsist detsembrini 1925 Tartu maakonna politseiülem ning jaanuaris ja veebruaris 1926 Tartu-Valga abiprefekt. Pälvis Kotkaristi III klassi mõõkadega (1929) ja Kaitseliidu Valgeristi III klassi (1929).

Astus juunis 1934 taas politseiteenistusse ja määrati Raudteepolitsei Narva jaoskonna komissariks. Juunis 1936 viidi üle Lääne-Saare prefektuuri Haapsalu jaoskonna politseikomissariks, kust sama aasta septembris nimetati prefekti teiseks asetäitjaks. Lahkus politseiteenistusest oma palvel juunis 1937. Asus elama Tallinn-Nõmmele ning töötas raamatupidajana. Oli VRVÜ Lääne-Saare ja Tallinna osakonna liige.

Esimesel nõukogude aastal pääses repressioonidest. Saksa ajal töötas Tallinnas politseiteenistuses juhtivatel kohtadel ning oli Eesti Omavalitsuse erivolinik Eesti Leegioni juures. Suvel 1944 osales Omakaitse Tartumaa maleva pealikuna lahingutes Punaarmeeaga.

Läks sügisel 1944 Saksamaale, kust asus 1947 Inglismaale ning sealt 1948 Kanadasse. Kolis elama läänerrannikule Vancouveri lähistel Newtonis, kus algul pidas kanafarmi ning hiljem kalkunikasvandust. Läks 1967. aastal pensionile.

Oli Kanada Eestlaste Kesknõukogu abiesimees, korporatsiooni Fraternalitas Tartuensis auvilistlane, mitme Eesti organisatsiooni liige ning Vancouveri eestlaste ürituste innukas osaline.

Jaan Unt suri 24. detsembril 1974 Kanadas Briti Columbias Vancouveri lähistel Newtonis oma kodus. Maetud Vancouveri Forest Lawni kalmistule.

Jaan Undi tegevus Vabadussõja ajal Kuperjanovi partisanide pataljoni ülemana on kajastamist leidnud Eduard Grossschmidt raamatus „Pealuu märgi all“ (1935). Undi mälestusi on ilmunud paguluses Fraternalitas Tartuensis koguteostes.

EAÕK Suislepa koguduse sünnikanne nr 10/1894; EELK Helme koguduse personaalraamat 10: 542; Narva linna per reg 15: 174; EAA, f. 1296, n. 1, s. 212a; EAA, f. 1750, n. 1, s. 7, l. 86p; EAA, f. 2100, n. 1, s. 17295; ERA, f. 1, n. 5, s. 246; ERA, f. 14, n. 2, s. 1520; ERA, f. 63, n. 16, s. 207; ERA, f. 495, n. 7, s. 6333; ERA, f. 497, n. 1, s. 84, l. 4–5; ERA, f. 560, n. 1, s. 4. l. 3–4; ERA, f. 2371, n. 1, s. 13, l. 286; EBLTK 1940: 353; Fraternalitas Tartuensis IV 1979: 36–41; EOS I 1998: 163–164; Meie Elu 1974, nr 29: 8; Vaba Eestlane 1975, nr 1: 7–8; Sakala 1994, nr 83: 5; Sõdur 1994, nr 4: 4–5.

OSKAR (ka OSCAR) JUHANI p VAABEL (ka WAABEL), ohvitseri asetäitja (1920).

VR II/3, nr 1572/19.10.1920 „6 jalaväe polgu ohvitseri asetäitjale Oskar WAABEL'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 29 aprillil 1919 a. Toomeni talu juures“.

Sündis 24. (vkj 12.) märtsil 1895 Viljandimaa Helme kihelkonna Helme valla Jaama talu pidaja peres. Abielus.

Õppis Helme vallakoolis ja kihelkonnakoolis, lõpetas Treffneri gümnaasiumi 4. klassi ning eksternina Moskva õpperingkonna juures gümnaasiumi 6. klassi. Mobiliseeriti juunis 1916 ning määrati 106.

jalaväe tagavarapolku. Samal kuul viidi üle 333. Glasevi polku ning läkitati rindele. Võttis osa lahingutest Saksa vägede vastu Minski ja Vilno (Vilnius) kubermangus. Ülendati augustis 1916 jefreitoriks ja sama aasta septembris nooremallohvitseriks. Sai 28. oktoobril 1916 Meledetšno juures raskelt jalast haavata ning oli kuni maini 1917 ravil. Pälvis Georgi risti 3. ja 4. järgu. Pärast puhkust juulis 1917 vabastas Viljandi sõjaväekomisjon ta teenistusest.

Vabadussõjas osales 1918. aasta 4. detsembrist 6. jalaväepolgu II pataljonis. Määrati 17. detsembrist formeerima partisanisalka Leebiku ja Tõrva rajoonis ning ühtlasi korraldama Pikasilla kaitset. Oli nooremallohvitseri kohusetäitjana II pataljoni jalaluurajate komando ehk Vaabeli partisanide salga ülem. Augustis 1919 nimetati 5. roodu nooremohvitseri kohusetäitjaks, seejärel oli mõnda aega ka vanemohvitseri kohustes ja ajutise rooduülema ülesannetes. Alates jaanuarist 1920 teenis taas 5. roodu nooremohvitseri kohal kuni demobiliseerimiseni sama aasta aprillis. Ülendati lahingutes osutatud vahvuse eest aprillis 1920 ohvitseri asetäitjaks. Võttis osa lahingutest Lõuna-Viljandimaal, Põhja-Lätis, Pihkva rindel ja Narva all. Sai 8. jaanuaril 1919 Leebiku mõisa all seljast ja 30. jaanuaril 1919 Lätimaal Omuli lähistel Pilka talu juures näost haavata.

Vabaduse Ristile lisanudsid 25 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmärk.

Virumaa Haljala valla Essu mõisast saadud autasumaa müüs ära.

OSKAR VAABEL
VR II/3

Elas mõnda aega Järvamaal Võhmuta valla Järva-Jaani alevis, kust asus sügisel 1926 Tallinna. Siirdus jaanuaris 1927 Austraaliasse, kus veetis ülejäänud elu. Oli hästi tuntud orhideede kasvataja ning pidas Sydneys aastaid kõrgeklassilist restorani.

Oskar Vaabel suri 21. märtsil 1986 Sydneys. On maetud Sydney Northern Suburbsi kalmistule.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 116/1895; ERA, f. 32, n. 2, s. 2077; ERA, f. 495, n. 7, s. 6382; ERA, f. 546, n. 1, s. 71, l. 71, 103; ERA, f. 1356, n. 3, s. 854; EVK 1935: 338; Meie Kodu 1986, nr 11: 11.

VOLDEMAR PEEDU p VAHTRE (kuni 20. juunini 1935 VORST), kapral (1919).

VR II/3, nr 1262/15.09.1920 „8 jalaväe polgu kapralile Woldemar WORST’ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 5 nowembril 1919 a. Marienhauseni alewi all“.

Sündis 29. (vkj 17.) märtsil 1894 Viljandimaa Helme kihelkonna Koorküla vallas mõisatöölise peres. Abiellus 4. juulil 1920 Helme kirikus Minna Jerviga (1893–1979). Lapsed: Arthur (1921), Martin (1922) ja Elmar (1925). Õppis Koorküla vallakoolis. Võttis osa Esimesest maailmasõjast, langes 1915 Poolas sakslaste kätte sõjavangi, vabanes detsembris 1918.

VOLDEMAR VAHTRE
VR II/3

Vabadussõjas osales 1919. aasta 27. märtsist 2. diviisi tagavarapataljonis, kust viidi aprillis Tartu kaitsepataljoni 2. roodu. Mais 1919 määrati ümberformeeritud 8. jalaväepolgu 3. roodu, juunis arvati polgu kuulipildujate komandosse, oktoobris viidi üle 1. kuulipildujate roodu. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Lõuna-Eestis, Kirde-Lätis ja Narva rindel. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Sai maist 1928 Valgamaa Jõgevete valla Jõgevete mõisast eraldatud 22,50-hektarise Kannutare talu, mida seni oli rentinud abikaasa isa. Krundil oli vana rehielamu kõrvalhoonetega. Talu kinnistati tema nimele septembris 1929. Oli talunik.

Siseministri otsusega määrati 20. juunil 1935 senise halva kõlaga

perekonnanime Vorst asemele Vahtre.

Oli Kaitseliidu Valga Maleva Helme malevkonna Jõgeveste kompanii ja VRVÜ Valga osakonna liige.

Voldemar Vahtre suri 10. juulil 1943 Valga linna haiglas. Maetud Helme kalmistule.

EELK Helme koguduse sünnikanne nr 117/1894; Helme valla per reg 3: 436; Helme vallavalitsuse surmaakt nr 36/1943; ERA, f. 63, n. 17, s. 362; ERA, f. 675, n. 3, s. 629; poeg Arthur Vahtre andmed (juuli 1996).

NIKOLAI (sünd NICOLAI) HANSU p VIITAK (ka VITAK), alamkapten (1920), kapten (1924).

VR I/3, nr 1631/17.12.1920 „1 diviisi side ülemale, alamkapten Nikolai Hansu p. WIITAK'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma väsimata kaastööga sõjawäe organiseerimise ja korraldamise töös“.

Sündis 14. (vkj 2.) novembril 1896 Pärnumaa Saarde kihelkonna Voltveti vallas Allikukivi talupoja peres. Abiellus 1932. aastal Tallinna Kaarli kirikus Helene Teetsoviga (1911–1978). Lapsed: Henn-Mark (1935), Toomas (1937) ja Helge (1938). Lõpetas 1915 Pärnu poeglaste gümnaasiumi, õppis 1915–1916 Peterburi ülikoolis, 1916 Moskva 4. lipnikekoolis, 1918 Riia polütehnilises instituudis ja 1921–1925 Darmstadtis tehnikaukoolis inseneriks. Korporatsiooni Vironia liige.

Mobiliseeriti juulis 1916. Läkitati sõjakooli, mille lõpetamise järel ülendati detsembris 1916 lipnikuks. Teenis nooremohvitserina 176. tagavarapolgus. Aprillist 1917 läkitati Tallinna merekindluse staapi ja arvati 1. Eesti polgu 2. roodu ajutiseks ülemaks. Maist oli sidekomando nooremohvitser. Detsembris 1917 viidi üle loodava Eesti Ratsapolgu adjutantiks. Demobiliseeriti märtsis 1918.

Vabadussõjas osales 28. novembrist 1918, oli I diviisi staabi käsundusohvitser ja diviisi sideülem ning korduvalt diviisi ajutine staabiülem. Ülendati augustis 1919 alamleitnandiks, veebruaris 1920 leitnandiks ja alamkapteniks. Demobiliseeriti novembrist 1920. Veebruaris 1924 nimetati senine alamkapteni aukraad ümber kapteniks.

NIKOLAI VIITAK
VR I/3

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Töötas maist 1925 Teedeministeeriumi ehitustehnika osakonnas nooreinsenerina, oli novembrist 1925 Kohtla-Järve põlevkivikaevanduses ehitusosakonna juhataja ning juulist 1928 Raudteevalitsuse uute raudteede ehitusdireksioonis tehnikaosakonna juhataja. Oli 1933–1935 Raudteevalitsuse vanemrevident, 1935–1936 Kopli kinnisvarade direktor ning 1936–1937 majandusministri abi. Määrati augustis 1937 teedeministriks. Sellel kohal oli Nõukogude okupatsioonini juunis 1940. 1938–1940 oli Riigikaitse Nõukogu ja Riigi Majanduskomitee liige. Valituna kuulus VI Riigikogu esimese koja Riigivolikogu koosseisu aprillist 1938 kuni juulini 1940. Oli Patendi Apellatsioonikomisjoni, Riigimetallitehaste Nõukogu, Riigi Hoiukassa, Eesti Rahvusliku Jõukomitee, Ratsionaliseerimise Sektsiooni ja AS-i Kopli Kinnisvarad nõukogu esimees, Tallinna *Lawn-Tennise* ja *Hockey* Klubi president, Kaitseliidu Tallinna Maleva Kopli malevkonna majanduspealik, Eesti Loodusvarade Uurimise Instituudi ja VRVÜ Tallinna osakonna liige. Pälvis Valgetähe I klassi (1937).

Ostis detsembris 1930 oksjonil Valgamaal Taagepera vallas Kolgi talu, mis kuulus Vabaduse Risti kavalerile Georg Birkholzile (hiljem Kallaste). Müüs selle mõni aeg hiljem ning soetas koos äiaga Harjumaal Varbola vallas 517-hektarise Niidu talu.

Töötas esimese Nõukogude okupatsiooni ajal Läänemaa teedevalitsuse juhatajana.

Arreteeriti 14. juunil 1941 Harjumaal Vasalemmas ning viidi Sverdlovski oblastisse. Mõisteti NSVL SARK-i vägede erinõupidamise otsusega 12. märtsil 1942 surma.

Nikolai Viitak lasti maha 24. aprillil 1942 SevUralLagis. Matmispaik teadmata.

Perekonna hauaplatsil Pärnu Alevi kalmistul on tema nimega keno-
taaf.

Naine koos lastega küüditati juunis 1941 Kirovi oblastisse, lapsed pääsesid Eestisse tagasi 1946 ning naine 1958.

Abikaasa isa Anton Teetsov oli pangandustegelane ja 1927–1928 rahaminister.

EELK Saarde koguduse sünnikanne nr 265/1896; ERA, f. 31, n. 5, s. 1240; ERA, f. 495, n. 13, s. 54, l. 126; ERA, f. 515, n. 1, s. 871, l. 141–144p; ERA, f. 1098, n. 3, s. 907a; ERA, f. 3653, n. 2, s. 10811; ERA, f. 4374, n. 2, s. 92; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 8774; ERAF, f. 2M/O, n. 1, s. 1452 ja 1453; EVK 1935: 350;

ERAKT 1939: 22; SBL 1937: 246; Album Vironorum 1975: 130; poeg Henn-Mark Viitaku andmed (märts 2008).

HENN (kuni 23. novembrini 1936 HERMAN) PEETRI p VÄLME (kuni 30. novembrini 1936 VUNN), alamleitnant (1919), major (1935).

VR I/3, nr 1640/17.12.1920 „Korraldus Walitsuse ülema adjutandile, leitnant Hermann Peetri p. WUNN'ile hinnates sõjalis teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastööga sõjawäe organiseerimise ja korraldamise töös“.

Sündis 28. (vkj 16.) veebruaril 1896 Viljandimaa Helme kihelkonna Roobe (hiljem Jõgeveste) valla Nähri Sepatare talus sepa peres. Vallaline. Õppis Roobe valla-koolis, Tõrvas apostliku õigeusu kihelkonnakoolis, Valgas Kamseni kaubanduskoolis, mille lõpetas 1914, 1917. aastal 1. Tiflisi (Tbilisi) lipnikeekoolis ja 1926–1927 Alalisväe ohvitseride kursustel.

Võeti augustis 1915 teenistusse Soome kaardiväepolgu tagavarapataljoni. Jaanuaris 1917 ülendati jefreitoriks ja nooremallohvitseriks ning läkitati sõjakooli. Ülendati selle lõpetamise järel juulis 1917 lipnikuks. Teenis 183. tagavarapolgu 16. roodus, septembrist õpperoodu nooremohvitser. Jaanuaris 1918 astus teenistusse Eesti tagavarapataljoni 5. roodu, kust vabastati sama aasta veebruaris.

Vabadussõjas osales 22. novembrist 1918 ohvitseride reservis. Määrati 3. detsembrist 4. jalaväepolgu läbikäijate komandosse. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Narva rindel. Sai 12. detsembril 1918 Sonda jaama juures paremast põlvest raskelt haavata ning oli pikemat aega ravil. Tunnistati riviteenistuseks kõlbmatuks ning lähetati septembris 1919 Sõjavägede Staabi komandandi jaoskonna vahiohvitseriks. Alates novembrist määrati Korraldusvalitsuse tagavaravägede jaoskonna adjutandiks. Ülendati detsembris 1919 alamleitnandiks.

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga.

Autasumaa suurusega 19,89 hektarit eraldati mais 1923 Valgamaa Patküla valla Patküla mõisast. Kohta, mis sai nimeks Saluste talu, lasi

HENN VÄLME
VR I/3

ehitada elumaja ning kõrvalhooned. Kinnistati tema nimele detsembris 1929.

Jätkas teenistust sõjaväes. Märtsis 1920 määrati Korraldusvalitsuse ülema adjutandiks. Jaanuaris 1921 nimetati mobilisatsiooni osakonna ülema abiks ja märtsis 1924 määrati Sõjaministeeriumi adjutandiks. Detsembris 1920 ülendati leitnandiks, veebruaris 1924 kapteniks. Täitis ka Sõjaringkonnakohtu ajutise liikme kohuseid. 1924. aasta 1. detsembri mässu mahasurumise järel pälvis Läti Kaitseliidu teenetemärgi. Juunis 1929 viidi üle Sõjavägede Staabi komandandiks, kus teenis kuni novembrini 1940. Oli 1925–1940 korduvalt Sõjavägede Staabi ohvitseride kogu majavanem. Veebruaris 1935 ülendati majoriks. Pälvis Kotkaristi IV klassi (1938).

Tallinna linna perekonnaseisuametniku otsustega määrati 23. ja 30. novembril 1936 senise nime Herman Vunn asemele Henn Välme.

Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 23. novembril 1940 Tallinnas. Mõisteti Balti sõjaväeringkonna SARK-i vägede sõjatribunali otsusega 28. märtsil 1941 kümneks aastaks vangilaagrisse. Viidi suvel Venemaale Gorki oblastisse.

Henn Välme suri 12. veebruaril 1942 UnžLagis. Matmispaik teadmata.

Vend Valdu Rannaleet (end Voldemar Vunn) oli tegev Kaitseliidu peastaabis, pääses Teise maailmasõja ajal Rootsi.

EAÕK Helme-Tõrva koguduse sünnikanne nr 4/1896; ERA, f. 63, n. 17, s. 1968; ERA, f. 495, n. 1, s. 303; ERAf, f. 129SM, n. 1, s. 26132; EVK 1935: 354; Piir 1997: 227; õepoeg Voldemar Kiinoja andmed (september 1997)

ALLIKAD JA KIRJANDUS

EAÕK = Eesti Apostlik Õigeusu Kirik.

EELK = Eesti Evangeelne Luterlik Kirik.

LELK = Läti Evangeelne Luterlik Kirik.

EAA = Rahvusarhiivi Ajalooarhiivi osakond.

ERA = Rahvusarhiivi Riigiarhiivi osakond.

ERAF = Rahvusarhiivi Eraarhiivi osakond.

Album Vironorum 1975. Toronto.

Auraamat 2007 = Auraamat Eesti Vabariigi kaadriohvitseridele. Koostanud Jaak Pihlau. Tallinn.

DBG 1991 = Deutsch-baltisches Gedenkbuch. Unsere Toten des Jahre 1939–1947. Darmstadt.

EAT 1932 = Eesti avalikud tegelased. Tartu.

EBL 1929 = Eesti biograafiline leksikon. Tartu.

EBLTK 1940 = Eesti biograafilise leksikoni täiendusköide. Tartu-Tallinn.

EETK 1940 = Eesti Entsüklopeedia täiendusköide. Tartu.

ENE/EE 1985–2007 = Eesti (nõukogude) entsüklopeedia. Tallinn.

EOS I 1998 = Eesti ohvitserid ja sõjandustegelased. I osa. Tallinn.

EOS III 2003 = Eesti ohvitserid ja sõjandustegelased. III osa. Tallinn.

EOS IV 2005 = Eesti ohvitserid ja sõjandustegelased. IV osa. Tallinn.

ERAKT 1939 = Eesti riigi-, avaliku- ja kultuurielu tegelased 1918–1938. I Tallinn.

ET 2000 = Eesti tänab 1919–2000. Tallinn.

ETL 1940 = Eesti tuletõrje leksikon. Tallinn.

ETT 1939 = Eesti talundid. Tartumaa. Tartu.

EVK 1935 = Eesti Vabadusristi kavalerid. Tallinn.

EVRKR 2004 = Eesti Vabaduse Risti kavalerid. Register. Viljandi.

EVTBL 2006 = Eesti välisteenistuse Biograafiline leksikon. Tallinn.

EÜS 1965 = Eesti Üliõpilaste Selts 1870–1905. Biograafilised andmed. Stockholm.

EÜSP 1979 = Eesti Üliõpilaste Selts paguluses. Bülletään nr 60. Toronto.

6. JP 1938 = Maide, J., Valdin, E. 6. Jalaväepolk Vabadussõjas 1918–1920. Tallinn.

Helme kalmistu 2000. Koostanud Hans Salm. Valga.

KLSM 2002 = Kaitseliit. Sakala Malev 1937–2002. Viljandi.

Kool, F. 1999. DP Kroonika. Eesti pagulased Saksamaal 1944–1951. Lakewood.

Kübar, H. 1995. 150 aastat krahv Friedrich Bergi sünnist. Tartu.

LETB 1938 = Lõuna-Eesti tegelaste biograafiad. Pärnu.

Merila-Lattik, H. 2000. Eesti arstid 1940–1960. Tallinn.

Piir, E. 1997. Sakalamaa ei unusta. Helme kihelkond. Viljandi.

- Pähklmägi, A. 1971.** Kangelaslikud kaitselahingud. Tallinn.
RT 1918–2007 = Riigi Teataja. Tallinn.
- Salm, H. 2000.** Helme Köstrimäe rohtunud radadel. Valga.
SBL 1937 = Spordibiograafiline leksikon. Tallinn.
- Tõnismägi, H. 1998.** Ülekohtu toimikud. Tallinn.
- Uuet, L. 2002.** Eesti haldusjaotus 20. sajandil. Tallinn.
- Valgamaa 1932.** Valgamaa. Maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. Eesti V. Tartu.
- VET 1939** = Välis-Eesti tegelased. Tallinn.
- VSM I 2002** = Vabadussõja mälestusmärgid I. Keila.
- VMA 1998** = Pihlak, J. 1999. Kõpu kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 1999** = Pihlak, J. 2000. Tarvastu kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2000** = Pihlak, J. 2001. Paistu kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2001** = Pihlak, J. 2002. Karksi kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2002** = Pihlak, J. 2003. Kolga-Jaani kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2003** = Pihlak, J. 2004. Suure-Jaani kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2004** = Pihlak, J. 2005. Halliste kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2005** = Pihlak, J. 2006. Pilistvere kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2006** = Pihlak, J. 2007. Põltsamaa kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- Õun, M. 2001.** Eesti Vabariigi kindralid ja admiralid. Tallinn.

HELME PARISH AND THE HOLDERS OF THE CROSS OF FREEDOM

Jaak Pihlak

This article continues the series of the holders of the Cross of Freedom (CoF) connected with Viljandi county. In nine previous yearbooks the cross brethren from Kõpu, Tarvastu, Paistu, Karksi, Kolga-Jaani, Suure-Jaani, Halliste, Pilistvere and Põltsamaa parishes were dealt with. This article provides an overview of the holders of the cross from Helme parish. The article also includes a brief introduction of the administrative history of the area.

To start with, it should be explained that the Cross of Freedom was

awarded to 3132 persons, mainly for their merits in the Estonian War of Independence in 1918–1920. Among them 2076 were citizens of Estonia and 1056 foreigners.

More than 300 holders had some connections with Viljandi county during their lifetime. Of them, 57 had noteworthy contacts with Helme parish.

Here in the Lutheran Helme church 37 holders of the cross were baptised: Ernst Anderson, Johan Arjak, Jaan Hanssoo, Salme Ilmet, Aleksander Jaakson, Ludvig-Karl Jakobsen, Juhan Jõgevest, Juhan Järver, Leonhard-Karl Kaasik, Georg Kallaste, Peeter Kirt, Eduard Kolk, Eduard-Alfred Kubbo, Heinrich-August Kubu, August Kull, Jaan Kõue, Jaan Leppik, August Lill, Paul-Adolf Lill, Ferdinand Linnus, Johann Madisson, Johann Mitt, Voldemar Naestem, August Närska, Jaan Oja, Märt Oksaar, August-Karl Orav, Edgar-Valentin Philips, Friedrich-Karl Pinka, Jaan Praosk, Jaan Soots, Ado Talussaar, Hans Tartov, Ants Treu, Johann Tuvi, Oskar Vaabel and Voldemar Vahtre. But the births of Jaan Junkur and Eduard Lampson were entered in the church registers of neighbouring parishes. Jaan Unt, Aleksei Trumm and Henn Välme were baptised as Orthodox. Actually, all the 41 people, including one woman, were born in the communities of Helme parish.

The rest were born in several other parts over Estonia. Karl Saks, Martin Terras and Hans Tauts were born in Viljandi county, Nikolai Viitak and A. Trumm in Pärnu County, Ermes-Friedrich Berg, Hugo Kulbok, Friedrich Kurg, Leonhard-Hermann Pallon and Herbert-Karl Pinka in Tartu county, Alfred-Theodor Talvik in Võru county, Jüri Salu in Saaremaa and Jaan Kruus in Western Estonia. In Tallinn Emil-Aleksander-Leonhard Kursk and Edgar-Eduard Maremaa were baptised. Nikolai Fischer was probably born in Koknese in Latvia.

Many studied only in local, parish or town schools. But others also acquired professional education and some graduated from the university or a higher military school. It should be noted that P.-A. Lill and J. Soots graduated from Nikolai Military Academy before the First World War and L.-K. Jakobsen Polish and J. Jaakson from the French Higher Military School.

33 holders of the cross, and 1 doctor raised to the rank of an officer. Among them, P.-A. Lill was promoted to the rank of Lieutenant General. The rank of Major General was awarded to A. Jaakson, J. Kruus and J. Soots. In addition to them, there were several senior officers.

Among the best-known holders of the decoration connected with Helme, we should mention the Minister of War and the Chief Mayor of Tallinn, J. Soots. Also P.-A. Lill was a Minister of War and A. Jaakson a Minister of Education. F. Linnus became the director of the Estonian National Museum.

Among the awardees of the Cross of Freedom, the majority served in infantry units. A considerable number was in the headquarters. There were also men who served on armoured trains, in the artillery and cavalry and in military engineering units. Two officers, J. Junkur and L.-K. Jakobsen, re-

ceived the decoration as military attaches of the Estonian Army. J. Hanssoo was awarded as a military doctor.

The youngest was E.-V. Philips, who was only 15 when he went to war.

Most of the issued orders were the Crosses of Freedom for personal bravery. 17 men were awarded for military merits, J. Soots got the highest-rank order. It is worth mentioning that five men were awarded with two Crosses of Freedom.

The decoration was awarded posthumously to 4 heroes: N. Fischer, J. Oja, E.-V. Philips and H.-K. Pinka.

Latvians acknowledged the merits of 10 men in protecting the independence of Latvia with their Lāčplēsis order, among them J. Soots was awarded two orders.

Already during the First World War E.-A. Kubbo received the highest military acknowledgement of Czarist Russia – the Sword of St. George.

But in addition to the Cross of Freedom, the men also received a monetary award and several of them were given land free of charge and a free possibility of studies up to the end of their university studies.

The fate of the cross brethren was very different. Four men perished in the War of Independence. Ten cross brethren died in exile due to different reasons. Twenty men perished as a result of Soviet repressions or were killed as partisans (forest brethren). There were those who died during the period of independence, during the German occupation or perished during the Second World War. During the period of the Soviet occupation 16 men died in Estonia. The time and place of death of A. Nārška is unknown.

Eleven holders of the cross were buried in Helme cemetery: E. Anderson, J. Arjak, S. Ilmet, P. Kirt, J. Leppik, V. Naestem, M. Oksaar, H.-K. Pinka, J. Salu, A.-T. Talvik and V. Vahre. In Taagepera cemetery, the second cemetery in the home parish, 3 heroes were entombed: J. Oja, H. Tartov and A. Trumm. The graves of the brethren of the cross buried in Estonia and most of those resting in foreign countries are known. Victims of the Soviet repressions are somewhere in unknown graves.

Today there are no physical contacts with any of the holders of this decoration, because the last among them died in October 2000. But the Cross of Freedom and the role of the awardees in the story of the birth of Estonian independence is significant and worth recording.